

ISSN:2602-2524 E-ISSN:2602-2443

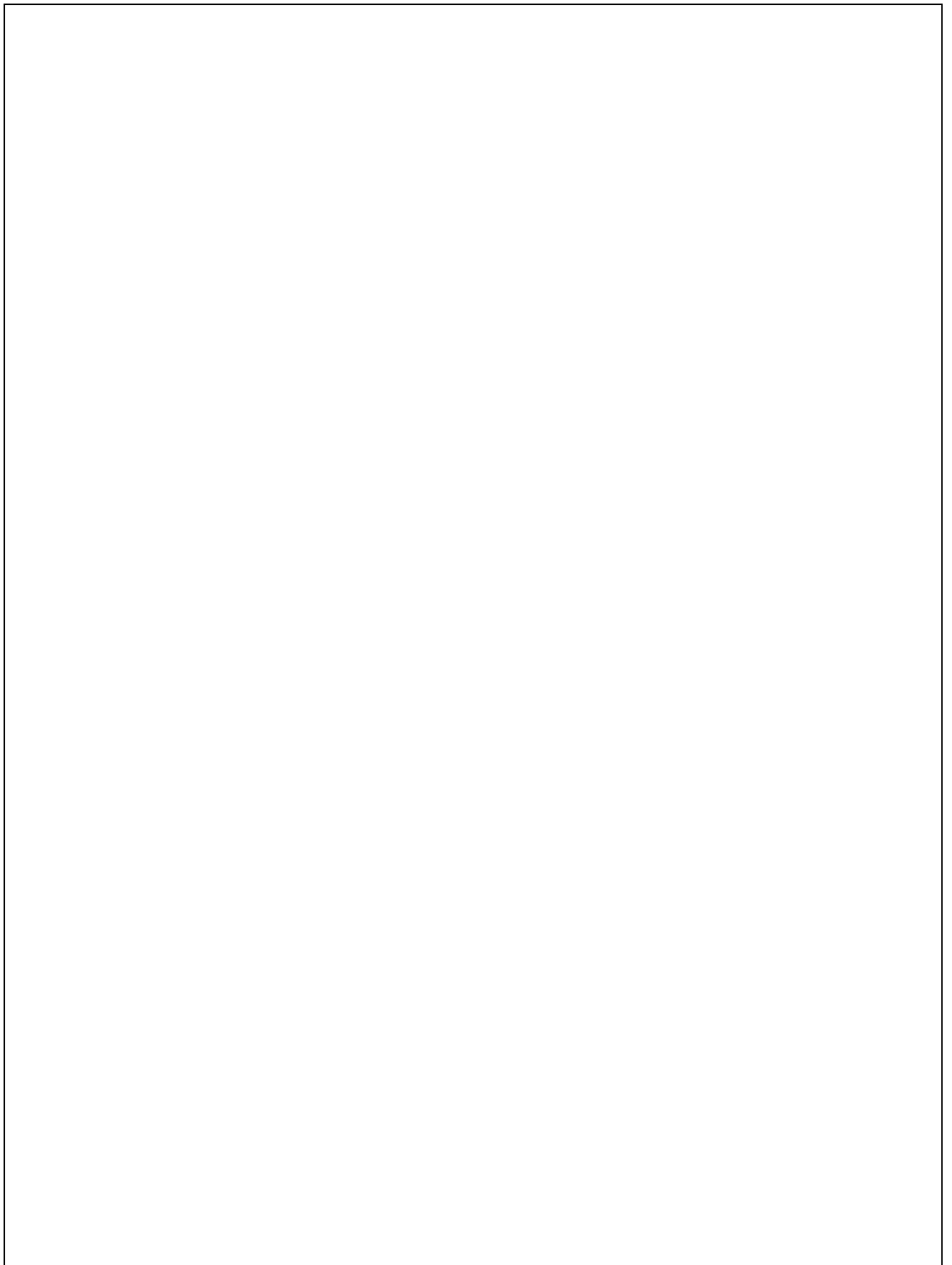
lectiō

socialis

JANUARY 2020 - VOL.4 - NO.1

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

lectiō

socialis

EDITOR-in-CHIEF

Emrah Konuralp

Ersin Erkan, Professor at Bingöl University, Turkey
Area: Economics and Administrative Sciences

AREA EDITORS

Hüdayi Sayın, Assistant Professor at Istanbul Yeni Yuzyil University, Turkey
Area: Arts and Humanities

BOARD

Ahmet Özcan, Assistant Professor at Gedik University, Turkey
Andrzej Piotrowski, Assistant Professor at Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa, Poland
Arzu Ergen, Professor at Istanbul University, Turkey
Barış Erdogan, Professor at Uskudar University, Turkey
Bistra Vassileva, Associate Professor at University of Economics - Varna, Bulgaria
Burak Küntay, Professor at Bahçeşehir University, Turkey
Bülent Şener, Assistant Professor at Karadeniz Technical University, Turkey
Can Bilgili, Professor at Hasan Kalyoncu University, Turkey
Cristoph Giesel, Professor at Friedrich-Schiller-Universität Jena, Germany
Emine Akçadağ Alagöz, Assistant Professor at Gelisim University, Turkey
Emre Ergüven, Assistant Professor at Beykoz University, Turkey
Erhan Aydın, Affiliate Research Fellow at IPAG Business School, France
Gülşah Aydın, Assistant Professor at Yeditepe University, Turkey
Lale Aslan, Assistant Professor at Istanbul Yeni Yuzyil University, Turkey
Olaf Leiße, Professor at Friedrich-Schiller-Universität Jena, Germany
Reza Yavarian, Professor at Roudehen Islamic Azad University, Iran
Sait Yılmaz, Professor at Istanbul Esenyurt University, Turkey
Selçuk Ekici, Assistant Professor at Iğdır University, Iğdır-Turkey
Sevgi Kalkan, Professor at Istanbul Yeni Yuzyil University, Turkey
Sonat Bayram, Assistant Professor at Trakya University, Turkey
Sue L. T. McGregor, Professor Emerita at Mount Saint Vincent University, Canada
Tülay Yıldırım, Assistant Professor at Istanbul Medeniyet University, Turkey
Zeynep Özkurt, Assistant Professor at Nişantaşı University, Istanbul-Turkey

LAYOUT EDITOR

M. Ada Özdil, Işık University, Turkey

LANGUAGE EDITORS

Burak Ercoşkun, Istanbul Yeni Yuzyil University, Istanbul, Turkey (*Turkish*)
Süleyman Yıldırım, Durham University, Durham, United Kingdom (*English*)

Yayıncı **İstanbul Umut Hareketi Derneği**
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü **Emrah Konuralp** İmtiyaz Sahibi **Hasan Fehmi Ata**
Yayın Türü **Yaygın Süreli Dergi, e-Dergi**
socialis@lectio.info Sertifika No: **35881**

ISSN:2602-2524 e-ISSN:2602-2443

lectio socialis

Aziz Mahmut Hüdayi Mh. Halk Cd. No 50/B Üsküdar/İstanbul TÜRKİYE

www.dergipark.gov.tr/lectio

www.lectio.info

REFEREES OF THE ISSUE

Bistra Vassileva

Ersin Erkan

Gülçin Elif Yücel

Mustafa Özkan

Pelin Yantur

Sait Yılmaz

Serkan Künü

lectio socialis

is a refereed journal.

Biannually published (January-July).

Manuscripts can be submitted in English or Turkish languages.

No parts of this publication may be reproduced, copied or transmitted without the permission of the editorial board.

All rights reserved.

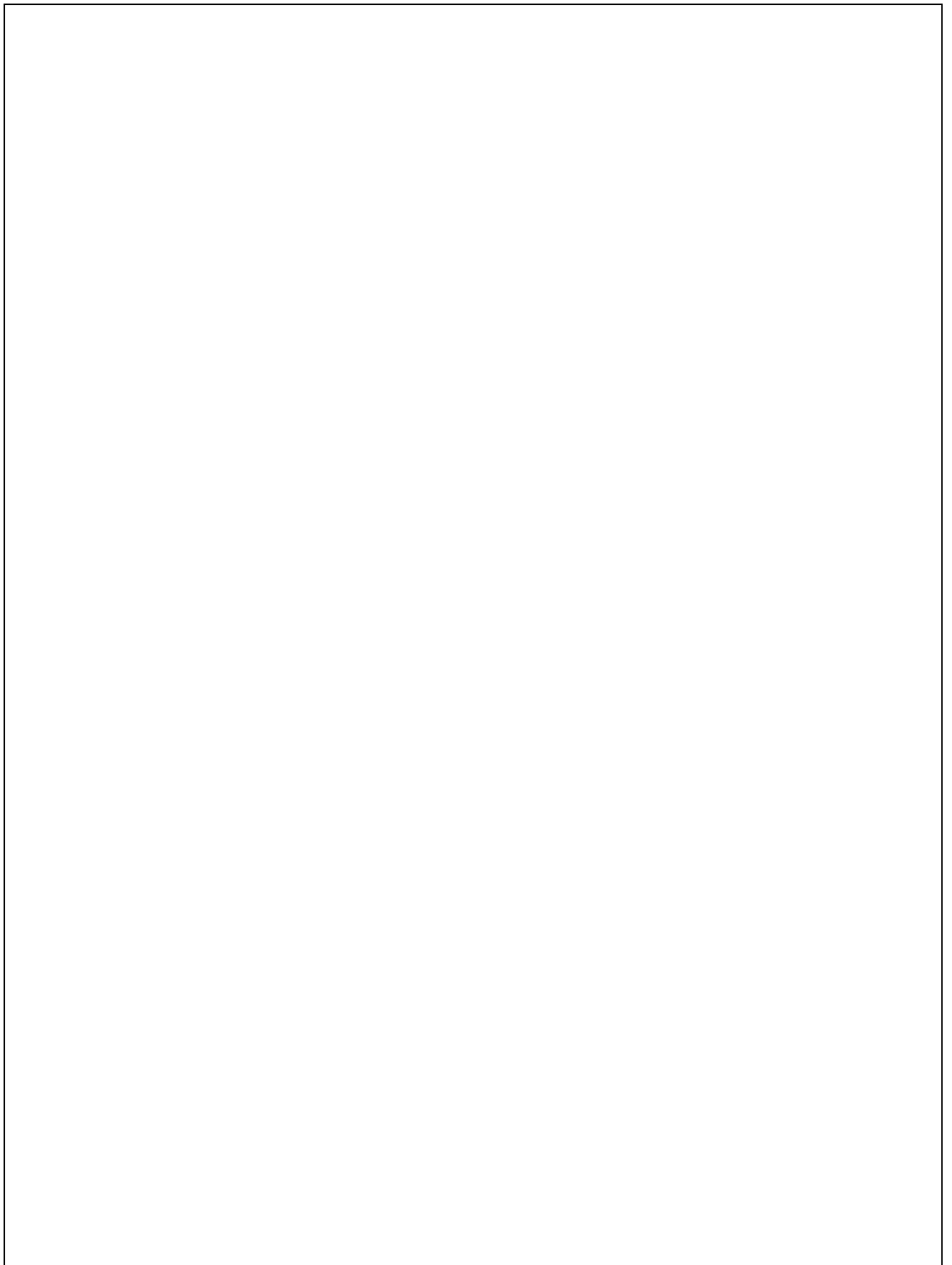
The moral and/or legal rights of the author have been asserted.

© Published by Lectio Press

TABLE OF CONTENTS

Research Articles

WOMEN AS TRADERS: STUDY ON THE TRIPLE ROLES AND GENDER INEQUALITY IN GRESIK	1
APPLICATION OF DIFFERENT METHODS FOR SEVERANCE PAY ACCOUNTING	14
UNEMPLOYMENT IN JAPAN DURING DEFLATION YEARS AND MEASURES TO COMBAT UNEMPLOYMENT	25
PARAMETERS OF TURKEY'S DEMOCRATISATION PROCESS	41
SOCIAL ECONOMIC DIMENSION OF GENDER INEQUALITY IN TURKEY	59

Submission: 02.05.2019

Acceptance: 07.11.2019

Women as Traders: Study on the Triple Roles and Gender Inequality in Gresik

Roudlotul Choiryah¹

Arum Sekar Ratrie²

Sari Kurnia Putri³

Budi Prasetyo⁴

Women as Traders: Study on the Triple Roles and Gender Inequality in Gresik

Abstract

This study analyses the double burden of women who are doing trades in the market. Principally, this study aims to explore and discover the triple roles of women traders, meaning work experienced by women traders and system division of labour within the family between the wives and husband. Methods that are relevant to this study are qualitative depth priority, wealth and complexity in the data. This study collected data through observation, and in-depth interview. The number of informants participated in this study is 10 people. The study found that women who trade in the market have a reason for deciding to work in the public sphere because (1) looking for an activity outside home; (2) help the family economy; (3) the husband does not work. Triple roles are a form of gender discrimination as the victim is a woman being a female worker. This study also looks at several factors affecting women's double burden as a result of patriarchal culture.

Keywords: Triple roles, women traders, the system of division of labour, gender inequality

Tüccar Olarak Kadımlar: Gresik'te Üçlü Roller ve Cinsiyet Eşitsizliği Çalışması

Öz

Bu çalışma, piyasada tüccar olarak çalışan kadımların çifte yükünü analiz etmektedir. Prensip olarak, bu çalışma kadın tüccarların üçlü rollerini araştırmayı ve keşfetmeyi amaçlamaktadır, yani kadın tüccarlar tarafından deneyimlenen iş ve eşler ve koca arasında aile içinde sistem iş bölümü. Bu çalışma ile ilgili yöntemler, nitel derinlik önceliği, verilerdeki zenginlik ve karmaşıklığıdır. Bu çalışma gözlem ve derinlemesine görüşme yoluyla veri toplamıştır. Bu çalışmaya katılan katılımcı sayısı 10 kişidir. Çalışma, piyasada ticaret yapan kadımların kamusal alanda çalışmaya karar vermeleri için bir nedenleri olduğunu ortaya koymuştur: (1) ev dışında bir faaliyet aramak; (2) aile ekonomisine yardımcı olmak; (3) eşinin çalışmaması. Üçlü roller, mağdur kadın işçi olan bir kadın olduğu için bir tür cinsiyet ayrımcılığıdır. Bu çalışma aynı zamanda ataerkil kültürünün bir sonucu olarak kadımların çifte yükünü etkileyen çeşitli faktörleri de incelemektedir.

Anahtar Sözcükler: Üçlü roller, kadın tüccarlar, iş bölümü sistemi, toplumsal cinsiyet eşitsizliği

1. Introduction

In parallel with the globalisation of information, this time, the world experienced demographic changes where an increase in the number of women who enter the labour force. Women are increasingly aware that their involvement in the economic sector is urgently needed (Lun, Shabaz & Ozbay, 2013; Hochschild, 1989; England, 2010), whether as a step to help the family economy as well as a form of self-existence. Some women even claim that this form of work for him to be recognised not as a burden, but as a source of pleasure and self-expression, including

¹ Faculty of Social and Political Science, Department of Sociology, Surabaya-INDONESIA, ORCID: 0000-0001-9600-2673

² Faculty of Social and Political Science, Department of Sociology, Surabaya-INDONESIA, ORCID: 0000-0003-1520-0198

³ Faculty of Social and Political Science, Department of Sociology, Surabaya-INDONESIA, ORCID: 0000-0002-4714-615X

⁴ Corresponding Author, Faculty of Social and Political Science, Department of Sociology, Surabaya-INDONESIA, budi.prasetyo@fisip.unair.ac.id, ORCID: 0000-0002-0263-8943

the job of being a mother, agricultural labourers, as well as public figures (Weeks, 2011). Quite often, when then easy to find a family in which the husband and wife both work and earn their own.

Along with the increasing educational qualifications, social awareness and motivation among women to be independent have sparked a lot of women to take jobs as their careers (Mathew & Panchanatham, 2011). This, of course, gave birth to their gender revolution movement (Hochschild, 1989; England, 2010), that no other can also be interpreted as a form of male involvement in the domestic sector. Although still, women still play a role at most in this regard. The high participation of women in the economy also brings fresh wind to the shape of women's empowerment and gender equality values.

Between men and women alike can participate in economic development both in the formal and informal sectors. In most companies, for example, the role of women in production activities increased from year to year. But most of them are employed in the unorganised sector. This is due to the lack of the number of companies that can employ women in the unorganised sector. For that, for most women usually, they will choose independent by working in the informal sector as well as entrepreneurship. Entrepreneurship is an alternative that not only offers income but also offers in terms of lifestyle choices. It is helping them to determine the identity and more a form of awareness of the discriminatory practices (Shastrya & Rao, 2014).

Women with entrepreneurial (WE) have been recognized as an essential source of economic growth and as an effective method to achieve a democratic society, based on the empowerment of women and gender equality values. In the Turkish state, entrepreneurship is quite effective in empowering women carrying a positive transformation into the economic development of a country (Lun et al., 2013). In Indonesia, one form of self-employed women by being a market trader. Being a market trader is quite substantial because of the daily activities of the women were endless. Also, sometimes the role of women is still often "subordinated" or considered unimportant, as expressed by one feminist Simone de Beauvoir in his work entitled *The Second Sex* (Dini, 2014: 1). Women occupied the job market, there are several types, including which became greengrocer, pottery, clothing, grocery, fish, or as occupiers eat (food stall). All kinds of work have the same workload despite different technical tasks. A vegetable vendor, for example, in the early morning, he had to go to the market to peddle his wares. Other expenses also felt by women invaders food (food stall) in the market.

First, he had to shop, cook, and then sell it. Not infrequently this kind of work is done by women alone as seen in women traders in the Market Kedanyang Kebomas District of Gresik. In this case, of course, to note that the increased activity of work (career) in women, expressly indicate that women's workload is growing even triple (Triple Roles). Some of them are as a reproductive burden, not just women and childbirth, but also caring for and educating children. Besides the cost of production, women's role in the domestic sector (kitchen) as well as take care of all the needs of the family.

Lastly, women still bear the burden of the role of community-level women's role in the social environment. Women work longer than men (Momsen, 2004). However, ironically when the triple roles of women who bear are regarded as a natural thing. Especially in countries that tend to be patriarchal, women are considered as "*kanca wingking*" for her husband because of the status of women is judged to be below men. (Rogers 1980: 64) argues that the definition of a "head of household" is the male breadwinner while other family members are defined as "dependents". In the context of rural and urban areas, where women are the primary breadwinners, often women do not count as family heads, as men make a living, but the woman only as a supporter of the family's economic status.

Of the reality depicted above, it is known that women who trade bear a double burden even triple, as well as experienced traders in the Market Kedayang women Kebomas District of Gresik. As this study aims to determine the meaning of work on women traders, experienced triple roles, as well as the system of division of labour within the family of women traders in the Market Kedayang. Of all the based by burden, women traders rarely considered as the primary breadwinner of the family. As he had done before in research Alifa Erin Early, Syarif Hidayatullah State Islamic University Jakarta thesis Dual Role of Women Traders Clothing Street: A Case Study in Kemiri Muka Market Depok, West Java (2014), that as a woman worker, women are not only thinking about and trying to make money but also take care of the household. Independence of women cannot be separated from her role as mother and wife. Women are considered as social beings and culture intact when it plays both roles well (Dini, 2014).

In another case, required the division of housework between men and women who work as research (Geist, 2005; Nordenmark, 2013; Ruppanner 2010) that in countries with a conservative welfare regime that actively supports gender ideology in organising family life, found their division of housework is a form of support for gender equality. In his research stating that,

Research on gender has always been of considerable research interesting and relevant to do. Besides the growing number of women who have any involvement in the family economy, whose influence even to the country, also because behind this involvement still stored anyway gender inequality between men and women. Women who work primarily in developing countries such as Indonesia, they are charged on their domestic work that no other man has not had a full share in it. Not to mention that when women work, income status even just considered as family economic support even higher incomes. From the above reality, This study focuses on the triple roles of women traders in the Market Kedayang Kebomas District of Gresik. In this study explored how women interpret the work as economic activity in addition to its role as a housewife. And how the system of division of labour in families of women traders involving her husband and son.

Methods that are relevant to this study is a qualitative method that prioritises depth (depth), wealth (richness) and complexity (complexity) in research data (Sparringa, 1997). Achievement of the depth of qualitative research methods is considered to present a closer look at the results of the research conducted to know the experience of the individual, the individual's attitudes and beliefs regarding a matter (Haralambos and Holborn, 2000).

Very different qualitative research with quantitative research. If only focus on the quantitative data that is numerical and can be measured, then, qualitative methods more emphasis on the quality of the "meaning" which can be very helpful in achieving data relevant to the study. Based on the perspective of some sociologists, qualitative research in the form of research methods using in-depth interviews, widespread and open interview (Berg, 1989; Glaser and Strauss, 1964; Minichelo 1995; Newman 2002), this methodology allows traders women as active participants for the uniqueness of the data in qualitative research approach. Qualitative methods were used in this study in the process is not merely to study individual or pure reality, however,

Researcher as a critical instrument of analysing the data that is descriptive of the words spoken and written and behaviour of people who researched. This is due to the double burden on women traders in the Market Kedayang, Kebomas, Gresik is closely related to social interaction and social processes so that the necessary principles and qualitative ways that are likely to reduce the complexity of social life in the form of variables. One characteristic of qualitative research that can be studied in-depth is the relationship with the researchers studied are interactive and cannot be separated.

The approach used is the phenomenological approach which seeks to understand the meaning of events and human interaction in a unique situation. Proponents of phenomenology believe that there are many ways for humans to interpret daily experiences through interaction with others, and the significance of the experience that is preparing a reality for him. Therefore, life experiences informant becomes a tool for a better understanding of a phenomenon.

Market research was conducted in Kedayang, Kebomas-Gresik, considering that in many variations Kedayang market women traders who fit the purpose of analysis. The population in this study were women traders and their families first husband.

For informants, researchers used a snowball technique with the subject criteria are the people who have and can provide information or data needed in the research. The key informants, as well as informant subjects in this study, are as follows:

No.	Informant	Trade Type
1.	Parti	Fish seller
2.	Ipin	Rojak trader
3.	Iza	Perancang trader
4.	Parni	Vegetable seller
5.	ayatun	Fish seller
6.	Ono	Perancang trader

Table 1. Key Informants

While the subject is a not informant but husband of trader women who did not play a role in trade but has a piece of research-related information.

No.	Informant	As
1.	Muktur	Perancang Trader's Husband
2.	Yeddy	Cake Trader's Husband
3.	Yono	Perancang Trader's Husband

Table 2. Women Traders' Husbands

2. Methodology

Observation: Researchers use observations as by observation will allow researchers to see, feel, and make sense of the world and a variety of events and social phenomena in it, as well as research subjects, look, feel and interpret. By definition, the observation is a primary data collection procedure.

In-depth Interview: Then, in-depth interviews conducted to complete the information required in revealing the focus of research. In-depth interviews are data collection techniques to obtain information orally through a debriefing, which deal directly with the informant to provide explanations related to research problems. Depth interviews with researchers did consider the time and the atmosphere that occur, as well as considering the presence of others or other parties to be optimal. In-depth interview recorded audio (voice recorder).

Data analysis technique: This study uses data analysis techniques that give priority to the analysis of perspectives and experiences of the individual as a subject of research with interpretation produced by using analysis of transcripts produced via the process of in-depth interviews.

According to Blumer in Haralambos and Holborn (2000), argued that sociologists should position themselves in the area of life that was about to be dug and searched. He replied that rather than a desire to match the data in a predetermined category, sociologists are required to understand the perspective of the actors involved in the social reality is concerned. The action is a directive from the actor displayed in the form of meaning, therefore,

The researchers analysed the three stages, namely, scaling measurement, empirical generalisation and logical induction. Stages of the process of analysis conducted in the research that is, starting with the process of data collection in the form of a range of information obtained to answer the focus of the research problem, the researchers conducted a measurement scaling. At this stage, the researchers transcribe or break down in writing detailed and complete about "what the researchers saw and heard" either directly or from the recording, in particular, to make conversation in-depth interviews in written form along with gestures that occur in self-informant. In the transcript, the researchers noted what the informant speaks the appropriate diction or the language. After that, Researchers categorization process data such as files or categorise the research data based on the time of the study. The second phase, researchers conducted empirical generalisation be analysed transcripts, by the way, highlight the dominant meaning in the transcript, including the meaning of "hidden" contained in the text. Then the researchers associate keywords with quotes and emphasise meaningful lives and experiences of the informants (women trader). Recently, researchers conducted a logical induction, where the results of the data are assessed using the theory relevant to the theme. Researchers conducted empirical generalisation be analysed transcripts by way highlight the dominant meaning in the transcript, including the meaning of "hidden" contained in the text. Then the researchers associate keywords with quotes and emphasise meaningful lives and experiences of the informants (women trader). Recently, researchers conducted a logical induction, where the results of the data are assessed using the theory relevant to the theme. Researchers conducted empirical generalisation be analysed transcripts, by the way, highlight the dominant meaning in the transcript, including the meaning of "hidden" contained in the text. Then the researchers associate keywords with quotes and emphasise meaningful lives and experiences of the informants (women trader). Recently, researchers conducted a logical induction, where the results of the data are assessed using the theory relevant to the theme.

3. Findings

The involvement of women in the formal and informal sector has become a global issue that is rampant in many parts of the world. This is certainly a positive impact on achieving gender equality and women's empowerment. Unfortunately, desire seems still far from expectations. The involvement of women in the informal sector, even more, raises new issues about gender inequality, particularly in terms of division of workload. Women often have to bear a double burden to perform the role as a housewife, wife to the workers as a form of social responsibility.

Such conditions also occur in the lives of women who work as vendors in the market. They are willing to work blind morning until noon to help the family economy. Furthermore, they still have to perform domestic activities until late at night. All these roles are run happily for their dogma and patriarchal cultural values that are already entrenched. So that they feel they are not part of the role of gender oppression, but rather part of the destiny of women that must be followed.

3.1. Meaning of Working for Women Traders

Work is an activity through which human beings to create an existence to have value in the eyes of others. The existence of the job is essential because it could be a place to develop their

potential in achieving its sustenance once the field of social welfare. However, every person must have a diverse perception of the understanding of his work.

Based on the results of research on women traders in Gresik, they have various reasons for deciding to work as a trader in the market. The reason is fairly diverse. The first opinion came from a merchant named Ipin salad. He chose this work after retiring from the factory. Severance pay from the pension he used to venture capital. He chose to return to work to fill the bustle in old age. Nonetheless, her husband is very supportive of his choice. Even her husband did not hesitate to help even in relatively light work.

I strongly supported the husband to choose this job to fill the bustle of old age after 18 years working in the plant. Even so, my husband helped to not feel tired. (Ipin, 55 Years)

Different meanings conveyed by Ayatun. He was a fish trader. He chose to work as a fishmonger because of her husband just poor farmers who now does not work. Thus indirectly, he turned into the backbone of the family.

I chose to work to help the family economy because the husband is no longer working because his land is sold. My son also did not work. So I who have to work can make money even if only slightly. (Ayatun, 55 Years)

Bepijak of the information above shows women workers merely interpret his work on the "ethic of care" to meet family needs in order to be fulfilled (Ritzer,2012). Even if they allow her husband's work is considered the "ethics of justice". Thoughts like this are part of social construction that influenced by socio-cultural factors and discrimination sex. The construction was repeated in the community formed the impression that it is a natural thing. (Butler, 2004)

As women workers, they do not often have to think hard to manage finances and can provide for the family. They also must be able to withstand fatigue to fulfil all its responsibilities without any help from anyone. Independence of women cannot be separated from its role as mothers and wives; women are considered as social beings and culture intact when it plays both roles well.

Despite having to face a daunting task as female workers, the informant stated reluctantly to quit her job because it has been enjoying his job. This decision was taken due to several reasons that make them survive as a trader in the market.

Based on interviews with informants, they admitted reluctantly stopped because it has many friends can entertain when there is a problem. Besides, a great responsibility as the backbone of the family is difficult to avoid because of the economic conditions are worse husband. How they are declared sick husband, died, until unemployment. So the tasks delegated to her family earn a living.

Based on the above presentation we can analyse the use of cultural theory, in which women assume the job is only part of the "ethic of care" to meet family needs in order to be fulfilled (Ritzer, 2012). Women often assume that any problems that occur in the family are part of the responsibility. From this explanation can see that the production role as women is not an easy task. The social environment in economic independence often underestimates them, even they consider the main job that supports a family economy limited to "help her husband". Though such work should not be interpreted as a burden, but rather as a source of pleasure and self-empowering form of existence itself (Weeks, 2011).

3.2. The System in the Family Division of Labour between Husband and Kids

The existence of patriarchal culture is often used as the legitimacy of their division of labour. The culture has been reproduced on a massive scale by sex between men and women groups to perpetuate the patriarchal position as a superior group. Defined gender roles considered to describe the specific tasks for men and women (Bianchi et al., 2000; Bianchi et al., 2012; Oun, 2013; Geist, 2005). Male is constructed to work *diranah* public and domestic *diranah* women.

Men are considered responsible if successfully perform its role to provide for the family, while women are considered to be tremendous and responsibility if she can serve her husband and taking care of household well (brines, 1994). These limits have gradually changed along with the times. Nevertheless,

The division of labour within the family important in order to grow a sense of responsibility among the members in carrying out the role *sosianya*. The more differentiated social roles between family members in regulating autonomy in everyday life, it can be interpreted that the family upholds the principles of democracy (Oun, 2013; Geist 2005). While in case of inequality of social roles between family members, it can be interpreted that the family still adheres to the conservative welfare regime. Conservative welfare regime is again using the traditional public ideology in managing household life (Geist, 2005; Nordenmark, 2013; Ruppanner, 2010). In this conservative regime, the position of women's roles in the family often less favourable.

Based on the results of research on women traders in the market Gresik shows the variation in the distribution of social roles in the family. Some of my family started using the division of labour in a democratic and several others are still using the conservative ideology of division of labour. Differences in work-sharing agreements are not separated from their differences in background values and norms adopted by each family.

In families who use democratic ideology, often involving her husband and children to help with the work wife. Families with this type of belief that every individual needs to carry out its social role to the maximum to avoid gender imbalance. Awareness of gender equality is certainly not appeared out of nowhere, but through experience and the process of internalisation of “equality” are very long.

According to information from our informant named Ipin, he told how he was delighted to have a husband who always helped take care of the household and trade. Her husband never complained to help with cooking, shopping, household goods, to make to the middleman to lighten his load.

My husband always helps me solve various responsibilities of cleaning the house, cooking, washing, ironing, to accompany the shopping needs of the market. (Ipin, 55 years)

There is also another informant named, named Ali Muktar, a female trader's husband, stated that he often helps his wife when off work. He used to help his wife's shopping merchandise to middlemen and clean the house. As for all domestic affairs such as cooking, wiping, and child care remains the responsibility entirely wife.

My wife helps keep her job retention, although not all I do. If I am off work on the day Saturday and Sunday, I help him go to the middleman trading and other activities. Occasional say wife task of helping manage the house so that he is not tired. (Ali Muktar, 46 Years)

When the father has had responsibilities in the work of the family, the children will also be given the same responsibility. The burden of children is usually more *menitberatkan* on domestic-based activities such as: sweeping, mopping, washing, ironing, and others. Children are rarely given the heavy chores for fear of physical harm. As *dikatahui*, the physical condition of children has not been as healthy as an adult.

Different conditions must have occurred in the family who are still using conservative ideology in carrying out its social activities. Type a family with a background like this usually have not been able to make a wise division of labour because the husband is still upheld the values of cultural position himself as head of the family. They often *berdaih* that domestic affairs are the duty of the wife, while her husband is only in charge of making a living. The existence of the children also rarely involved in the care of the household of jobs because they have not been an able *memilikul* social responsibility.

According to our informant named Parni (49 years), he states that a husband and children never help with the housework. Her husband was ill so he now he had to replace his role as the backbone of the family. When her husband was still *sehatpun* never helped his homework because he felt it was part of their responsibility to take care of the household and children well. While her children were small and some are outside the cities. So he had to do all the domestic and public activities independently.

My husband was ill so could not help working. I had to replace the responsibility he works. Beberpa while my other son is still small and located outside the city for school. When I tired of the existing problem, I could do cry and save yourself. (Parni, 49 Years)

Based on the presentation of data can be interpreted that the division of roles *dikeluarga* women traders is still not fully balanced. Some female traders must bear a more substantial burden than the other family members, especially if they have a role as the backbone of the family and had to endure the child's life (Momsen 2004; Mooser). The social conditions inseparable from poverty *membelengu* women to the existence of patriarchal culture is still deeply entrenched in people's lives.

The phenomenon experienced by Parni showed that the heavy burden borne by women are the backbone of *keluarga* terms of workload. Women often serve as the backbone of the family where when there are problems in the economy. Even so, women are only considered allies Wiking despite having made a significant contribution to the family economy.

3.3. Triples Roles at Traders Women

Along with the high participation of women in the economic sector, would provide a positive atmosphere in achieving a democratic society based on the empowerment of women and gender equality values (Lun, Shahbaz, and Ozbay, 2013). Developments such as this are referred to as the gender revolution (Hochschild, 1989; England, 2010) or within the scope of Indonesian territory more familiar is the emancipation of women in gaining equal rights and autonomy. The gender revolution is a term for *menjalaskan* high participation of men in the domestic sector (Goldscheider et al. 2015, Nyman, 2018). Nevertheless, the burden of work that women experience higher still than men (Bianchi et al., 2000; Bianchi et al., 2012). This condition is more severe when women are involved in the activities of the public space. This is because the more significant the burden of his responsibility to negotiate a social role in the domestic sphere and the public are changing rapidly (Lahiri Dutta & Sil, 2014).

Moser (1993) states that women and men have different positions and control in the household. Also, they also have a role and access various resources in the community. Furthermore, in presenting the issue of gender inequality experienced by women, Mooser introduced the concept of the triple roles. This concept consists of the role of productive, reproductive roles, and social roles (Moser, 1993). The role of the productive role that women in the public sphere such work. The reproductive role is a role that women in the domestic sphere, such as cooking, washing clothes, taking care of grandchildren, caring for sick relatives, pay attention to family health, cleaning, etc. While this social role is a role that needs to be run by the women in the social environment such as social gathering, recitals, etc. That is the triple role of glasses, and we can analyse the form and experiences related to multiple burdens of women traders who *dialamnya*.

3.4. Traders Production Role of Women

The involvement of women in the public sector is undoubtedly an excellent contribution in achieving gender equality and social welfare. Unfortunately, the results of this achievement by women often lack support from their social environment. All the efforts of women to household welfare is less appreciated and considered to be less productive (Neetha, 2010; Weeks, 2011).

This is what ultimately makes women had an inferior status in the labour market. So they choose to work in informal activities such as trade, sewing, gardening, etc.

The decision to work in the informal sector are also consequences on the additional workload experienced by women. Women must be able to perform its role as a housewife and even workers well to avoid conflict in the family. This is certainly quite difficult to do given the hours worked by women longer than men.

Based on the results of our study show that the decision to work as a merchant woman gives a sense of dilemma is quite large. In one hand, this work is advantageous because it can improve the family economy due to the limitations of the husband's income. On the other hand, this work provides a double workload on women traders.

Traders women often have to sleep early at night, because they have to wake up at midnight to prepare the merchandise or shopping to middlemen. In the early morning, he had to prepare children and husband eat until it was time to trade; it is time to trade. After returning from the market, they have to clean the house, cook, etc. These routines experienced by their start at 02.00 in the morning until 9:00 p.m.

At 21 o'clock already asleep, later 02.00 or 03.00 begun to set up trade purposes. Then after that I cook. After the cook went to the market until noon. Return of the market is still *Hars* cleaning the house and doing other activities until late at night. (Ayatun, 55 Years Peracangan)

Based on the above analysis, it is known that behind his role as a trader, the responsibility of women in the domestic sphere and social development is enormous. The tasks have finally led to an additional burden for women, especially in domestic affairs.

3.5. Role of Social Reproduction Traders Women

A woman's decision to engage in economic activities directly provides the logical consequence would be double the workload they have to overcome as childcare, housework and subsistence food production (Momsen, 2004). It *disebabkan* for women working hours become longer than men when they are working where the public sector.

The results of the field study showed that women traders must be willing to get up early to prepare the merchandise. After work, they work on a variety of other household tasks such as cooking, washing clothes, ironing, clean the house, and a variety of other activities. They also still have other duties arranging merchandise on sale tomorrow's home market.

Every day I have to be willing to get up early to go to middlemen. After all, merchandise fulfilled, I sell to the market until noon. After returning from the market, I still have the responsibility to clean the house, prepare a family meal, and others. I sometimes still have to take care of grandchildren. Up to a lack of time to rest. (Parni, 55 Years)

Based on the above excerpts of the interview, showed that women traders in the Market *Kedanyang* experience multiple burdens due to the difference between the sexes. It cannot be released from their culture inherent patriarchy (Moser, 1993), particularly in Indonesia. Over the years, the division of labour based on gender segregate specific tasks between women and men. As a result, not much time was used men to do the job domestic as did women. While women working in the public sector as well as men, nonetheless concurrently *diranah* domestic duties (Ambassador & Sill, 2014). This can be explained by the Nurture theory and institutional theory. This theory states the gender differences lead to a different social division between men and women in various institutional agencies are no exception family. Institutional institutions have set *permepuan* function as wives, mothers, and working households who are responsible in the domestic sector. The division of roles is done through prose study of social life which is then reproduced for generations.

3.6. Social Role (Community Level) Traders Women

Humans are social beings who always seeks to establish interactions with other creatures to meet the physical and psychological needs. Their intense interaction that exists bore certain social roles. The social role is tailored to the collective agreement between the members of society.

In the context of the discussion on the social role of women in the Market merchants *Kedanyang* Gresik show that women have a social responsibility to participate in community activities such as gathering market, PKK, Koran together, etc. The activity was not stated in the written rules that must be followed. However, this rule has become part of the collective consciousness to be followed throughout the community as a form of social solidarity.

Based on the results of our research in Gresik *Kedanyang* market shows that the existence of this social role it often adds to the burden of women traders. They must be willing to set aside in part the money to participate in community activities. This condition is getting worse where time is minimal income, so some traders chose to take the savings to be able to keep participating in social activities.

According to Iza, who serves as chairman of the gathering, often feel burdened by the social role she lived. He should be able *memenejemen* good time with that responsibility a can be carried out smoothly. Besides, he also had to use his own money if there are members who do not pay social gathering.

As chairman of the gathering in the market I sometimes feel overwhelmed by the responsibility that exists. I have to split my time working, taking care of the home, and with a good social gathering. Not to mention if there are participants who do not pay, then I should dare to bail out of funding. (Iza, 41 years)

In addition to activities such as gathering, other activities are often followed by the market sellers *Kedanyang* is prayer together (*yasinan*). This activity is routinely carried out by women who are Muslims every day of the week in the evening. Although these activities are not mandatory, many *berbondoon* gathering and come to meet his spiritual needs.

Various activities do not fully provide the heavy burden psychologically torturing women. Some other traders who stated that he was very happy and enjoyed the social role because it can get rid of boredom after trading for the day. In addition, they also feel more able to develop his or her potential through a variety of community activities.

4. Discussion

In this section, the researcher will explain the findings of the data that has been analysed based on the focus of the study is lifted which in this study discussion will explain the meaning of work for women traders, triple roles, and the system of division of labour between husbands and children.

4.1. Traders Trading meaning for Women

Based on the results of our research on women traders in Gresik, they have many reasons to work *diranah* public. These reasons include: 1) for activity outside the home, 2) Helping the family economy, 3) Husband did not work. Although women have been working hard the household and earn (the Goddess, 2012), its role is underestimated and not considered essential (Neetha, 2010; Weeks, 2011). The conditions showed a growing social construction *dipengarungi* by socio-cultural factors. Sexual stereotypes that discriminate between women and men were repeated in the community formed the impression that it is a natural thing (Butler, 2004).

Based on research conducted in India, shows that as grown-rapid education, awareness and social push, women today have made some progress in defining themselves, think and act, like, more independent, so that, in India has a lot of women who took the role in economics, such as entrepreneurship (Mathew and Panchanatham, 2011).

4.2. Triple Roles at Traders Women

Women bear the workload doubles or even triples, including, housework, childcare and subsistence food production. It also shows that women work longer than men (Momsen, 2004). As women workers, women traders often have to think hard to manage finances to make a profit and can provide for the family (productive role), taking care of domestic chores (reproductive role), and in the community level, traders women also still had to attend a variety of social activities, such as lectures and gathering (Moser, 1993).

Triple roles assumed by women traders have implications for the lack of opportunities for women traders to actualise themselves in the formal sector and do not have time to care for themselves, such as lack of sleep and relaxation.

Not only women traders in Indonesia, but women in America were also faced with the same problem, namely to bear some of the load at one time without any reward or a penny salary (Dong, 2015; Bianchi, Sayer, Milkie, & Robinson, 2012, Neetha 2010; Weeks, 2011).

It *melimitasi* initiative power of women to participate equally with men in the formal sector, reducing the time to care for themselves and also in political participation (Cagatay et al., 1995).

Most women run their reproductive role as a job, mainly because of social culture which requires the allocation of responsibilities in terms undergo housekeeping functions (brines, 1994; Lahiri Dutta & Sil, 2014).

4.3. Work Distribution System

Gender roles and gender ideology, in essence, the social level, play an active role in shaping how family life is organised, for example, how the housework is divided (Geist, 2005; Greenstein, 2009; Nyman, Reinikainen, & Stock, 2013). However, often, the ideology obscured by the structure, such as culture, even state law (Oun, 2013).

The gender difference between men and women is often used as a means of developing stereotypes in society, that women with the typical soft, not muscular, is better suited to do domestic work. Men are considered being strong, muscular, capable of doing work outside the home.

Unfortunately, although the wife also took the role of earning money outside the house, the husband or the children are reluctant to lighten his wife work simply. The situation eventually forced traders women to pawn breaks, relaxation, and socialise with his friends.

It is a human act or behaves to achieve specific goals (Parsons, 1943). In this case, traders Kedayang Market women choose to work to supplement the family income after the husband. Based on the research results Stockman, N; Bonay, N, Xuewen, S. (2015) stated that women in many countries such as Japan, China, Britain and America are also experiencing a double burden in playing duties as workers and care of the household.

Dutta and Pallabi (2014), adding that, though the division of specialisation roles have been made, women still have to bear a double burden. The division of labour based on gender in the family has created, over the years of patriarchal domination, specific gender roles that describe the particular tasks to men and women, then, Parsons (1943) offers a compromise known as the balance (equilibrium) which emphasises the concepts of partnership and harmony in the relationship between women and men - men. Both must work together in collaboration and harmony in family life, community, nation and state.

To realise this idea, then in every policy and development strategy to be taken into account the interests and roles of women and men - men equally. Until the problems that cause women market traders to bear Kedayang multi-burden / double burden can be avoided.

5. Conclusion

The involvement of women traders selling in the market has led to the triple burden on the public sector and domestic. In the domestic sector, they are required to complete all household activities such as sweeping, cooking, cleaning and others. While the public sector, they have to sell their own without the help of a husband. There's even been the backbone of the family because the husband does not work. This condition is exacerbated when her husband and children to participate to be an actor who perpetuates the practice of women's triple burden on traders.

Various forms of gender injustice experienced by women traders are not separated from their deep-rooted patriarchal culture in community life so that the division between women and men is culturally differentiated.

References

- Berg, B., (1989). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Boston. Allyn and Bacon.
- Bianchi, BC, Milkie, MA, Sayer, LC, & Robinson, JP. (2000). "Is anyone doing the Housework? Trends in the gender division of household labor". *Social Forces*, 79, 191-228.
- Bianchi, BC, Sayer, LC, Milkie, MA, & Robinson, JP (2012). Housework: Who did, does or will do it, and how much does it matter? *Social Forces*, 91 (1), 55-63.
- Brines, J. (1994). "Economic Dependency, Gender and the Division of Labor at Home." *American Journal of Sociology* 100 (31): 652-688.
- Butler, Judith. (2004). *Undoing Gender*. New York: Routledge.
- Nyman, C., Reinikainen, L. and Eriksson, K. (2018). *Women's Studies International Forum*. 68, 36-46.
- Dewi, Putu Martini. (2012). "Traders Women's Participation in Family Income Generation". *Denpasar: Journal of Applied Quantitative Economics*. Vol.5, 2: 119.
- Early, E. A. (2014). "Dual Role of Women Traders Clothing Street: A Case Study in Kemiri Muka Market Depok, West Java". Thesis. Depok: Syarif Hidayatullah State Islamic University Jakarta.
- Shastria D. and Rao, U. (2014). "Women Entrepreneurs of Gujarat". *Procedia Economics and Finance*. 11. 745-752.
- Dong, Xiao-Yuan. (2015). "Gender Patterns and Value of Unpaid Care Work Findings from China's First Large-Scale Time Use Survey. *Review of Income and Wealth*". Series 61.
- England, P. (2010). The gender revolution: Uneven and stalled. *Gender and Society*, 24 (2), 149-166.
- Fontana, A., and Frey, J. (1994). "Interviewing: The of Science". in N., and Lincoln, Y., (Eds.), *Handbook of Qualitative Research*, California: Sage.
- Geist, C. (2005). The welfare state and the home: Regime differences in the domestic division of labor. *European Sociological Review*, 21 (1), 23-41.
- Glaser, B. and Strauss A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory*. Chicago: Aldine.
- Goldscheider, F., Bernhardt, E., & Lappegård, T. (2015). "The gender revolution: A framework for understanding the changing family and demographic behaviour". *Population and Development Review*, 41 (2), 207-239.
- Haralambos and Holborn. (2000). *Sociology: Themes and Perspectives*. London: HarperCollins
- Hochschild, A.R. (1989). *The second shift*. New York: Avon Books.
- Hochschild, A. R. (2010). *The gender revolution: Uneven and stalled*. *Gender and Society*. New York: Avon Books.
- Krishnaraj, M. (1988). "Feminist Scholarship and Feminist Movement," *Social Change*, 18, no. 3, pp. 186-202).
- Lahiri Kuntala-Dutta and Pallabi Silb. (2014). "Women "s" double day "in middle-class homes in small-town India". *Contemporary South Asia*. Vol. 22, No. 4, 389-405.
- Matthew, Rincy V. and N. Panchanatham. (2011). "An Exploratory Study On The Work-Life Balance Of Women Entrepreneurs In South India". *Asian Academy of Management Journal*, Vol. 16, No. 2, 77-105,
- Mayaswari, Wayan Hesty and I Gusti Wayan Yasa Murjana. (2015). "Dual Role of Women in Art Market Traders Nadi Mertha Legian Bali". *Denpasar: Populasi*. Vol, 23, 2: 72.
- Minichiello, et al., (1995). *In-depth Interviewing: Principles, Techniques, Analysis*. Melbourne: Longman.
- Momsen, Janet Hanshall. (2004). *Gender and Development*. London: Routledge,

- Moser, C. (1993). *Gender Planning and Development*. London: Routledge.
- Neetha, N. (2010). "Estimating Unpaid Care Work: methodological Issues in Time Use Surveys." *Economic and Political Weekly XLV* (44): 73-80.
- Newman, W. Lawrence. (2002). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. London.
- Ng-Lun, Kelly, Natasha Shahbaz & Nuray Ozbay. (2013). "The Importance Of Female Entrepreneurship". *Entrepreneurial Learning*, Vol 3 No. 1, 39-48.
- Nordenmark, M. (2013). "Disagreement about the division of household labor and experiences of work-family conflict in different gender regimes". *Multidisciplinary Journal of Gender Studies*, 2 (3), 205-232.
- Oun, I. (2013). "Is it fair to share? Perceptions of fairness in the division of Housework among couples in 22 countries". *Social Justice Research*, 26 (4), 400-421
- Parsons, T. (1943). "The Kinship System of the Contemporary United States". *American Anthropologist*. 45 (1), new series, 22-38. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/662863>
- Ritzer, G. (2012). *Classical Sociological Theory of Sociology until Recent Developments Postmodern*. Yogyakarta: Library Learning.
- Ruppanner, L. (2010). "Conflict and Housework: country Does context matter?". *European Sociological Review*, 26 (5), 557-570.
- Sparringa, D. T. (1997). "Discourse, Democracy and Intellectuals in New Order Indonesia: A Qualitative Sociological Study". Flinders University,
- Stockman, N; Bonay, N, Xuwen, S. (2015). *Woman Work in East and West*. London: Routledge.
- Toffoletti, Kim and Karen Starr. (2016). *Women Academics and Work-Life Balance: gendered Discourses of Work and Care*. Gender, Work and Organization.
- Weeks, K. (2011), *The Problem with Work*. London: Duke University Press.

Submission: 20.06.2019
Acceptance: 21.01.2020

Kıdem Tazminatının Muhasebeleştirilmesinde Farklı Yöntemlerin Uygulanması

Lale Aslan¹

Kıdem Tazminatının Muhasebeleştirilmesinde Farklı Yöntemlerin Uygulanması

Öz

Bu makalede, Vergi Usul Kanunu ve 21447(M) sayılı ve 26 Aralık 1992 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 1 sıra no.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ile Uluslararası Muhasebe Standartları 19 uyarınca hesaplanan çalışanlara sağlanan faydaların karşılaştırılması amaçlanmıştır. İki yöntem arasında büyük farklılıklar mevcuttur. Bu çalışmada söz konusu farklılıklar Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği tarafından yayınlanan aracı kurumların konsolide mali tablolarında her iki yöntemin sonuçları üzerinde bağımsız örneklem Mann-Whitney U testi uygulanarak incelenmiştir. İnceleme dönemi 2002’den 2019’in son çeyreği arasındaki her çeyrek dönemi kapsamaktadır. Analiz sonuçlarına göre farklı yöntemlerin uygulanması finansal tablolarda istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark yaratmaktadır. Bu sebepten dolayı finansal raporlama yöntemi seçiminde yöneticiler, muhasebeciler ve yatırımcılar tarafından söz konusu durum dikkate alınmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Çalışanlara sağlanan faydalar, Muhasebe standartları, Aracı kurumlar

Application of Different Methods for Severance Pay Accounting

Abstract

This article aims to compare the benefits provided to employees calculated in accordance with the Tax Procedure Law and the General Statement of Accounting System Application No. 1 Communiqué, which was published in the Official Gazette No. 21447 (M) dated 26 December 1992, and the International Accounting Standard 19. There are big differences between the two methods. In this study, financial data of intermediary institutions provided by Turkey Capital Markets Institutions Association are compared as independent samples by applying Mann-Whitney U test. The review period covers every quarter period from 2002 to the last quarter of 2019. According to the results of the analysis, the application of different methods creates a statistically significant difference in the financial statements. For this reason, this situation should be taken into consideration by managers, accountants and investors in the selection of financial reporting method.

Keywords: Employee benefits, Accounting standards, intermediary institutions

1. Giriş

Günümüzde muhasebe düzenlemelerinde büyük ve küçük ölçekli sermaye şirketlerini ilgilendiren önemli ve hızlı değişiklikler bulunmaktadır. Bu konuda önemli bir eğilim, Uluslararası Muhasebe Standartlarının (UMS) benimsenmesidir. Yeni 6102 sayılı Ticaret Kanunu ile Türkiye Muhasebe Standartlarının (TMS) uygulanması halka açık şirketler ile Sermaye Piyasası Kurulu’nun (SPK) denetiminde olan finansal kurumlar için zorunlu hale gelmiştir. TMS, UMS’nin çevirisidir ve söz konusu eğilim sadece Türkiye’de değil, küresel çapta hissedilmektedir.

Çalışanlara sağlanan faydalar, finansal raporlamanın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır ve faydaların farklı muhasebe ilkelerine göre hesaplanmasında Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından denetlenen işletmeler ve finansal kurumlar açısından mevzuat değişiklikleri bu konuyu yakından ilgilendirmektedir. Bu çalışmanın amacı, kıdem tazminatının finansal raporlara yansımaları araştırmak ve SPK’nın denetiminde olan aracı kurumların 2002 - 2019 döneminde farklı mevzuat altında yaptıkları kıdem tazminatı hesaplamalarını karşılaştırmaktır. Farklı muhasebe yöntemlerinin kullanılması söz konusu şirketlerin mali durumlarının değerlendirilmesi

¹ Member of Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration at Istanbul Yeni Yüzyıl University, Istanbul, TURKEY, lale.aslan@yeniuyuzil.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6227-0557

açısından önem arz etmektedir. 2005 ve 2008 yılında yapılan değişiklikler Vergi Usul Kanunu'na göre yapılan muhasebeleştirilmeyi bir kenara bırakmış ve Avrupa Birliği kökenli Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını (UFRS) getirmiştir.

Muhasebe ilkelerine göre, finansal tablolarda sunulan rakamlar doğru olmalı ve şirket içi amaçlar ile diğer ilgili dış paydaşlar için yönetime doğru bilgileri yansıtmalıdır. Bu perspektiften bakıldığında, yeni uluslararası kurallar emeklilik taahhütlerinin hesaplanmasını ve raporlanmasını yöneten ilkeleri değiştirmektedir. Kıdem tazminatı konusunda geçerli standart olan UMS 19/UFRS'ye göre yapılan hesaplamalar, diğer unsurların yanı sıra, şirketlerin iskonto oranları, maaş artışları ve enflasyonla ilgili uzun vadeli taahhütler gibi kendi parametrelerini oluşturduğu anlamına gelir. UMS 19/UFRS'nin uygulanmasının birkaç nedeni vardır. Karşılaştırılabilirlik bu noktada anahtar bir kelimedir. Daha büyük gruplar için, ortak muhasebe kuralları farklı ülkelerdeki şirketler arasındaki karşılaştırılabilirliği artırır. Farklı gruplar arasındaki karşılaştırılabilirlik de bu sayede artacaktır. Şirketin yıllık raporlaması da gelişecek, yıllık raporlar daha fazla ayrıntı içerecek ve finansal raporlamada daha fazla şeffaflık olacaktır. UMS 19/UFRS ayrıca şirketlerin finansal değerinin daha iyi değerlendirilmesi için koşullar yaratır ve şirketin daha doğru ve adil bir resmini sunar. Şirket satın alımları için daha iyi karar verme verileri de üretilecektir.

Makalenin düzenlenmesi şu şekildedir: İkinci bölümde, İş Kanunu'nun kıdem tazminatına ilişkin maddeleri ve aracı kurumların uyması zorunlu olan finansal raporlamaya ilişkin düzenlemeler tanıtılmakta; üçüncü bölümde, analizde kullanılacak olan verinin özellikleri incelenmektedir. Dördüncü bölümde ise uygulanan analiz sonuçları paylaşılmakta, son olarak beşinci bölümde analiz sonuçları değerlendirilerek, çalışmaya ilişkin kısıtlar ve gelecek çalışmalar için öneriler sıralanmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

Kavramsal çerçeve bölümünün amacı çalışmada yer alan kavramları açıklayarak, aracı kurumların maruz kaldığı mevzuat değişikliklerini tanıtmaktır. İlk olarak kıdem tazminatının ortaya çıkışı ve dünyadaki yeri ile ilgili kısa tanıtıcı bilgi verildikten sonra, kıdem tazminatına ilişkin Türkiye'deki hukuksal çerçeve kapsamında İş Kanunu'nun ilgili maddeleri ve aracı kurumların tabi olduğu Tebliğler incelenmiştir.

2.1. Kıdem Tazminatının Ortaya Çıkışı ve Dünyadaki Yeri

Tarihte kıdem tazminatının ortaya çıkışı kesin olarak bilinmemekle birlikte, asıl olarak işverenin işçiyi sebepsiz işten çıkarmasına yönelik bir tazminat niteliği taşımaktadır ve emeklilik ödeneği olarak görülmektedir. Özellikle 1800lerin sonunda ABD'de ortaya çıkan demiryolu furçasında çalışan işçilerin sadece bu işlerde çalışabilecek nitelikte olması işten çıkarıldıklarında emekli maaşı bulunmaması durumuna çare olarak görülmekteydi. Çok sayıda çalışını olan büyük çaplı firmalarda sendikaların da etkisiyle gündeme alınmaktaydı (Holzmann, Pouget, Vodopivec & Weber, 2011).

Özkan'a (2018) göre, bugün kıdem tazminatının ortaya çıkışında rol oynayan unsurlar 3 farklı teoriyle açıklanmaktadır. Bunlardan en dikkat çekenini batıda yer alan devletlerin işçi hareketlerinin etkisini yavaşlatmak amacıyla kıdem tazminatını kullanmalarıdır. Bu sayede işçilere birtakım haklar sağlanmış ve Özkan tarafından 'radikal' olarak nitelendirilen işçi hareketlerinin etkisi kırılmıştır.

Halen ABD, Almanya ve Japonya gibi ülkelerde resmi olan bir kıdem tazminatı düzenlemesi bulunmamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Çalışma İstatistikleri Bürosu, çalışanlara sağlanan faydaları "çalışanların işleri karşılığında aldığı mevcut ve ertelenmiş ücret ve menfaatlerin

tamamını kapsayan bir terim olarak tanımlamaktadır”. Çalışanlara sağlanan ücret dışı tazminatlar da ayrıca avantaj olarak tanımlanmıştır. ABD’de geçerli olan Ücretler ve Adil Çalışma Standartları Kanununa göre tanımlanmış bir kıdem tazminatı bulunmamaktadır. Bu nedenden dolayı ABD’de kıdem tazminatı veya genellikle kullanılan ifade şekliyle kıdem paketi işveren ile işçi arasında yapılan bir anlaşma olarak tanımlanmaktadır (US Department of Labor, 2019).

Dünya Bankası tarafından hazırlanan bir rapor ise kıdem tazminatının temelde 3 soruna sebep olduğu görüşünü belirtmektedir. Kıdem tazminatının yarattığı işten çıkarma maliyetlerinin işçi hareketliliğini kısıtlayarak piyasayı olumsuz etkilemesi, birden fazla işçi çıkarımı söz konusu olan küçük işletmelerin finansal durumunun olumsuz etkilenmesi, işyerlerinin kanunen yeterli takibinin yapılmadığı ülkelerde ise işçinin haklarını alamadığı durumların olması söz konusu 3 problemin özetidir (Holzmann, ve Vodopivec, 2012). Ancak Dünya Bankası tarafından yayınlanan raporun işçinin ve işverenin sorunları açısından bakılmadan hazırlandığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yasal uyumsuzluklardan dolayı işçinin haklarının ortadan kaldırılması sorunu çözmeyeceği gibi mevcut hakların ortadan kaldırılmasına sebep olacağı için sorunu büyütecektir. Kıdem tazminatı işçinin uzun dönemli olarak bir işyerinde çalışmasını sağlamakta ve işveren için işe alım masraflarının artmasını önlemektedir. Kıdem tazminatı kaldırıldığında bu sefer de işverenin işe alım masrafları artacak ve finansal yük altına girecektir.

Kıdem tazminatı konusunda ülkemizi ilgilendiren bir tartışma da kıdem tazminatı için bir fon kurulması ve ayrılacak karşılıkların bu fona yatırılmasıdır. Akçay ve Yıldız’a göre (2017), çalışanlar kıdem tazminatı fonunun çalışanların lehine olacak bir gelişme olarak algılamaktadır. Çalışanların karşılaştığı en önemli sorun kıdem tazminatının işyeri tarafından ödenmemesidir. Ancak daha önce işverenin muhasebe kayıtlarında karşılık olarak gözüken tutarın her sene işçinin hesabına yatacak olması işvereni finansal olarak zorlayabilecektir (Güner, Açmaz ve Ağören, 2016).

2.2. Kıdem Tazminatı ile ilgili Türkiye’deki Hukuksal Çerçeve

Kıdem tazminatı, iş sözleşmesinin kanunun öngördüğü sebeple feshedilmesi nedeniyle belirli bir süre çalışmış olan işçiye ödenen para miktarı olarak tanımlanan bir tazminat şeklidir. Türkiye’de Kıdem Tazminatı, ilk olarak 3008 sayılı ve 1936 tarihli İş Kanunu ile düzenlenmiştir. Söz konusu düzenleme günümüze kadar 7 kez değiştirildiğinden, İş Kanunu alanında kıdem tazminatının ne derece daha tartışmalı olduğunu kanıtlamaktadır. Aslında, kıdem tazminatı uygulamada çeşitli işlevleri yerine getirmektedir. Kıdem tazminatı emeklilik için yapılan toplu bir ödeme değildir. İşçinin sebepsiz yere işten çıkarılması durumunda tazminat olarak değerlendirilir ve işçinin karşılaştığı kaybı telafi etmeyi amaçlar. Bununla birlikte, bir nevi işsizlik sigortası görevi görür.

Türkiye’de, çalışanlara sağlanan faydaları tanımlayan mevcut geçerli düzenleme 4857 sayılı İş Kanunu’dur. 2003 tarihli 4857 sayılı İş Kanunu, 1983 Sendikalar Kanunu ve 1926 tarihli Borçlar Kanunudur. Ayrıca, sendikalaşmış işyerlerinde yapılan toplu sözleşmeler ve Türkiye tarafından onaylanan uluslararası sözleşmeler bir ölçüde işten çıkarılma ile ilgili koruma sağlayabilir. Memurlar ve idari iş sözleşmesi olan çalışanlar farklı düzenlemelere tabidir ve bu çalışmada yer almamaktadır. Türkiye’de memurlar önemli ölçüde iş güvenliğinden yararlanmaktadır (ILO, 2019).

2003 yılında kabul edilen 4857 sayılı İş Kanununda kıdem tazminatı, Kanunun 24. Maddesinde belirtilen işçinin derhal fesih nedenleri olan sağlık sebepleri, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller ve zorlayıcı sebeplerden dolayı istifası durumunda veya işverenin işçiyi 25. Maddede belirtilen derhal fesih nedenleri olan sağlık sebepleri, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller ve zorlayıcı sebepler dışında kalan sebepler nedeniyle işten çıkarması durumunda, askerlik

hizmeti nedeniyle erkek çalışanların işten ayrılması durumunda, işçinin emekliye ayrılma durumunda, kadın işçilerin evlilik nedeniyle işten ayrılması durumunda işçiye ödenmesi gereken tazminattır (Mevzuat, 2003).

Kıdem tazminatının hesaplanmasında dikkate alınan süre işçinin en son çalıştığı işyerinde en az 1 yıl süre ile çalışmış olması ile başlar ve emeklilik tarihine kadar geçen süredir. Kıdem tazminatının hesaplanmasında ise 30 günlük brüt ücret dikkate alınır (Lebib Yalkın, 2019). Yalnız her sene için 1475 sayılı İş Kanunu'nun 14. Maddesi uyarınca bir tavan belirlemektedir (Aile ve Çalışma Bakanlığı, 2019). İşçiye ödenecek kıdem tazminatının hesabında söz konusu tavanın geçilmesi mümkün değildir. Bir çalışan kendi iradesiyle ayrılırsa, çalışan kıdem tazminatı alma hakkını kazanmaz. Kıdem tazminatı brüt maaştan hesaplanır ve damga vergisi hariç her türlü vergiden muaftır.

UMS 19'a göre kıdem tazminatı, işçinin bugün verdiği hizmete karşı işletmenin gelecekteki sorumluluğu ve işletmenin söz konusu ekonomik faydayı tüketmesinden dolayı gider olarak tanımlanmaktadır (IFRS, 2019). UMS19'a göre işten ayrılma sonrasında fayda sağlayan bir planın muhasebeleştirilmesi, planın tanımlanmış bir katkı veya tanımlanmış bir fayda planı olup olmadığına göre belirlenir. Yurtdışında işletmenin bir kıdem tazminatı fonuna yaptığı katkılar olarak tanımlanan ve Tanımlanmış Katkı Planı veya toplu ödeme şeklinde olabilen ve yapılandırılmamış katkıları ifade eden Tanımlanmış Fayda Planı olarak geçmektedir. Türkiye'deki kıdem tazminatı uygulaması Tanımlanmış Fayda Planı olarak kabul edilmektedir.

TMS19'a göre kıdem tazminatını muhasebeleştirirken paranın zaman değerini de hesaba dâhil ederek ayrılacak tazminat tutarının bugünkü değerini bulmak gereklidir. Bu amaçla kullanılacak bir aktüeryal değerlendirme yöntemi belirlenmeli, ilgili hizmet dönemlerine ilişkin fayda hesaplanmalı ve aktüeryal varsayımlar yapılmalıdır (KGK, 2019). Tanımlanmış fayda yükümlülüğünün bugünkü değeri, Öngörülen Birim Kredi Yöntemi kullanılarak belirlenmelidir [UMS 19.64]. Değerlemeler, finansal tablolarda muhasebeleştirilen tutarların, bilanço tarihi itibarıyla belirlenecek tutarlardan önemli ölçüde farklı olmayacak şekilde düzenli olarak gerçekleştirilmelidir [UMS 19.56]. Bu tür değerlendirme amaçları için kullanılan varsayımlar tarafsız ve karşılıklı olarak uyumlu olmalıdır [UMS 19.72]. Tahmini nakit akışlarını iskonto etmek için kullanılan oran, bilanço tarihindeki yüksek kaliteli kurumsal tahvillerdeki piyasa getirilerine bakılarak belirlenmelidir [UMS 19.78].

Kıdem tazminatı ödemeleri için UMS 19, ödenecek tutarların yalnızca ve ancak işletmenin aşağıdakilerden birini açıkça taahhüt ettiği zaman muhasebeleştirilmesi gerektiğini belirtir: [UMS 19.133]

- Bir çalışanın veya bir grup çalışanın istihdamını normal emeklilik tarihinden önce sona erdirilmesi veya
- Gönüllü işten çıkarmayı teşvik etmek için yapılan bir teklif sonucunda fesih avantajları sağlanması.

İşletme, fesih için ayrıntılı bir resmi plana sahip olduğu ve gerçekçi bir geri çekilme olasılığı olmadığı zaman ve ancak fesih durumunda kesin olarak feshedilecektir. [UMS 19.134] Kıdem tazminatı yükümlülüğünün bilanço tarihinden itibaren 12 aydan sonra ödenmesi durumunda, iskonto edilmelidir [UMS 19.139] (Van Greuning, 2006).

2.3. Aracı Kurum Muhasebesinde Kıdem Tazminatına İlişkin Düzenlemeler

1961 yılında kabul edilen 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 175 ve mükerrer 257. Maddelerine göre defter tutan gerçek ve tüzel kişiler için kullanılması zorunlu olan hesap planı 1992 yılında yürürlüğe giren 1 Sıra No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliği'nde belirlenmiştir.

Ancak bu düzenlemenin bazı istisnaları bulunmaktadır. Bu istisnalar arasında Tebliğ'in IV. Maddesinde belirtilen "Banka ve Sigorta Şirketleri, Özel Finans Kurumları, Finansal Kiralama Şirketleri, Menkul Kıymet Yatırım Fonları, Aracı Kurumlar ve Yatırım Ortaklıkları" yer almaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2019). SPK tarafından yapılan düzenlemeler aracı kurumların farklı bir hesap planı kullanmasını gerektirmektedir. Seri XI No 7 sayılı Tebliğ ise aracı kurumlar tarafından kullanılması gereken hesap planını içermektedir. Bu Tebliğ'e göre aracı kurumlar ayırdıkları kıdem tazminatı karşılığını 4700 hesapta muhasebeleştirirler.

Aracı kurumların muhasebesini ilgilendiren düzenlemelerden ilki 29.1.1989 tarihli ve 20064 sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe giren Seri XI No 1 sayılı Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğdir. Söz konusu tebliğ 2017'de yürürlükten kaldırılmıştır. Bu tebliğin 42. Maddesi kıdem tazminatına ilişkin yapılan düzenlemeleri içermektedir. Bu düzenleme aracı kurumların kıdem tazminatı ayırmasını zorunlu tutmuş ve geçmiş dönemlere ilişkin kayıtların 5 ile 10 taksit arasında karşılık ayrılmasını da belirtmiştir. Ayrılan kıdem tazminatları kanunen kabul edilmeyen gider olarak sınıflandırılmıştır. Kıdem tazminatını ilgilendiren bir başka düzenleme ise Seri XI, No 5 sayılı Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğe Ek Tebliğdir. Bu tebliğin 5. Maddesinde 31.12.1988 tarihi itibarıyla aracı kurumların kıdem tazminatı karşılığı hesaplaması ve yine 5 ile 10 arası eşit taksitlerle mali tablolarına yansıtması söz konusudur. Bu Tebliğ de 2013 tarihinde yürürlükten kalkmıştır (Mevzuat, 2013).

SPK ilerleyen süre zarfında aracı kurumlar tarafından uygulanması için dünya genelinde oluşan muhasebe ile ilgili standartların yerleşmesi trendi kapsamında uygulanacak muhasebe standartlarını Seri XI No 25 sayılı Tebliğ ile 2005 yılından itibaren benimsenmiştir. Söz konusu tebliğde kıdem tazminatlarına da atıfta bulunmaktadır. Öncelikle kıdem tazminatları dipnotlarda ayrıntılı olarak açıklanması gereken kalemler arasında sayılmış, kıdem tazminatı dönem sonunda nihai tutarı ile alınabilme olanağına kavuşmuştur (Madde 387). Kıdem tazminatı ödemeleri mali kârdan indirim şeklinde gösterilebilmektedir (Madde 610) (SPK, 2004). 2007 yılında ise SPK Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının uygulanmasında karar kılmış ve aracı kurumların finansal raporlamalarını düzenleyen Seri XI No 29 sayılı Tebliği yayınlamıştır. Her iki Tebliğ'de 2012 – 2013 döneminde sermaye piyasası mevzuatının yeniden düzenlenmesi çabaları sırasında Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği (II-14.1) ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Söz konusu II-14.1 sayılı tebliğ pek çok yenilik getirmiştir. Bu sayede mali tablo hazırlanmasında muafiyet kapsamı yeniden tanımlanmış ve sermaye şirketleri için değişiklikler yapılmıştır. Ancak aracı kurumlar açısından kıdem tazminatı hesabında bir değişiklik bulunmamaktadır (SPK, 2017). 2005 yılında benimsenen düzenleme ve ardından gelen düzenlemeler UMS ve UFRS'ye uyumlu düzenlemelerdir.

UMS 19 bu çerçevede önemli bir yere sahiptir. Hansen'e (2004) göre, "yeni standartlar, çoğu zaman yerel muhasebe ortamına uyacak şekilde küçük revizyonlarla UMS 19'un en iyi unsurlarını benimsiyor". Seifert ve Lindberg (2010), öngörülen birim kredi yöntemini kullanarak tanımlanmış fayda planı yükümlülüklerinin ölçümü haksız yere zor veya maliyetli ise emeklilik muhasebesi için basitleştirilmiş bir hesaplama izin verildiğini belirtmektedir. Kazanç ve kayıplar, KOBİ tarafından çalışanlara sağlanan faydalar standardının benimsenmesi için, hemen kâr veya zararda veya diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmelidir.

UMS'ye göre kıdem tazminatının kısa dönem ait kısmı 372 Kıdem Tazminatı Karşılıkları hesabında izlenirken, 1 yıldan uzun süreli karşılıklar 472 Kıdem Tazminatı Karşılıkları hesabında izlenmektedir. Çalışanlara sağlanan diğer faydalar için ayrılan karşılıklar ise 373 Çalışanlara Sağlanacak Diğer Faydalara İlişkin Karşılıklar Hesabı'nda izlenmektedir. Bu noktada 373

No'lu hesabın 2005 yılı öncesinde kullanılan Muhasebe Sistemi Genel Uygulama Tebliğlerinde belirtilenden farklı bir kullanımı söz konusudur (Elitaş, 2012).

3. Veri ve Metodoloji

Aracı Kurumların çalışanları için ayırdıkları kıdem tazminatı karşılıkları Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği (TSPB) tarafından yayınlanan konsolide mali tablolarında yer alan 2002'nin birinci çeyreğinden 2019'un dördüncü çeyreği arasında bulunan veriler baz alınarak oluşturulan zaman serisi incelenmiştir. Veriler üç grupta toplanmaktadır: 2002 -2005 arası tarihi maliyetli mali tablolar, 2005 –2008 arası Tebliğ Seri XI No 25'e göre hazırlanan mali tablolar ve 2008'den 2019'a kadar Tebliğ Seri XI No 29'a göre hazırlanan mali tablolar. Enflasyona karşı tutarlar ABD Dolarına çevrilmiştir. Söz konusu veriler SPSS programında Kruskal Wallis analizi ile test edilmiştir. Veriler normal olarak dağılmadığı için parametrik olmayan analiz yöntemi tercih edilmiştir. Bu şekilde 2002–2019 arasında yapılan mevzuat değişikliklerinin istatistiksel olarak anlamlı bir sonucu olup olmadığı incelenmiştir.

Çalışmanın hipotezi aşağıdaki gibidir:

H1: En az iki grup ortalaması arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 1'de yer alan frekans tablosuna göre kıdem tazminatı karşılıklarının %17'si 1.000.000 \$'ın altındadır. 1.000.001 – 5.000.000 \$ arasında hiç kıdem tazminatı karşılığı bulunmamaktadır. 5.000.001 – 10.000.000 \$ arasında 44 veri bulunurken bu veriler toplam içerisinde %63'e tekabül etmektedir. 15.000.000 \$'ın üzerinde ise 6 adet örnek bulunmaktadır.

Kıdem Tazminatı (Grup, \$)	f	%	Geçerli %	Yığılmalı %
0 - 1.000.000	12	17	17	17
1.000.001 - 5.000.000	0	0	0	17
5.000.001 - 10.000.000	8	11	11	29
10.000.001 - 15.000.000	44	63	63	91
15.000.000 üzeri	6	9	9	100
Toplam	70	100%	100%	

Tablo 1. Kıdem Tazminatı Frekans Dağılımı

Döneme göre örneklerin dağılımı Tablo 2'de incelendiğinde Vergi Usul Kanunu'na göre hazırlanan mali tablo döneminde 12 adet örnek bulunmaktadır. Seri XI No 25'e göre mali tablo hazırlanan dönemde ise yine 12 adet örnek bulunmaktadır. Son grup olan Seri XI No 29'a göre mali tablo hazırlanan dönemde de 46 örnek bulunmaktadır.

Dönem (Grup)	f	%	Geçerli %	Yığılmalı %
Grup 1 (VUK)	12	17	17	17
Grup 2 (Seri XI No 25)	12	17	17	34
Grup 3 (Seri XI No 29)	46	66	66	100
Toplam	70	100	100%	

Tablo 2. Dönem Frekans Dağılımı

Tanımlayıcı istatistik değerleri incelendiğinde aracı kurumların ortalama kıdem tazminatı karşılığı değeri 10.189.824 \$ olarak görülmektedir. Yaklaşık 5.000.000 \$'lık bir standart sapma mevcuttur. Çarpıklık ve Basıklık değerleri yüksek olmasa da normal dağılıma uygun değildir.

İstatistik	Kıdem Tazminatı Tutarı	Dönem
Örnek Sayısı	70	70
Ortalama	10.189.823,91	2,49
Standart Sapma	4.887.119,874	,775
Çarpıklık	-1,197	-1,103
Basıklık	,280	-,408

Tablo 3. Tanımlayıcı İstatistik Değerleri

4. Bulgular

Hipotez testindeki ilk ve en önemli adım, verilerin normal olarak dağıtılıp dağıtılmadığını belirlemektir. Bu duruma karar vermek için, tanımlayıcı istatistiklerin hatırlanması gerektiği kabul edilir. Bununla birlikte, aşağıda yer alan tabloda verilen Kolmogorov-Smirnov ve Saphiro-Wilk test sonuçlarının Grup 1 ve Grup 2 için dağılımların normal olmadığını göstermesi, parametrik olmayan analiz yöntemlerinin tercih edilmesine sebep olmuştur.

Dönem	Kolmogorov-Smirnov Testi P-değeri	Shapiro-Wilk Testi P-değeri
Grup 1 (VUK)	0,004	0,029
Grup 2 (Seri XI No 25)	0,011	0,010
Grup 3 (Seri XI No 29)	0,200	0,910

Tablo 4. Normal Dağılım Test Sonuçları

Verilerin normal olmayan bir dağılıma sahip olduğu tespit edildiğinden parametrik olmayan testler tercih edilir. Bu amaçla ikiden fazla grubun test edilmesinde kullanılan en geçerli yöntem olan Kruskal Wallis Testi uygulanmıştır. Test sonucu aşağıda yer alan Tablo 5'te verilmiştir.

Değişken	Sıralamalar	Kay-Kare	df	Asymp. Sig	
Kıdem Tazminatı Tutarı	Grup 1	45,58	30,020	2	0,000
	Grup 2	6,50			
	Grup 3	40,43			

Tablo 5. Kruskal Wallis Test Sonuçları

Tablo 5'te yer alan Kruskal Wallis Test sonucuna göre en az iki grubun ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Bu nedenle H₀ reddedilir. Ancak Kruskal Wallis Testi hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğu hakkında bilgi vermemektedir. Bu nedenle, gruplar sırasıyla Mann-Whitney U Testi ile karşılaştırılır. Karşılaştırma sonuçları Tablo 6, 7 ve 8'de verilmiştir. Buna göre, Grup 1 ve Grup 2 arasında ve Grup 2 ve Grup 3 arasında anlamlı fark bulunurken Grup 1 ve Grup 3 arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bu durumun Grup 2 ve Grup 3'ün Grup 1'den farklı nitelikte olması ve UMS niteliğini içermesinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Grup 1	12	18,50	222,0	0,000	0,000
Grup 2	12	6,50	78,0		

Tablo 6. Grup 1 ve Grup 2'nin Karşılaştırılması

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Grup 2	12	6,50	78,0	0,000	0,000
Grup 3	46	35,50	1633,0		

Tablo 7. Grup 2 ve Grup 3'ün Karşılaştırılması

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Grup 1	12	33,58	403,0	227,000	0,347
Grup 3	46	28,43	1308,0		

Tablo 8. Grup 1 ve Grup 3'ün Karşılaştırılması

Grup 2'nin gözlem sayısı düşük olduğu ve sonuçları etkilediği göz önünde bulundurularak verinin tamamı 2 grup oluşturulacak şekilde kodlanarak tekrar test edilmiştir. Gruplama 2005 öncesi VUK ve 2005 sonrası UFRS uygulamasını karşılaştırmaktadır.

İstatistik	Kıdem Tazminatı Tutarı	Dönem
Örnek Sayısı	70	70
Ortalama	15.183.489,17	1,8286
Standart Sapma	7.714.077,927	0,3796
Çarpıklık	-0,956	-1,782
Basıklık	-0,157	1,209

Tablo 9. Tanımlayıcı İstatistik Değerleri

Yeniden gruplanan verinin Tablo 9'da yer alan tanımlayıcı istatistik sonuçlarına göre veri normal dağılım göstermemektedir; bu yüzden parametrik olmayan testler uygulanmıştır. Tablo 10 yeniden gruplanan verinin Mann-Whitney U Testi ile karşılaştırma sonuçlarını göstermektedir. Buna göre, Grup 1 ile Grup 2 arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Grup 1 Grup 2'ye göre daha yüksek oranda kıdem tazminatı ayırmaktadır.

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Grup 1	12	20,08	241,00	163,000	0,004
Grup 2	58	38,69	2244,00		

Tablo 10. Yeni Grup 1 ve Grup 2'nin Karşılaştırılması

5. Sonuç

Bu makale, tartışmalı bir konu olan işçiye ödenen kıdem tazminatının muhasebeleştirilmesinde kullanılan farklı yöntemlerin sonucunu incelemektedir. İnceleme sadece aracı kurumlar ile sınırlı tutulmuş ve bu kurumları etkileyen 3 farklı mevzuat kapsamında araştırma yapılmıştır. Literatüre göre, kıdem tazminatının muhasebeleştirilmesinde kullanılan 3 farklı yöntem arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Bu farkı ispat etmek amacıyla 2002 ile 2019 yılları arasında aracı kurumların yayınlanan konsolide mali tabloları kullanılarak farklı dönemler altında ayrılan kıdem tazminatı tutarları Kruskal Wallis analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucu dönemler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Ancak kullanılan yöntem farkın hangi gruplar arasında olduğunu göstermediği için ek olarak Mann-Whitney U testleri yapılmıştır.

Bu testlere göre, UMS'ye göre hesaplanan çalışanlara sağlanan faydalar, mevcut Türk mevzuatının gerekliliklerinden oldukça farklıdır. Bu sonuç, UFRS ve UMS19'un, genel olarak kamuya açıklanan finansal raporlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ve bu gerçeğin, bu tür şirketlerle ilgili hem iç hem de dış paydaşlarca dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Çalışma sırasında karşılaşılan en önemli kısıtlılık, 2002'den önceki dönemlere ait aracı kurum verilerinin bulunmamasıdır. Söz konusu veriler TSPB tarafından açıklandığı için verilere erişme imkânı kısıtlıdır. Bununla birlikte, Seri XI No 25 sayılı Tebliğin sadece 3 yıl uygulamada kalmış olması bu Tebliğ ile ilgili veri miktarını da kısıtlamaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, bilanço ve gelir tablosundaki diğer kalemlerin araştırılması ve finansal tablolardaki son güncellemelerin belirli bir etkisini kanıtlaması açısından değişikliklerin SPK tarafından denetlenen diğer sermaye şirketlerinin finansal tablolarını nasıl etkilediği farklı analizler uygulanarak ilerletilebilir.

Kaynakça

- Aile ve Çalışma Bakanlığı, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/kidem-tazminat/kidem-tazminat%C4%B1-tavan-miktar%C4%B1/> (Erişim tarihi: 25.12.2019).
- Akçay, H. ve Yıldız, K. (2017). Kıdem Tazminatının Fona Dönüşüm Sürecindeki Yeni Yaklaşımlar. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(3): 42-59.
- Elitaş, Cemal. (2012). *Muhasebe Uygulamaları Açısından TMS TFRS'ye Geçiş Rehberi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. 1 Sıra No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, <https://gib.gov.tr/node/88229>, (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- Güner, Z. B., Açmaz, Ö. A., ve Ağören, T. (2016). Türkiye İçin Kıdem Tazminatı Fonu Oluşturulmasına Yönelik Model Önerileri. *Sosyal Güvençe Dergisi*, 5(10): 25-52.
- Hansen, Carl. (2004). Converging International Accounting Standards for Employee Benefits. *National Underwriter*. <https://www.propertycasualty360.com/2004/04/14/converging-intl-accounting-standards-for-eb/> (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- Holzmann, R., Pouget, Y., Vodopivec, M. ve Weber, M. (2011). Severance Pay Programs Around The World : History, Rationale, Status and Reforms, <http://ftp.iza.org/dp5731.pdf> (Erişim tarihi: 25.12.2019).
- Holzmann, R. ve Vodopivec, M. (2012). Reforming Severance Pay, The World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/977071468330895674/pdf/655470PUB0EPI2065712B09780821388495.pdf> (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- IFRS. (2019). IAS 19 Employee Benefits, <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-19-employee-benefits/>, (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- ILO. Turkey Factsheet, <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/ifpdial/info/termination/countries/turkey.htm> (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- KGK. (2013). TMS19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar, <https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContent-Files/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2019Seti/TMS/TMS%2019.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- Lebib Yalkın. (2019). Mevcut Kıdem Tazminatı Uygulamasının Genel Esasları, http://www.lebibyalkin.com.tr/mevzuat/makaleler/lebib-yalkin-mevzuat-dergisi_mdergi_/2019-mayis-sayi185_mdergi_8744a-00/_mevcut-kidem-tazminat-uygulamasinin-genel-esaslari.html, (Erişim tarihi: 25.12.2019).
- Mevzuat, (2003). 4857 Sayılı İş Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf> (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- Özkan, U. R. (2018). The Origins of Severance Pay in Unemployment Compensation: A Comparative Analysis. *Labor History Journal*, 60(4), 351-371.
- Seifert, D.L. ve Lindberg, D.L. (2010). Key Provisions of IFRS for Small and Medium-sized Entities, *The CPA Journal*, <https://www.questia.com/magazine/1P3-2039342771/key-provisions-of-ifrs-for-small-and-medium-sized> (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- SPK. (2017). Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği'nde (II-14.1) Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Hakkında Basın Duyurusu, <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/20170203/0>, (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- SPK. (2004). Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: XI, No: 25), <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/589>, (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- SPK. SPK Mevzuatı, <http://mevzuat.spk.gov.tr/Onceki/>, (Erişim Tarihi: 25.12.2019).

US Department of Labor, Severance Pay, <https://www.dol.gov/general/topic/wages/severancepay> (Erişim Tarihi: 25.12.2019).

Van Greuning, H. (2006). *International Financial Reporting Standards: A Practical Guide*, 4th edition, Washington, D.C: World Bank Publications.

Submission: 10.10.2019
Acceptance: 06.11.2019

Japonya’da Deflasyon Döneminde İşsizlik ve İşsizlikle Mücadele

Özlem Toplu Yılmaz¹
Akyol Şahin²

Japonya’da Deflasyon Döneminde İşsizlik ve İşsizlikle Mücadele

Unemployment in Japan during Deflation Years and Measures to Combat Unemployment

Öz

Bu çalışmada Japonya’da deflasyon döneminde yaşanan işsizlik, işsizliğin ekonomide meydana getirdiği sorunlar ve mücadele politikaları incelenmiştir. Bir ekonomide durgunluğun neden olduğu işsizlik önlenemediğinde ücretlerdeki istikrarı olumsuz etkileyerek, kayıt dışı ekonominin boyutunu artırmakta ve bununla birlikte birçok ekonomik sorunları da beraberinde getirmektedir. Japonya’da yaşanan işsizlik, düzensiz, yarı zamanlı ve standart dışı çalışma şartlarının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca ülkede yaşanan işsizlik, kayıt dışı ekonomi ve durgunluk ile mücadele amacıyla uygulanan genişleyici politikalar sonucu kamu bütçesinde açıklara neden olmuştur. İşsizlikle mücadele için genç işsizleri de ekonomiye kazandırmak amacıyla, acil politika paketi, acil istihdam tedbirleri hazırlanmış ve eski çalışanları istihdama kazandırmak amacıyla danışmanlık ve yardımlar sağlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Japonya, İşsizlik, Durgunluk, Deflasyon

Abstract

In this study, unemployment and its effects in Japan during the deflation years are examined, and policies in order to combat unemployment are explained. Unemployment caused by the recession leads to many economic problems and increases the growth of the underground economy by affecting the stability in wages negatively. Unemployment in Japan has caused irregular, part-time and non-standard working conditions. In addition, the expansionary policies were implemented to combat unemployment, the underground economy and stagnation in the country caused deficits in the public budget. In order to increase youth employment, an emergency policy package, emergency employment measures were prepared and consultancy and assistance were provided to recruit former employees.

Keywords: Japan, Unemployment, Recession, Deflation

1. Giriş

Deflasyon bir ekonomide yaşanan fiyat istikrarsızlığıdır ve fiyatlar genel seviyesindeki düşmeyi ifade etmektedir. Deflasyon “Pozitif arz şoku” ve/veya “Negatif talep şoku” ile meydana gelmektedir. Bir ekonomide “Pozitif arz şokuna” bağlı oluşan deflasyon, arzda meydana gelen fazlalığın bir sonucu olarak talep yetersizliği nedeniyle stokların birikmesi ve biriken stokların işletmeler tarafından satılamaması durumunda fiyatların düşmesiyle oluşurken; “Negatif talep şokunda” ise sabit arza olan talebin azalmasıyla ortaya çıkan üretim fazlası sonucu, fiyatların düşmesiyle oluşmaktadır. Durgunluk, bir ekonomide milli gelir seviyesinde en az iki çeyrek dönemde yaşanan negatif büyümedir ve üretim seviyesinde azalma, ardından işsizlik, ücretlerde düşme gibi dolaylı ve doğrudan birçok makroekonomik sorunlara yol açmaktadır. Durgunluk, talep yetersizliği sonucu stokların birikmesine, işletme karlarının düşmesine, üretimde azalışa ve tüm bu olumsuz sürecin sonucu olarak işsizliğin artmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan fiyatların sürekli düşmesi ve daha da düşeceği beklentisiyle toplam talepte yavaşlama meydana gele-

¹ Corresponding Author. Member of Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Trade and Logistics at Istanbul Yeni Yüzyıl University, Istanbul-TURKEY, ozlem.yilmaz@yeniuyuzuil.edu.tr. ORCID: 0000-0001-5335-8370.

² Graduate of Economics and Finance Master’s Program, Istanbul Yeni Yüzyıl University, Istanbul-TURKEY. ORCID: 0000-0001-8273-9455.

bilir ve talep yetersizliği de üretim seviyesindeki azalmaya yol açıp, ekonomiyi tekrar durgunluğa götürebilmektedir. Bu nedenle ekonomilerde deflasyon kronik bir sorun haline dönüşebilmektedir.

Ülke ekonomilerinde deflasyonun makro ekonomik sorunlara yol açmasından dolayı, deflasyon ile mücadele ayrı bir öneme sahiptir. Durgunluk ve deflasyon ile mücadelede genel olarak genişleyici para ve maliye politikaları uygulanmaktadır. Para politikası ile para arzının artırılması ve faiz oranlarının düşürülmesi ile bireyler tüketime yönlendirilmekte, ancak ülkenin likidite tuzağı içerisinde olması durumunda tüketime yönelik harcamaları artıramamaktadır.

Maliye politikasıyla ise vergi gelirleri azaltılmakta, transfer harcamaları da artırılmaktadır. Özellikle durgunluk ve deflasyon dönemlerinde transfer harcamalarından biri olan sosyal harcamalar ön plana çıkmaktadır. Çünkü durgunluk ile işsiz kalan bireyler, devletin yapacağı bu harcamalarla gelir elde edebilmektedirler. Uzun süreli durgunluk dönemlerinde devletin yapacağı harcamaların artması kamu bütçesinde ağır yüklerle neden olmakta, bir tarafta düşen vergi gelirleri kamu bütçesi finansmanı açısından sorun oluştururken, diğer tarafta devletin ekonomiyi canlandırmak için yapacağı harcamalar, kamu bütçesinde geniş açıklara neden olmaktadır.

Bu çalışmada Japonya’da 2006-2016 döneminde yaşanan deflasyon ve durgunluk döneminde yaşanan işsizlik problemi analiz edilmiştir. Durgunluğun meydana getirdiği işsizlik ve işsizliğin ücretlere ve kayıt dışı ekonomiye olan etkisi ile bu dönemde sosyal harcamaların kamu bütçesinde yarattığı sorunlar incelenmiştir. Ardından Japonya’nın işsizlikle mücadele önlemlerine değinilmiştir. Sonuç bölümünde ise, konu kısaca özetlenmiş ve öneriler sunulmuştur.

2. Literatür Özeti

Japonya’daki durgunluğun neden olduğu işsizlik problemi literatürde farklı çerçevelerden incelenmiştir. Aşağıda bu çalışmalar tarih sırasına göre verilmiştir:

Kawaguchi ve Mori (2017) 2000-2016 yılları arasındaki işgücü piyasalarını incelemişlerdir. Yazarların analizine göre; Japonya’nın son işgücü piyasası deneyimleri, nüfusun yaşlanmasının işgücü piyasasının yapısını nasıl hızlı bir şekilde etkilediğini genişleyen bir sağlık hizmetleri sektörü aracılığıyla göstermektedir. Sonuç olarak, kadın işgücüne katılım erkek çalışanlara göre artmaktadır ve çoğunlukla sağlık hizmetleri sektöründe çalışmaktadır.

Hijzen ve diğerleri (2015) küresel finans krizi sürecinde Japonya’daki iş piyasasını incelemişlerdir. Küresel kriz sürecinde küçük bir istihdam artış tepkisi, ülkedeki standart-dışı işlerin oranından farklı olarak başka faktörlere dayanmaktadır. İşgücü piyasası direncinin azalması muhtemel değişiklikler dikkate alındığında Japonya işgücü piyasasının küresel mali kriz sırasındaki esnekliği önemli olmaktadır sonucuna varılmıştır.

Erol, S.I. (2013) genç işsizlik sorununun çözümüne yönelik politikaları dikkate alarak nüfusu hızla yaşlanan Japonya ve Kore ile nüfusu artışı yaşayan Çin ve Türkiye’deki istihdam politikalarına değinmiştir. Japonya’da Çalışma Bakanlığı, liseden mezun ve/veya olabilecekler için “istihdam destek tedbirleri” geliştirmiştir ve genç istihdamını artırmak amacıyla uygulamaya konulan “deneme istihdam programı” sayesinde de 2004 yılında 37.000 genç bu programı tamamlamış ve bu gençlerin %80’ini düzenli bir işte istihdam olanağı elde etmiştir.

Mitani (2011) literatür taraması yaparak 1980’lerden önceki düşük ve istikrarlı işsizlik oranından 1990’larda ve sonrasında Japonya’da sürekli yüksek işsizlik oranına geçişin arkasındaki faktörleri incelemiştir. Bu faktörleri: (1) Nominal deflasyon ve ücretlerdeki katılık, (2) cesaret kırıcı işçi etkisinde düşüş, (3) düzenli olmayan istihdamda artış, (4) uzun vadeli genç işsizliğinin izleri şeklinde sıralamıştır.

Agnese ve Hector (2008) Japonya'daki işsizliği incelemişler ve orta vadede önemli olan meselenin, düşük verimlilik artışı ve zayıf uluslararası ticaret performansı nedeniyle yatırımlarda uzun süren düşüşün sonuçlarını önlemek olduğu sonucuna varmışlardır.

3. Araştırmanın Amacı, İçeriği ve Sınırları

Bu çalışmada Japonya'da 2006-2016 döneminde yaşanan durgunluk döneminde ortaya çıkan işsizlik ve işsizlikle ilişkili olarak ücretler, sosyal harcamalar ve kayıt dışı işsizlikle ilgili veriler incelenmiştir. OECD, IMF ve Dünya Bankası'ndan elde edilen istatistiki veriler yorumlanmıştır. İşsizliğin, milli gelir artışına ve ihracata etkileri gibi ekonomiye etkileri çalışma kapsamı dışındadır.

4. Deflasyon, İşsizlik, Ücretler, Kayıt dışı İstihdam ve Sosyal Harcamalar İlişkisi

Deflasyonun ve ardından durgunluğun getirdiği işsizlik doğrudan ve/veya dolaylı olarak birçok ekonomik faktörü olumsuz etkilemektedir. Başta işsizlik oranının yüksek olması kayıt dışı ekonomiye yol açan nedenlerden biri olarak görülmektedir (Akalin ve Kesikoğlu, 2007, s. 74). Çünkü üreticiler, üretimlerini emek ve sermaye maliyetini en düşük düzeyde gerçekleştirmeyi istemektedirler (Ataman, 1998, s. 59). Bu nedenle yüksek işsizlik oranının görüldüğü ekonomilerde, kayıt dışı ekonomiye giriş ve çıkış maliyetlerinin düşük olacağı beklentisiyle, kayıt dışı istihdamın büyümesi söz konusudur.

Ekonomik kriz ve durgunluk dönemlerinde genel olarak kayıt dışı ekonominin büyüdüğünü öne süren iki görüş vardır. Bunlardan ilki; firmaların ve hane halklarının maliyet tasarrufu sağlamak amacıyla resmi istihdamdan uzaklaşarak kayıt dışı istihdam edilerek ilave gelir sağlamaya çalışmaları ve/veya işsizlerin düşen gelirlerini telafi etmek istemeleridir (Williams ve Renooy, 2013, s. 5). İkincisi ise; kayıt dışı ekonomide maliyetlerin düşük olması sebebiyle özellikle kayıt dışı istihdamın yoğunlaşmış olduğu inşaat ve lokanta işletmeciliği gibi sektörlerde resmi olarak bildirilmemiş, esnek veya daha ucuz beyan edilen istihdamın yerini almasıdır (Williams ve Renooy, 2013, s. 5). Böylece durgunluğun neden olduğu işsizlik ile birlikte kayıt dışılığın artması kaçınılmazdır.

İşsizliğin diğer bir olumsuz etkisi de ücretler üzerinedir. Bir işletmenin personellere ödeyeceği ücret miktarı, iş gücü arz ve talebi ile çok yakından ilişkilidir. Şöyle ki iş gücü arzının azalması ücretlerin artmasına sebep olur. Bu durumun tam tersi söz konusu olduğunda ise yani iş gücü arzının artması durumunda da ücretlerin azalması söz konusu olacaktır (Topalhan, 2012, s. 170). Bu durumda ise bir ülke ekonomisindeki istihdamın yapısı ücretlerin düzeyi ve oluşumu üzerinde çok büyük bir rol oynamaktadır. Ülke ekonomisinde tam istihdam seviyesine yaklaştıkça işsizliğin azaldığı bir iş gücü piyasasında ücretler artma eğiliminde, eksik istihdamın oluşmasında yani işsizliğin artması durumunda da ücretler azalma eğiliminde olacaktır (Topalhan, 2012, s. 170).

Emek piyasasında gerek işçileri gerekse işverenleri kayıt dışı istihdama yönelten çok sayıda faktör vardır. Bu faktörlerin elverişliliği kayıt dışı ekonominin gelişmesini sağlar. İşçileri kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bulunmaya iten sebepler arasında; İşsizliğin yanı sıra, kayıtlı ekonomideki ücretlerin düşüklüğü, esnek çalışma saatlerinin varlığı kendi işini yapma isteği gibi faktörler sayılabilir (Dinçer, 2007, s. 39). Ayrıca kayıt dışı istihdam hem daha düşük ücret ödenebilmesi hem de vergi ve sosyal güvenlik primi ile diğer yasal yükümlülüklerin getirdiği maddi yüklerden kurtulma imkânı bakımından işgücü maliyetlerinin düşürülebilmesini sağlar (Dinçer, 2007, s. 40). Sonuç olarak durgunluk sonrası işsizlik ile devam eden süreç hem kayıt dışı ekonominin artması hem de ücretleri olumsuz etkileyen sarmal halini almaktadır.

Durgunluğun meydana getirdiği olumsuz etkiler ise transfer harcamalarına olan bağılılığı artırmaktadır. Çünkü bazı transfer harcamaları, istihdam seviyesine ve milli gelire bağlı olarak konjonktürel gelişmeye ters yönde seyrederek. Bunun en tipik örneğini, durgunluk dönemlerinde artan ve refah döneminde azalan işsizlik yardımları oluşturur. Belirli düzeyin altında gelire sahip zayıf sosyal gruplara yapılan sosyal harcamalar da bu gruba girer (Turhan, 1986, s. 122). Aslında bu tür harcamaların ekonomik istikrarı sağlayıcı etkileri fazla değildir; ancak çok kuvvetli bir iktisadi krizin mevcut olması halinde, özellikle zorunlu sigorta sistemine dayanan işsizlik yardımlarının konjonktürel daralma eğilimlerinin hafifletilmesine önemli ölçüde katkıda buldukları söylenebilirler (Turhan, 1986, s. 122).

İşsizliğin azaldığı, yani ekonominin yüksek istihdam düzeyinde bulunduğu dönemde işçilerin ödemiş oldukları primler nisbi olarak artarken, sigortaların işsizlik tazminatı olarak yapmış oldukları harcamalar azalmaktadır. Böylece, giderler gelirlere zıt yönde geliştiği için, otomatik olarak toplam talebi kısıtlayan bir fazla oluşturmaktadır (Turhan, 1986, s. 122). Eksik istihdam ve düşük reel gelirin söz konusu olduğu durgunluk döneminde ise, gelirleri azaltmaktadır; çünkü sadece işsizlikten etkilenmeyen işçiler prim ödemektedirler. Buna karşılık, işsizlik yardımı şeklinde yapılan harcamalar artmaktadır; çünkü birçok işsiz kişi uzunca bir süre daha önceki net gelirlerinin yüksek bir yüzdesini işsizlik tazminatı olarak alır. Neticede, belirli bir düzeyden itibaren toplam talep üzerinde arzulanan etkiye sahip bir açık, otomatik olarak meydana gelir (Turhan, 1986, s. 122).

Özellikle içerisinde bulunulan ekonomik konjonktürden kaynaklanan sorunlar sosyal güvenlik sistemini etkileyen önemli bir faktördür. Konjonktürün daraldığı, durgunluk ve kriz dönemlerinde sosyal harcamalara olan bağımlılık artmakta, istihdam daralması nedeniyle sosyal güvenlik sisteminin gelirlerini azalmaktadır. Diğer taraftan krizle mücadele için yatırım harcamaları artırılmakta, hükümetler böylece istihdam artışı sağlamayı hedeflemektedirler (Şanlıoğlu, 2016, s. 167). Ancak, pek çok alanda kamu harcamalarının eş zamanlı artırılmasından dolayı bunların finansmanı açısından çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Akabinde ise bütçe açıklarını kapatmak ve kamu borçlanmasını azaltmak maksadıyla sıkı tasarruf tedbirlerinin yürürlüğe konulması zorunlu hale gelmektedir. Yüksek kamu borçları hükümetlerin hareket alanını daraltmakta, ödenmesi gereken faiz borçları nedeniyle konjonktürün olumlu seyrettiği dönemlerde bile tasarruf yapma imkânı zorlaşabilmektedir (Şanlıoğlu, 2016, s. 167). Kamu bütçesinde yaşanan açıklar özellikle durgunluğun devam etmesi halinde ihtiyaç duyulan sosyal harcamaları olumsuz etkilemektedir.

5. Japonya’da İşsizlik ve Ücret Yapısı

Dünyada en fazla yaşlı nüfusun görüldüğü ve ortalama yaşam süresinin en hızlı arttığı ülke olan Japonya’da yeni doğan herhangi bir bebeğin ortalama 81 yıl ömür süreceği tahmin edilmektedir. Ülkede 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı 1990 yılında %10,2 iken, 2010 yılında ise %22,7’ye yükselmiştir (Gökbunar ve diğ., 2016, s. 112). Japonya’nın nüfus oranı her geçen yıl düşmektedir. Doğum oranının düşük seviyelerde seyretmesi, özellikle yaşlı kesimde artan ölüm oranları ve ülke dışından gelecek göçün sınırlı kalması, aktif nüfustaki düşüşün en önemli nedenleri olarak gösterilmektedir (Anonim, t.y.:2). Dışardan göç ancak göç edecek kişilerin nitelikli olması durumunda izin verilmektedir. 2050 yılı içerisinde ekonomik olarak aktif nüfusun %53,1’e düşeceği tahmin edilmekte olup, yapılan projeksiyonlar sonucu 0-14 yaş arası kesimin toplumun %8,6’sını, 65 yaş ve üstü kesimin de toplumun %39,5’ini oluşturacağı öngörülmektedir (Anonim, t.y.:2). Japonya’nın hızlı bir şekilde nüfusunun yaşlanıyor olması Japonya’nın iş gücü yetersizliği olduğunu göstermektedir (Geoffrey ve Manolo, 2008, s. 2). Nüfusun yapısı işsizliği ve istihdamı etkileyen önemli bir faktördür.

Japon iş gücü piyasası düzenli ve düzensiz çalışanlar olarak iki gruba ayrılmış durumdadır. Düzenli çalışanlar, ilk olarak çalıştıkları işletmelerde ömür boyu istihdam garantileri olup, uzun vadeli kariyer beklentileri, nispeten yüksek ücretlerin yer aldığı kişilerden oluşmaktadır (ILO, 2010, s. 92). Düzensiz yani düzenli olmayan çalışanlar ise; kısa süreli sözleşmeleri olan, geçici ve yarı zamanlı çalışma koşullarında nispeten düzenli çalışanlara göre düşük ücret alan ve işini sonlandırmanın kolay olduğu çalışan gruplarını tanımlamaktadır. Düzenli işçilerin sayısı 1982’de %83 iken 2002’de bu oran %68’e düşmüş, 2008 yılında ise %66’ya kadar inmiştir (ILO, 2010, s. 92).

Yıllar	Enflasyon (%)		İstihdam ve İşsizlik	
	Ort. Tüketici Fiyatları	İşsizlik (%)	Çalışan (1.000 kişi)	Nüfus (1.000 kişi)
2006	0,25	4,11	63.890	127.740
2007	0,06	3,83	64.280	127.750
2008	1,38	3,98	64.090	127.690
2009	-1,35	5,07	63.150	127.550
2010	-0,72	5,05	62.980	127.590
2011	-0,27	4,58	62.930	127.930
2012	-0,05	4,32	62.790	127.550
2013	0,34	4	63.260	127.330
2014	2,76	3,58	63.70	127.120
2015	0,79	3,37	64.010	126.970
2016	-0,11	3,11	64.640	126.960

Tablo 1. Japonya’da İşsizlik (Yazar tarafından *Uluslararası Para Fonu, Seçilmiş Ülkeler ve Konular İçin Rapor*’dan derlenmiştir)

Japonya 2006-2008 yılları arasında 64 milyon istihdam edilen nüfusa sahip iken, ortalama işsizlik oranı %4 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2009 yılında istihdam edilen (63 milyon) nüfus oranı düşerken, işsizlik oranı enflasyondaki %3’lük azalış ile birlikte %5 düzeyine yükselmiştir. Japonya’nın 2009 yılında yaşamış olduğu işsizlik 2006-2016 yılları arasındaki (10 yıllık süredeki) en yüksek seviye olurken, işsizlikteki artışın sebebi yaşanan küresel durgunluk olmuştur (Tablo 1). Çünkü küresel boyutta, talep yetersizliğinin ortaya çıkması ile meydana gelen deflasyon sonucu, işsizlik artış göstermiş ve bir önceki yıla göre %4’e yakın olan işsizliğin %5’e yükselmesine neden olmuştur.

2009 yılı sonrası deflasyon oranında meydana gelen azalış ile birlikte işsizlik oranı genel olarak azalmıştır. Ülke ilk kez 2013 yılında ılımlı enflasyon yaşamış ve ülkedeki işsizlik oranında meydana gelen düşüş devam etmiştir.

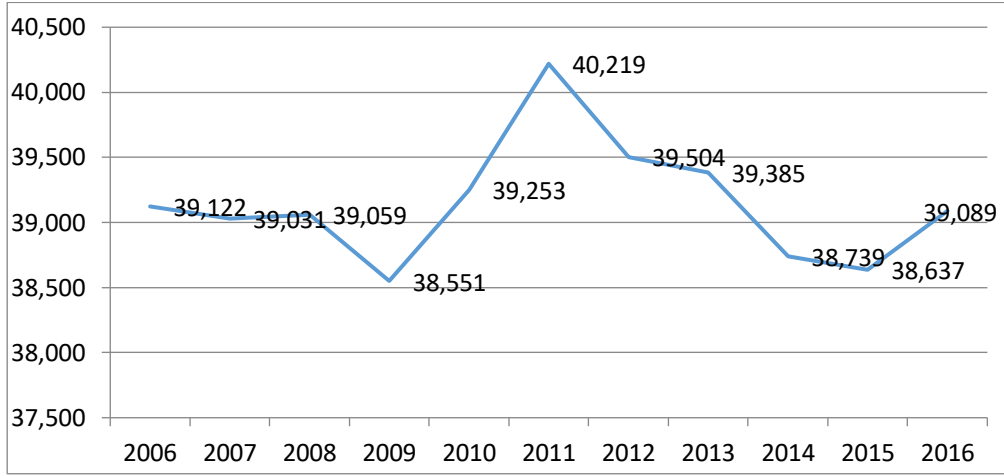
Küresel durgunluk ile birlikte artış gösteren işsizlik, 2015 yılı ortalarında %3,5 civarında gerçekleşmiş. 2016 yılında çok düşük oranda deflasyon meydana gelmiş olmasına rağmen GSYH’de büyüme devam etmiş, alınan önlemlerle işsizlik oranı ise azalışını sürdürmüştür.

Japonya’da ücret sistemi genellikle kıdem bazlı bir ödeme sistemi olarak adlandırılmaktadır (Nishimura, 2017, s. 1). Japon işletmelerinde uygulanan ücret sisteminin dayandığı temel ölçütler; personelin kıdem ve eğitim durumudur. Yüksek eğitim görmüş personel sayısı arttıkça eğitimin ücretin belirlenmesinde önemi azalmıştır. Böylece kıdem ve personelin yaşı üzerinde daha fazla durulmaktadır (Murat, 1992, s.194).

Japonya 20 yıldan daha uzun süredir düşük büyüme oranları ve deflasyon ile mücadele etmektedir. Ülkede enflasyonun negatif olmasına bağlı olarak fiyatlar düşmekte, fiyatların düşmesi eğiliminde olduğunu gören tüketiciler tüketimlerini ertelemekte, harcamalar azalmakta, gelirler/maaşlar/ücretler artmamakta, ekonomi büyümemekte ve bütçesinden destek verdikçe sürekli artan kamu borcu sarmal haline gelmektedir (Şahin ve Kalaycı, 2015, s. 102).

Japonya’da 2008 yılında enflasyon değeri %1,38 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında küresel krizin meydana gelmesi, ihracatın düşmesine yol açarak -%1,35 enflasyon değeriyle ülke ekonomisinde deflasyon gerçekleşmiştir. 2008 yılında 39.059 dolar seviyesinde olan yıllık ortalama ücret, 2009 yılında 38.551 dolar seviyesine gerilemiştir (Şekil 1).

2009 yılında meydana gelen deflasyon 2013 yılına kadar devam etmiş, 2013 yılı içerisinde enflasyon değeri 2008 yılındaki seviyesine ulaşamamış olsa da iyileşme görülmüştür.

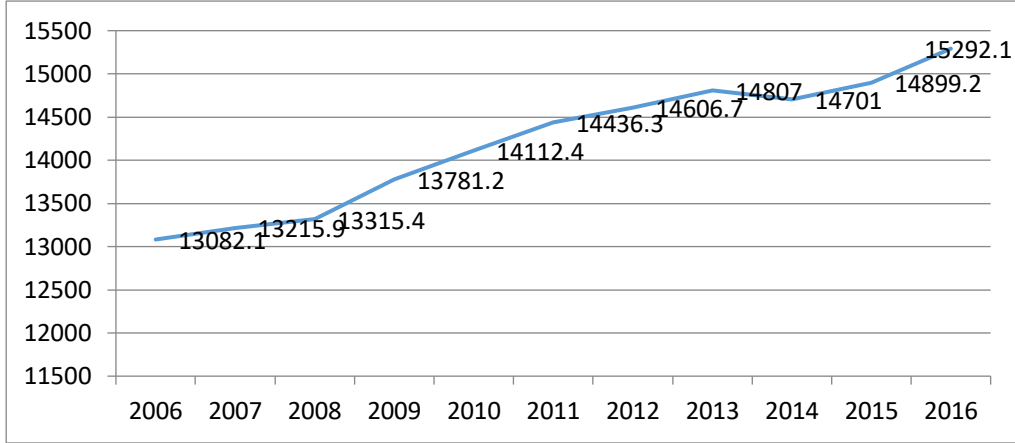
Şekil 1. Japonya’da Yıllık Ortalama Ücretler. (OECD, Ortalama Ücretler)

2009 yılında düşüş gösteren ortalama ücretler seviyesi 2011 yılına kadar artışa geçmiş ancak, 2011 yılı sonrası tekrar düşüşe geçmiştir.

Kyodo News 20 Aralık 2012 tarihinde, Japonya’daki işletmelerin, sendikalar ile yaptığı ücret pazarlığında, maaşları artırmayacağını sinyali verdiğini belirtmiş (Bloomberg, 2013) ve 2011 yılında düşüşe geçen yıllık ortalama ücretler 2015 yılına kadar düşüşünü sürdürerek, %4’lük bir azalışa neden olmuştur. 2006 yılı baz aldığı 2016 yılında bu oranda artış veya azalış göstermemiş, 2006 yılındaki seviyesini korumuştur.

Asgari ücret düzeyi incelendiğinde, 2006 yılı itibariyle artışı sürdürmüş ve 2013 ile 2014 yılları arasında %1’e yakın hafif düşüş gerçekleşmiş, 2014 yılı sonrası tekrar artışı sürdürmüştür (Şekil 2). Ülke ekonomisinde asgari ücretlerde gerçekleşen bu artışın sebebi deflasyondan kurtulmak için ücretlerin büyük rol oynamasıdır.

Ayrıca asgari ücret düzenlemesi, yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliği yönünden en fazla etkiye sahip uygulamadır (Acar, 2015, s. 52).

Şekil 2. Japonya’da Asgari Ücretler (OECD, Asgari Ücretler).

Asgari ücretin ülkelerin ekonomisinde bu kadar önemli olmasından dolayı, ortalama ücretlerdeki düşüş asgari ücrette görülemeyip, aksine artış göstermiştir. 2006-2016 yılları arasında asgari ücretlerde sadece %15’lik artış gerçekleşmiştir. Japonya’da düşük katma değerli hizmet sektöründe çalışanlar ve düşük eğitim düzeyine sahip işçiler, diğer işçi kategorilerine kıyasla oldukça düşük ortalama ücret almaktadırlar (Aoyagi ve Ganelli, 2014). Ayrıca Japonya’da düzenli olmayan işçiler daha kolay işten çıkarılabilmekte ve işletmelere daha fazla ücret ve istihdam esnekliği sağlamaktadır. 2016 yılı itibariyle düzensiz çalışanlar, düzenli çalışanlara göre 3/2 oranında daha az ücret kazanmışlardır (Sophia, 2018, s. 18).

Japonya’da küresel durgunluk ile işsizlik %4 oranından %5 düzeyine çıkmış, ama bu artış çok yüksek olmamasına rağmen ülke ekonomisinde tüketimin canlanamamasından dolayı firmaların karları düşmekte, karları düşen firmalar ücretlerde kesintiye gitmekte, böylece halk daha az tüketim yapmak durumunda kalmaktadır (Topçu, 2010, s. 101).

Japonya ekonomisine hâkim olan zayıf talep nedeniyle sendikalaşma oranının düşmesi, işçilerin ücretlerindeki pazarlıklarını olumsuz etkilemektedir. Öyle ki ülkenin nominal ücretlerindeki büyüme enflasyondan daha az olup, reel ücretler hala düşmektedir. Çalışanların ücretlerindeki zayıflık, talebi daha da fazla daralmaktadır (Akram, 2016, ss. 14-15).

1980 ve 1990’lı yıllarda olduğu gibi, yerel ücretlerde ve fiyatlarda meydana gelen düşüşler, uluslararası rekabet gücü üzerindeki nominal artışla dengelenmekte ve Japonya, deflasyonist tuzakında daha derin bir şekilde etkilenmesini önleyebilmektedir (Mckinnon, 2007, s. 28). Bu durumda Japonya’da ücretlerin büyümediği ve deflasyonun devam etmesi halinde büyüemeyeceği anlaşılmaktadır.

6. Japonya’da İşsizlik ve Kayıt Dışı Ekonomi

İktisadi kriz ve durgunluk dönemleri kayıt dışılığa uygun bir zemin oluşturmaktadır. Böyle dönemlerde işsiz kitleler, kayıtlı ekonomide bulamadıkları istihdam imkânlarını kayıt dışı faaliyetlerde arayabilmektedir. Müteşebbisler ise kriz ve durgunluğun etkilerini minimuma indirmek ve özellikle istihdam ve üretim açısından esnek davranabilmek gayesiyle kayıt dışı faaliyetlere yönelmektedir (Işık ve Acar, 2003, s. 120).

Japonya’da geçmişte 1980’lerde yaşanan durgunluk bir taraftan çoğu şirkette çalışan sayısının azalmasına yol açarken, diğer taraftan kısmi ve tam süreli gece çalışmasının yaygınlaşmasına, hatta tatil günlerinde de mesai yapılmasına neden olmuştur (Erol, 2015, s. 23). Söz konusu

çalışmalar genellikle yorucu ve çok uzun olmaya başlamıştır. Çalışanlar arasında görülen intiharlar sonucu, zamanla çalışma saatleri azalacağına, aksine artarak devam etmiştir (Erol, 2015, s. 23).

Çalışma saatlerindeki uzunluk, Japon kültürüne bağlı olsa da 1980’li yıllarda yaşanan ekonomik kriz neticesinde geçici çalışanların, part-time çalışanların, evde çalışanların, vardiyalı çalışanların ve güvencesiz çalışanların sayısında artış yaşanmıştır (Erol, 2015, s. 16). Nitekim bu artışa bağlı olarak çalışanlar da işini kaybetme korkusunun yaygınlaşmasıyla, işlerine daha bağımlı hale gelmiştir. Öte yandan işin gerekleri ağırlaşmış, sosyal destek yok denecek kadar zayıflamış ve denetimler yetersiz hale gelmiştir (Erol, 2015, s. 16).

İşletmeler maliyetlerini azaltmaya yönelik tam zamanlı istihdamın yerine kısmi zamanlı çalışma, geçici iş ilişkisi ve taşeron kullanmayı tercih etmektedirler. Bu durum işçilerin sosyal ve ekonomik haklarının düşmesiyle ve kayıt dışı kalmalarıyla sonuçlanmaktadır. Aynı zamanda çalışanların eğitim düzeylerinin düşük olması ve bununla ilişkili olarak sosyal güvenlik hakları açısından yeterli bilgi birikimlerinin olmayışı kayıt dışı istihdama sebep olmaktadır (Harmanşa ve Abut, 2017, s. 93).

Japonya hemen hemen Amerika ile aynı düzeyde gelişmiş bir ülke olmasına rağmen, Japonya’da çalışma saatleri Amerika’daki geçerli çalışma saatlerinden çok daha fazladır. Öte yandan Japonya’da çalışma saatleriyle ilgili yapılan istatistiki verilere göre fazla mesailer gizlenmekte yani kayıt dışı bırakılmaktadır (Erol, 2015, s. 18). 1980’lerin ikinci döneminden bu yana da karojisatsu (yoğun çalışmaya bağlı intihar) Japonya’da çok büyük bir toplumsal sorun haline gelmiştir. Karojisatsu kurbanları genellikle yılda 3,000-3,500 saat çalışmakta ve 39 ya da 40 yaşında da ölmektedir. Fakat Japon hükümeti yalnızca soruşturmaların yürütülmesinde değil, aynı zamanda “işçi tazminat sistemi” aracılığıyla karojisatsu telafisi içinde isteksizdir (Erol, 2015, s.18).

Japonya’nın kayıt dışılık konusunda gelişmekte olan ülkeler kadar sorunlarının olmamasında iş gücü piyasasının yetersiz olması, dünyanın üçüncü büyük ekonomisi olma ve vergi ahlakı yüksek olan ülkeler içerisinde yer alması gibi faktörlerden kaynaklıdır. Çünkü yoksulluğun azaltılması için büyüme kalitesi önemlidir. Kişi başına düşen gelirin artması insani gelişmenin elbette garantisidir. Ekonomik büyüme sonrası yoksulluk ve çocuk işçiliğinin azaltılması ile ilgili politikaların yoksul hanelerin katılımını teşvik etmesi ve böylece yoksulların gelirinin elde edildiği sektörleri de içermesi gerekmektedir. Başka bir deyişle politikalar aynı zamanda kayıt dışı sektöre de odaklanmalıdır (Mehrotra ve Biggeri, 2002, s. 7). Doğu Asya ülkeleri olan Japonya, Kore ve Tayvan gibi daha eşit bir gelir dağılımının olduğu yerlerde, gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyle ve sosyal destekler ile azaldığını göstermiştir (Mehrotra ve Biggeri, 2002, s. 7).

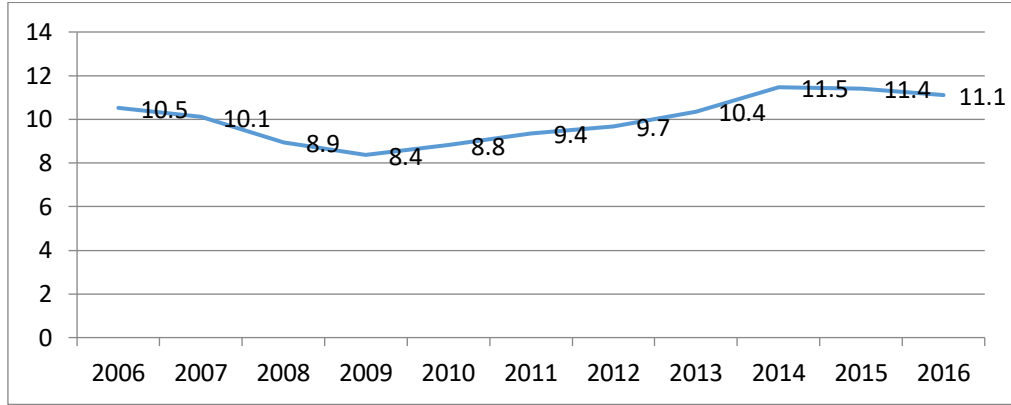
Kayıt dışı ekonominin önlenmesi için vergi ahlakı da önleyici faktördür. Japonya’da güvene dayanan vergi ahlakının yüksek olmasının sebebi vergi idaresi ile vergi mükellefleri arasında yoğun bir etkileşimin olmasıdır. Vergi idaresi sürekli olarak çeşitli yollarla (televizyon, broşür ve okullarda eğitim vererek v.s) mükellefleri bilgilendirmekte ve bunun yanında devlet görevlilerine yüksek maaşlar ödeyerek rüşvet almalarının önüne geçmektedir. Japonya’da kasıtlı vergi kaçakçılığı çok ağır şartlarla cezalandırılmaktadır (Ergün, 2016, s. 60).

Ayrıca Japonya’da kamu istihdam hizmetleri (PES), işveren fiilen sigorta primlerini ödemediğinde bile işsizlik ödeneği taleplerini kabul etmektedir. Sigorta primi ödemeyen bir işletme, eski bir işçinin işsizlik ödeneği için başvurması durumunda tespit riskini de beraberinde getirir. Böylece eski bir çalışan işsizlik ödeneği için başvurmaya teşvik edilirse, ekonomide meydana gelebilecek kayıt dışı çalışmayı bir bütün olarak bastırmaya önemli bir katkıda bulunmuş olurlar (Kuddo ve Rutkowski, 2011, s. 10). Yani Japonya kayıt dışı çalışanlara sosyal haklarını arama

hakkı vererek kayıt dışı istihdam yapan işverenlerin izlenmesini içeren bir politika benimsemektedir (Besim ve diğ., 2013, s. 179).

Japonya’da yabancı kaçak işçi çalıştıran işverenler 2.000.000 Japon yeni idari para cezası ve 2 yıl süreli hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Yabancı kaçak işçi çalıştırmaya aracılık edenlere 3 yıl süreli hapis ve 2.000.000 Yen para cezası verilmektedir (Tekinarıslan, 2014, s. 71). Japonya’da polis ve çalışma bakanlığı yabancı kaçak işçilikle mücadelede koordineli olarak çalışmaktadır (Tekinarıslan, 2014, s. 98). Böylece Japonya aldığı önlemlerle kayıt dışı istihdamı önleyebilmektedir.

Japonya 2006 ve 2007 yılında düşük enflasyon yaşamış ve devlet vergi gelirlerinin GSYH’ye oranı %10 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2008 yılında enflasyon oranında artış meydana gelmiş, devletin vergi gelirlerinin GSYH’ye oranı %8 olarak azalış göstermiştir. Ayrıca 2006 yılında 91 milyon Yen olan sosyal harcamalar 2008 yılında 96 milyon Yen’e kadar arttırılmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Japonya’da Devlet Vergi Gelirlerinin/GSYH (World Bank, Devlet Vergi gelirlerinin/GSYH).

Deflasyon dönemlerinde genişletici maliye politikası araçları olan vergi gelirlerinin azaltılması ve kamu transfer harcamaları içerisinde yer alan sosyal harcamaların arttırılması ekonomide tüketimi artırarak enflasyonun artmasına neden olmaktadır. 2009 yılında küresel durgunlukla birlikte bütçe açığı problemi olan Japonya’nın Devlet vergi gelirlerinin/GSYH’ye oranı 2008 yılında düşürüldüğü düzeyde sabit tutulmuştur.

Ülkede 2009 yılı sonrası deflasyonun azalmaya başlaması ile devlet vergi gelirleri artmış ve ülkenin sosyal harcamalarında istikrarlı artışı devam etmiştir. 2010–2011 yılı sonrası vergi gelirlerinin arttığı görülmektedir. Vergi gelirlerinin arttırılması mali yapıdaki bozulmadan kaynaklanmaktadır. Çünkü 2011 yılının ikinci yarısı itibariyle Avrupa başta olmak üzere, Japonya gibi ülkelerdeki mali yapılarda ortaya çıkan derin bozulmalar nedeniyle büyüme süreci yeniden ve olumsuz yönde baskı altına girmiştir (Öztürk ve Tuzcu, 2012, s. 97).

Bu gelişme işsizliğin ulaştığı yüksek seviyeden yoluna devam etmesine neden olmaktadır. Daha da kötüsü, yaşanmakta olan küresel borç krizi ile finansal istikrarsızlıklar gibi nedenlerle toplam talebin azaldığı, büyüme olanaklarının bir hayli daraldığı bir dünyada, gelecekte işsizlik boyutunun daha da artarak devam etmesi büyük bir ihtimaldir (Öztürk ve Tuzcu, 2012, s. 97).

Japonya’da 2013 yılında mali yapıdaki bozulmadan dolayı ılımlı enflasyon gerçekleşmiş olmasına rağmen, devletin vergi gelirlerinin GSYH’ye oranı %10’a, 2014 yılı sonrası ise %11’e yükseltilmiş.

7. Japonya’da İşsizlik ve Sosyal Koruma Harcamalarının Önemi

Japonya vatandaşlar için en düşük yaşam maliyetini garanti etmeyi amaçlayarak, minimum maliyetler için madde 25(1)³’de³ belirtilen kişilerin yaşam giderlerini ifade etmektedir (Masayoshi, 2010, s. 38). Asgari maliyetler geçim giderleri, eğitim, konut, tıbbi bakım, uzun süreli bakım, doğum, istihdam gibi giderlerin hesaplanmasıyla oluşmakta ve tıbbi bakım, uzun süreli bakım yardımları dışındakiler doğrudan nakit olarak yoksullara ödenmektedir (Masayoshi, 2010, s. 38).

Özellikle durgunluk dönemlerinde meydana gelen işsizlikte ve kayıt dışılıktaki artışta, sosyal koruma harcamalarının önemi ön plana çıkmaktadır. Gelişmiş ekonomilerde gerçekleşen transfer harcamaları borç faizlerinin yerine ağırlıklı olarak sosyal yardımlar, eşitleme destekleri, eğitim yardımları, Ar-ge destekleri, sübvansiyonlar, alt yapı yatırımları gibi sosyal koruma kalemlerine harcanmaktadır (Kalaycı, 2016, s. 80). Birçok Avrupa ülkesinde, Avustralya, Japonya ve Birleşik Devletlerin sosyal sistemleri, geçtiğimiz 50 yıl içinde şu an içinde buldukları kapasiteli duruma doğru genişlemişlerdir (OECD, 2016, s. 1).

Yıllar	Enflasyon (%) Ort. Tüketici Fiyatları	İşsizlik (%)	Sosyal Koruma Harcamaları (¥)
2006	0,25	4,11	91.996.743,90
2007	0,06	3,83	94.215.580,40
2008	1,38	3,98	96.699.590,50
2009	-1,35	5,07	103.764.161,60
2010	-0,72	5,05	105.935.507,40
2011	-0,27	4,58	109.241.608,40
2012	-0,05	4,32	109.246.119,30
2013	0,34	4	110.929.473,70

Tablo 3. Japonya’da Sosyal Koruma Harcamaları (OECD, Sosyal Koruma Harcamalar).

Japonya’da 2006 yılından itibaren 2013 yılına kadar sosyal koruma harcamalarını istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Japonya’da gerçekleşen deflasyonist etkiyle beraber sosyal harcamalarda da gerçekleşen artış gelir dağılımı üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Ekonomistler, hızlı ve atak bir şekilde büyüyen ekonomileri “kaplan” olarak adlandırmaktadır. Japonya ekonomisinin çok kısa sürede büyük refah artışı yaşaması, “Kaplan” adını almış ekonomilerden olma özelliği taşımasının en büyük nedenidir (Bilge, 2009, s. 8). Çünkü yoksulluğun azaltılmasına etki eden en temel faktör ekonomik büyümedir (Solmaz ve Avcı, 2017, s. 49).

Sosyal harcamaları etkileyen önemli bir konu ülkelerin büyüme hızlarıdır. Devlet harcamalarının, ekonomik büyüme ile uzun dönemli pozitif ilişkili olması Wagner yasası olarak adlandı-

³ Madde 25(1): Bütün insanlar, asgari ve kültürlü yaşamın asgari standartlarının korunması hakkına sahip olacaktır ve yaşamın her alanında devlet, sosyal refahın, güvenliğin ve halk sağlığının teşvikinin genişletilmesi çabalarını kullanacaktır (Prime Minister Of Japan His Cabinet, 1946).

rılmaktadır. Sanayileşen toplumda reel geliri yükselen halk, kendilerine daha fazla hizmet getirilmesini talep etmektedir. Devletin eğitim, sağlık gibi alanlara daha fazla harcama yapması ekonomik büyümenin reel etkileri olarak kabul edilmektedir (Kaymaz, 2018, s. 121).

Bu nedenle 2008-2013 yıllarında sosyal koruma harcamalarında %15'lik bir artış gerçekleşmiştir. Japonya ekonomisinde 2008 yılı içerisinde gerçekleşen sosyal koruma harcamaları 2009 yılında %7'lik artış göstererek en fazla artış gösterdiği yıl olmuştur. Japonya'nın transfer harcamalarının GSYH'ye oranı ise kriz sonrası gerçekleşen deflasyonun etkisiyle, 2008 yılında %20 iken, 2009 yılında %23'e çıkarılmış, 2013 yılına gelindiğinde ise %25 olarak gerçekleşmiştir (Kalaycı, 2016, s. 34).

Japonya'da mali yapıdaki sorunlar, büyüme sürecini olumsuz etkilemesine rağmen 2011 yılı sonrasında kamu harcamaları içerisinde yer alan sosyal koruma harcamaları istikrarlı olarak artırılmıştır. Japonya'nın dünyanın üçüncü büyük ekonomisi olması, deflasyonist süreçte sosyal koruma harcamalarını arttırmada büyük rol oynamaktadır. Japonya'nın elindeki gibi büyük kaynaklara sahip olmayan gelişmekte olan ülke hükümetleri, krize karşı alınacak sosyal önlemler açısından ciddi kaynak sorunu yaşamaktadırlar (Erdoğan, 2010, s. 145).

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için mali alanın önemi şu anda ve ilerleyen yıllarda yaşlanan nüfus için sosyal güvenlik ve yardım programlarını sağlama ve kaynak bulma ihtiyacıyla karşı karşıya kalmalarından dolayı meydana gelmektedir. Yaşlanan nüfusun gelecekte daha da artacağı tahmin edilmekte ve bağımlı nüfusu arttıracığı öngörülmektedir (Kasal, 2017, s. 14).

Sosyal harcamaların artmasından daha önemli olan sosyal harcamaların finansmanı ve sürdürülebilirliğidir. Yeterli vergiler ve borçlanma yoluyla finansman bulunamadığında mali alan daralacak ve sosyal harcamalar mecburi olarak azaltılacaktır. Bu durumda Japonya'da dikkat edilmesi gereken önemli unsur Kamu borç stokunun/GSYH oranıdır. Çünkü gelişmiş ülkeler içerisinde en yüksek borç düzeyine sahip ülke Japonya'dır. Japonya'nın Kamu borç stokunun/GSYH oranı %246'dır. Bu oran Yunanistan'ın kamu borç stokunun/GSYH oranından daha fazladır (TİSK, 2015:2). Japonya yüksek borç oranı ile ekonomik kriz yaşamazken, Yunanistan ekonomisi iflas etmiştir. Japonya yüksek borç rasyosu ile ekonomisinde küresel çapta bir problemin çıkmaması yapısal durumu ile açıklanabilir (Güngör, 2017, s. 261).

İşgücü arzının düşmesi ve yaşlanan nüfus kaynaklı kamu harcamalarının büyük bir mali stres yaratmasından dolayı makroekonomik performansı olumsuz etkileyebilmektedir. İşgücü arzının düşmesi vergi tabanını ve vergi gelirini azaltması söz konusu olabilmektedir. Ayrıca geniş yaşlı nüfusun varlığının kamunun yaşlılara yaptığı yardım harcamaları üzerinden baskı oluşturabilmesi mümkün ve gelişmiş ülkelerin bu tür harcamalara yönelik bir mali alan oluşturması gerekliliği ve önemi ortaya çıkmaktadır (Kasal, 2017, s. 14).

Bu durumu en iyi olarak Japonya'nın 1990'lı yılların ortalarında yaşadığını deneyimi net olarak ortaya koymaktadır. Alt yapısı olmadan sermaye kontrollerinin kaldırılması sonrası spekülatif saldırılara açık hale gelen Japonya'nın krize yönelik ilk tepkisi faiz oranını düşürmek olmuştur (Kahraman, 2016:65). Fakat Japonya'nın likidite tuzağında olduğunun anlaşılmasıyla canlandırma politikalarının uygulanması bütçe açıklarına yol açmıştır. Sürekli bütçe fazlasına alışık olan Japonya uluslararası baskılar nedeniyle 1997 yılında ekonomiyi canlandırmak yerine daraltıcı politikalar uygulamaya başlamış ve uygulanan daraltıcı politikalar sonrası ise ülke yeni bir durgunluğa girmiştir (Kahraman, 2016, s. 65).

Japonya'da mali disiplini (uyum) arttırmaya yönelik bu düzenlemelerin yanı sıra yerel yönetimlerde yeniden yapılanma çalışmaları çerçevesinde 1994-2003 yılları arasında yerel yönetimlerin çalıştırdıkları personel sayısında 170 bin kişilik bir azalma görülürken, 2002 mali yılında 1177 yerel yönetim biriminin personel ücretlerinde yaptığı kesinti 100,7 milyar Yen'e ulaşmıştır

(Akdemir ve Benk, 2010, s. 177). Personel harcamalarında sağlanan bu kesintinin yanı sıra, 2008 yılına kadar da hizmet sunumunda etkinliği artırmaya yönelik düzenlemeler yapılması, idari harcamaların yeniden gözden geçirilerek bunların bir kısmının iptal edilmesi, yönetimde etkinliği artırmak için bazı birimlerin birleştirilmesi, belediye vergilerinin tahsilat oranlarının yükseltilmesi gibi önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır (Akdemir ve Benk, 2010, s. 177).

8. Japonya’da İşsizlikle Mücadele Önlemleri

Japonya’da nüfusun yaşlanıyor olmasıyla aktif nüfusun düşmesine rağmen uzun süreli durgunluk nedeniyle işsizlikle mücadele amaçlı kriz öncesi ve sonrası istihdamın artırılmasına yönelik birçok önlemler alınmaktadır. Japonya iş gücü piyasasının her geçen gün yaşlanıyor olması, yaşlı nüfusunun istihdam edilebilirliğini devam ettirerek, iş gücü piyasasında uzun yıllar devam etmeleri gerekmektedir. Japonya’da yaşlı işçilerin iş gücü piyasasına katılımı için işletmelere mali teşvik sağlanmakta, emekli olan işçilerin emekli olmadan önce uzun süre işte kalmaları için yardım ve destek sağlanmaktadır (Ghosheh, 2008, ss. 20-21).

Japonya Hükümeti, işverenlere eski işçilerini işe almaları ve çalıştırmaları konusunda danışmanlık ve yardım sağlamaktadır. İşverenlerin iş verdikleri ve istihdam ettiği yaşlı çalışanlarını, ilgili bakanlığa rapor sundukları takdirde vergi muafiyeti talep edebilmektedirler (Ghosheh, 2008, s. 21). Japonya’nın emeklilik yaşı 63 iken, yapılan yasa düzenlemeleriyle işverenler, işçileri mümkün olduğundan daha ileri ki yaşlarda emekli etmesi beklenmektedir (Ghosheh, 2008, s. 21).

Japonya 2009 kriziyle birlikte 23 Ekim’de acil istihdam önlemi için teşvik paketi açıklayarak 8 Aralık 2009 tarihinde mali yıl için ek bütçe olarak 7,2 Trilyon Yen tutarında paket hedefledi ve ülkede toplamda 5 farklı teşvik paketi kabul edildi (ILO, 2010, s. 2). Bu paketler; Acil istihdam önlemleri kapsamı içerisinde yer alan Kolaylaştırıcı acil politika paketi, Günlük yaşamı destekleyici önlemler paketi, Kişileri korumaya yönelik acil politika paketi, Ekonomik krize yönelik acil politika paketi ve acil istihdam tedbirleri, Gelecek için acil ekonomik önlemler gibi farklı bütçelerde hazırlandı.

Japonya’nın yeniden canlandırma stratejisindeki hedefi 6 aydan uzun süreli işsiz kalanları %20 oranına kadar düşürmek 20-34 yaş aralığındaki gençleri ise %78’lik kısmının istihdam edilebilirliğini sağlamak olup, 2012 yılı içerisinde ise %74’lük oranın istihdamını sağlayabilmiştir. Bu hedefler 30 yaş altındaki genç mezunları, işsizleri, Freeters (Birden fazla yarı zamanlı işletmelerde çalışanlar), olarak adlandırılan işçilerin korunmasını ve NEET’leri hedef almıştır (ILO, 2016, s. 2).

Japonya’da Nisan 2008’de “Job card system” uygulamaya başlanmış ve katılımcı işletmelerden gençlerin bu sistemle birlikte yarı zamanlı olarak çalışanların tam zamanlı işlere kavuşturulması, pratik eğitim almaları ve mesleki yeterliliklerinin değerlendirilmesi ön plana alınmıştı (Ha ve diğ., 2010, s.16). Çünkü Japonya’da yeni mezunlar için iş gücü piyasasının oluşmasında, düzenli çalışanların iş gücü piyasasından uzaklaşması ile gerçekleşmekte ve gençlerin çalışma hayatına düzenli olmayan çalışanlar olarak başladığı dikkat çekmektedir (Sugeno, 2016, ss. 26-27). Bu yüzden 2008 yılında genç istihdamı arttırmak için okuldan yeni mezun gençleri tam zamanlı olarak iş alma koşuluyla büyük işletmeler için 500 bin yen, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için 1 milyon yen olmak üzere kapsamlı bir sübvansiyon planı uygulandı (Ha ve diğ., 2010, s. 19).

Japonya’da özellikle genç işsizliğin önlenmesi için alınan önlemlerin başarısı, genellikle işsizlik oranlarının arttığı durgunluk dönemlerinde düşmekte, ekonomik canlanma dönemlerinde ise daha etkili olmaktadır (Erol, 2013, s. 26). Japonya’daki işsizliğin genel olarak düşük olmasına rağmen ücretlerin de düşük olduğu görülmektedir. Bunun temel nedenleri işgücü piyasasının

esnekliğinin artması, sendikalaşmanın azalması, üretimin küreselleşmesi, erkek ve kadın çalışanların arasındaki ücret farklılığına rağmen kadınların işgücüne katılım oranının artmasıdır (Akram, 2018, s. 7).

9. Sonuç

Günümüzde gelişmiş ülke ekonomilerinde “pozitif arz şoku” nedeniyle durgunluk veya deflasyon görülmektedir. Bu ülkelerden biri yüksek üretim gücüne sahip Japonya’dır. Japonya ekonomisinde durgunluğun meydana gelmesi sonucu yıllar boyunca istikrarını koruyan istihdamdaki artış yavaşlamış, işsizlik artış göstermeye başlamıştır. Özellikle 2009 yılında küresel boyutta meydana gelen talep daralması sonucu ülkede yaşanan işsizlik 2006-2016 yılları arasındaki en yüksek işsizlik oranı olmuştur. İşgücü yetersizliğinin olduğu Japonya’da, işsizlik ile mücadele kapsamında alınan önlemler işsizlikte oluşabilecek ciddi artışı önlemesine rağmen ülke ekonomisinde standart dışı, düzensiz ve yarı zamanlı işleri yaygınlaştırmıştır.

Japonya’da durgunluğa bağlı meydana gelen işsizlik ile işgücü piyasasının esnekleşmesi sonucu ücretler büyüyememiş, özellikle 2013 yılından sonra ortalama ücretler istikrarlı olarak düşmüştür. Ülke ekonomisinde işsizliğin artmasıyla geçici, düzensiz, yarı zamanlı çalışma şartlarının oluşması ve ücretlerin düşmesi, Japonya’da kayıt dışı ekonomiyi arttırmıştır. Ülkede kısmi ve tam süreli gece çalışmasının yaygınlaşması, tatil günlerinde mesai yapılması, vardiyalı çalışma, gizlenen ve fazladan yapılan saatlik mesailer nedeniyle karojisatsu sorun haline gelmiştir.

Japonya’da işsizlik ve kayıt dışı ekonomi ile mücadele için yapılan harcamalar dışında uygulanan genişlemeci politikalar sonucu oluşan geniş bütçe açıkları ülke ekonomisinin durgunluk ve işsizlikten sonra en önemli sorun haline gelmiş ve bütçe açıklarının azaltılabilmesi için uygulanan mali uyum politikası sonucu genişleyici politikaların uygulanmasındaki en önemli sorun olmuştur. Japonya’da uygulanan genişleyici politikalar sonucu ülke ekonomisinde kamu borç stokunda oluşan ciddi artışa rağmen sosyal harcamalar ısrarlı artırılmış ancak ülke ekonomisinde beklenen büyüme sağlanamamıştır.

Japonya’da toplam talebin, toplam arzı karşılayamaması sonucu ortaya çıkan artık nedeniyle satışlardaki düşüşe bağlı işletme karlarının azalması, ülke ekonomisinde işsizlik ve ücretleri olumsuz etkilemektedir. İşsizlik ve düşük ücretler toplam talebi olumsuz etkileyen bir diğer olumsuz faktör olmaktadır. Çünkü bireylerin gelirlerinde artışın olmaması tüketime yönelik olan harcamaları olumsuz etkilemekte ve reel gelirin artırılmaması toplam talepte artışı destekleyememektedir.

Özellikle Japonya’da bireylerin fiyatların düşeceği beklentisi içerisine girmesi ile tüketimlerini ertelemeleri, tüketimlerin ertelenmesi ile işletme karlarının düşmesi sonucu ücretlerin büyüyememesi döngüsel sorun haline gelmiştir. Bu döngüsel sorunun önlenmesi için ücretlerde istikrarlı artışın gerçekleşmesi, ücretlerdeki istikrarlı artış nedeniyle zarar eden işletmelerin devlet tarafından korunması ve ücretlerde artışın gerçekleşmesi ile halkın tüketime yönelik harcamalarının artırılması teşvik edilmelidir.

Japonya’da gizli yapılan mesailer ve karojisatsu sorunları önlenmelidir. Bu nedenle sosyal harcamalar belirli alanlarda önceliklendirilmeli ve genel olarak sosyal harcamalar, kamu bütçesinde bozulmalara yol açmaksızın zarar eden işletmelere yönelik vergi muafiyeti ve mali yardım, işsizlik ve kayıt dışı ekonomi ile mücadele ve en önemlisi tüketimi arttırmaya yönelik harcamalar üzerinde belirlenmelidir. Ancak kamu bütçesinde oluşabilecek sorunlar ülkenin mali tuzak döngüsü içerisine girmesine neden olacağından, ülkenin tekrar durgunluğa girmesinin önlenmesi için kamu bütçesine önem verilerek mali disiplin sağlanmalı ve korunmalıdır.

Kaynakça

- Acar, İ. (2015). "Türkiye'de Gelir Dağılımı, Hak-İş". *Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4 (8), 42-59.
- Agnese, Pablo and Hector, Sala (2008). Unemployment in Japan: A look at the 'lost decade', *Munich Personal RePEc Archive, IESE Business School, Universitat Autònoma de Barcelona*.
- Akalın, G. ve Kesikoğlu, F. (2007). "Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi ve Büyüme İlişkisi", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (5), 71-87.
- Akdemir, T. ve Benk, S. (2010). "Japonya'da Yerel Yönetimlerin Yapısı ve Finansmanında Yaşanan Gelişmeler", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 163-186.
- Akram, T. (2016) "Japan's Liquidity Trap", *Levy Economics Institute Working Paper*, 862.
- Akyol, Ş. (2019). *Deflasyonun Japonya ve İsviçre Ekonomileri açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Anonim. "Japonya Ülke Raporu". *Eskişehir Ticaret ve Sanayi Odası*. <http://www.etonet.org.tr/uploads/japonya.pdf> (Erişim: 16.11.2018).
- Aoyagi, C. ve Ganelli, G. (2014). "Options for Wage Policy in Japan" *Research Institute of Economy, Trade and Industry*.
- Ataman, B. C. (1998), İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/36302> (Erişim: 20.12.2017).
- Besim, M. Mungan, Z. ve Gürpınar, A. ve Saydam, G. (2013). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Kayıtdışı Ekonomi", *Kıbrıs Türk Ticaret Odası*.
- Bilge, O. (2009). *Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi. T. C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Bloomberg. (2013). "Japonya deflasyona "fazla" alıştı". <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1286797-japonya-deflasyona-fazla-alisti> (Erişim: 24.07.2018).
- Diñçer, B. (2007). *Kayıt Dışı Ekonomi ve Rekabetçi Piyasalar Üzerine Etkisi*. T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğdu, S. (2010). "Küresel Krizin İstihdam Etkileri ve Kriz Karşıtı İşgücü Piyasası Önlemleri". *Memleket Siyaset Yönetimi Dergisi*, 5 (12), 142-167.
- Ergün, İ. (2016). *Vergi Ahlakı: Uygulamalı Örnek (Tekirdağ Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Erol, S. I. (2013). "Gençlere Yönelik Aktif İstihdam Politikaları: Japonya, Kore, Çin ve Türkiye Örnekleri", *Tuhis İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 24 (6), 15-43.
- Erol S. I. (2015). "Japon Çalışma Hayatının İki Büyük Problemi: Karoshi ve Karojisatsu". *Çalışma Dünyası*, <http://www.calismadunyasi.gov.tr/sayi6.html> (Erişim: 09.10.2018).
- Geoffrey, D. And Manollo, A. (2008), "Labour Shortage Responses in Japan Korea Singapore Hong Kong And Malaysia: A Review And Evaluation", *ILO Asian Regional Programme On Governance Of Labour Migration Working Paper No.2*, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/documents/publication/wcms_099166.pdf (Erişim: 25.03.2018).
- Ghosheh, N. (2008). "Age Discrimination and Older Workers: Theory and Legislation in Comparative Context", *ILO Conditions of Work And Employment Series No.20*. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---prot-rav/---travail/documents/publication/wcms_travail_pub_19.pdf (Erişim: 26.05.2018).
- Gökbunar, A. R., Uğur, A. ve Duramaz, S. (2016). "Yaşlı Nüfusa Yönelik Sağlık Harcamalarının Azaltılmasında Kamusal Politikaların Önemi", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (1), 109-122.
- Güngör, K. (2017). "Avrupa Birliği Ülkelerinde Borç Krizi ve Türkiye", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5 (4), 259-273.
- Ha, B., McInerney, C., Tobin S., ve Torres R. (2010). "Youth Employment in Crisis", *International Insitute For Labour Studies Geneva*.
- Harmanş, A. ve Abut, A. (2017). "Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi Gerçeği (Elazığ İl Örneği)". *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 4 (1).
- Hijzen ve diğ. (2015). "The Japanese Labour Market during the Global Financial Crisis and the Role of Non-Standard Work: A Micro Perspective", *IZA DP No. 9391, Discussion Paper Series*.
- ILO. (2010). "G20 Japan Brief Japan's Response to the Crisis", *International Labour Office*. https://www.dol.gov/ilab/diplomacy/G20_ministersmeeting/G20-japan-brief.pdf (Erişim: 19.04.2018).

- ILO. (2016). “Youth Employment Policy Summary Japan”, *International Labour Office*. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro-bangkok/documents/publication/wcms_534277.pdf (Erişim: 25.03.2018).
- Işık, N. ve Acar, M. (2003). “Kayıtdışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, 117-136.
- Kahraman, F. (2016). *Kriz Sonrası Euro Bölgesinde Çevre Ülkelerinin Uyguladığı Kemer Sıkma Politikalarının Yarattığı Tehlike: Mali Tuzak*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kalaycı, C. (2016). *Türkiye’de Transfer Harcamalarının Gelişimi ve Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Kasal, S. (2017). *Mali Alan ve Mali Kural İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kawaguchi ve Mori (2017). “The Labor Market in Japan, 2000–2016”, *IZA World of Labor No. 385*.
- Kaymaz, V. (2018). “OECD Ülkelerinde Sosyal Harcamaların Belirleyicileri”, *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 4(2): 118-130.
- Kuddo, A. ve Rutkowski, J. (2011). “The World Bank Policies to Reduce Informal Employment An International Survey”, *The World Bank Technical Note for the Government of Ukraine*.
- Masayoshi, H. (2010). “Social Protection in Japan: Current State and Challenges”. *School Of Public and International Policy and Graduate School of Economics Hitotsubashi University*.
- Mckinnon, R.I. (2007). “Japan’s Deflationary Hangover: Wage Stagnation and the Syndrome of the Ever-Weaker Yen”, *ADB Institute Discussion Paper No.74*.
- Mehrotra, S. ve Biggeri, M. (2002). “Social Protection in the Informal Economy: Home Based Women Workers and Outsourced Manufacturing in Asia”, *UNICEF Innocenti Research Centre and Department of Economics, University of Florence*.
- Mitani, N. (2011). “Structural Employment in Japan”, *26th Pacific Economic Community Seminar: Examining the Mid- and Long-Term Structural Unemployment in Asia-Pacific* (13-14 Ekim 2011, Taipei).
- Murat, S. (1992), “Japon Çalışma Hayatı”, *Dergipark*. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9621> (Erişim: 27.10.2018).
- Nishimura, I. (2017). “Changes in the Wage System in Japan: Circumstances and Background”. *The Japan Institute For Labour Policy And Training*. <http://www.jil.go.jp/english/jli/documents/2017/003-04.pdf> (Erişim: 19.08.2018).
- OECD. (2016). “Social Spending Stays at Historically High Levels in many OECD Countries”, *Better Policies For Better Lives*. <http://www.oecd.org/els/soc/OECD2016-Social-Expenditure-Update.pdf> (Erişim: 26.05.2018).
- OECD, Ortalama Ücretler, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAGE# (Erişim: 08.03.2018).
- OECD, Asgari Ücretler, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=RMW> (Erişim: 08.03.2018).
- OECD, Sosyal Koruma Harcamaları, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG#, (Erişim: 08.03.2018).
- Öztürk, İ. ve Tuzcu, B. (2012). “Küresel Kriz ve İstihdam”, *Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği*.
- Solmaz, E. ve Avcı, M. (2017). “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Koruma Harcamaları: Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme”. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*.
- Sophia, L. (2018). “Real Wage Effects Of Japan’s Monetary Policy”. *Econstor*. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/177758/1/101853878X.pdf> (Erişim: 15.05.2019).
- Sugeno, K. (2016). “Labor Situation in Japan and its Analysis: General Overview 2015/2016”, *The Japan Institute for Labour Policy and Training*. <https://www.jil.go.jp/english/lj/general/2015-2016/2015-2016.pdf>(Erişim: 17.05.2019).
- Şahin, G. ve Kalaycı, İ. (2015). “Niceliksel Gevşeme Para Politikası Üzerine Bir İnceleme: Japonya Örneği”, *T.C. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33 (3), 99-130.
- Şanlıoğlu, Ö. (2016)., Sosyal Refah Devletin Krizi ve Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Değerlendirme, *Dergipark*.
- Tekinarslan, Mehmet. (2011). *Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Topalhan, T. (2012). *Ücret ve Ücret Teorileri*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Topçu, M. (2010). *İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişkilerin Analizi: G8 Ülkeleri Üzerine Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

- Turhan, S. (1986). Maliye Politikası ve Uygulamaya İlişkin Yöntemler. *Dergipark*. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/8377> (Erişim: 08.12.2018).
- Uluslararası Para Fonu, Seçilmiş Ülkeler ve Konular İçin Rapor, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=71&pr.y=9&sy=2006&ey=2016&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=158&s=PCPIPCH%2CLUR%2CLE%2CLP&grp=0&a=> (Erişim: 01.02.2018).
- Williams, Colin, C. ve Renooy, P. (2013). “Tackling undeclared work in 27 European Union Member States and Norway Approaches and measures since 2008”, *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*. https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1324en3.pdf (Erişim: 29.09.2019).
- World Bank, Devlet Vergi gelirlerinin/GSYH Oranı, <https://data.worldbank.org/indicator/GC.TAX.TOTL.GD.ZS?end=2016&locations=JP&start=2005> (Erişim: 20.09.2018).

Submission: 02.11.2019
Acceptance: 02.01.2020

Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecindeki Parametreleri

Burak Ercoşkun¹

Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecindeki Parametreleri

Parameters of Turkey's Democratisation Process

Öz

Modern zamanların hâkim ve büyümlü ideolojisi demokrasi; yoksul ülkelerin ulaşmak istediği, batılı zengin ülkelerin koruma iddiasında oldukları ideal hayat tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir zamanlar kutsal değerler için patlayan savaşlar artık demokrasiyi korumak veya yaymak için çıkmaktadır. Demokrasiyi inşa etme amacı öylesine büyümlü bir hedef ki hemen hemen bütün toplumlar ve ülkeler etkisine kapılmıştır. Demokrasinin varlığı ekonomik yoksullukların ve siyasi tıkanıklıkların başlıca devası kabul edilirken, yokluğu geri kalmışlığın sebebi olarak görülmektedir. Ekonomik ve toplumsal refahın sağlanmasının yolu da demokratik ilerlemedir. Bu makalede; öncelikle demokrasi kavramına, ilkelerine ve tarihsel süreç içerisindeki gelişimine yer verilecektir. Bunun ardından Türkiye'de demokrasinin gelişim süreci ele alınacaktır. Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde etkili olan unsurları belirterek demokrasi bilincine sahip olunmaması halinde demokrasinin gelişme kaydedemeyeceğini vurgulamaktır.

Anahtar Sözcükler: Demokrasi, Politik kültür, Demokratik dönüşüm, Türkiye'de demokrasi

Abstract

Democracy, the dominant and magical ideology of modern times, is the ideal lifestyle that the poor countries want to reach, whereas the western wealthy countries claim to protect. The wars that burst for sacred values once are now emerging to preserve or disseminate democracy. The aim of building democracy, is such a magical phenomenon that almost all societies and countries have been influenced by. The existence of democracy has been seen as the remedy of economic poverty and political congestion, its absence on the other hand as the cause of underdevelopment. Democratic progress is the ensuring way of the economic and social welfare. In this article; primarily, the concept of democracy, its principles and the historical development of the process will be researched. Then the development process of democracy in Turkey will be discussed. The aim of this study is to emphasize that democracy cannot be developed if Turkey is not conscious of democracy by specifying the elements that are effective in the democratization process.

Keywords: Democracy, Political culture, Democratic transformation, democracy in Turkey

1. Giriş

Devletler var oldukları süre boyunca birçok değişim yaşamakla birlikte diğer devletleri de bu değişimleriyle etkilemektedirler. Buna en çarpıcı örnek olarak Huntington'ın kartopu benzetmesi yaptığı II. Dünya Savaşı'ndan demokratik bloğun galip çıkması sonucu tüm dünyayı etkisi altına alan demokrasinin etkisi gösterilebilir (Huntington, 1991, s. 101-106). Günümüzde yönetim biçimlerinin en iyisi sayılan demokrasi; aynı zamanda ulaşılması, sonrasında da sürdürülebilmesi açısından en zor olanıdır. Eksikliklerine rağmen demokrasiyi bu denli çekici kılan ve diğer rejimlerden ayıran özellikleri, zorbalığı önlemesi, temel hakları garanti altına alması, kişisel özgürlük ve insani gelişim sağlaması, kendi kaderini tayin etme ve ahlaki özerklik sunması ile refah seviyesinin artmasına yardımcı olmasıdır. Diğer taraftan da demokrasiden vazgeçebilmek için en az demokrasi kadar güçlü bir siyasal rejime ihtiyaç vardır ki insanlık günümüzde buna sahip değildir (Yayla, 2000, s. 230). İnsanlığın demokrasiye ulaşabilmek adına geçirdiği uzun hazırlık süreci bir tarafa dursun, henüz ne ifade ettiği ve hangi düşünceleri kapsadığı üzerinde tam bir mutabakat sağlanamamıştır. Bu noktada bir dönem İngiliz İşçi Partisinin liderliğini

¹ Lecturer at Istanbul Yeni Yüzyıl University, Istanbul-TURKEY, burak.ercoskun@yeniuyuzuil.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1163-3906

de yürüten siyaset kuramcısı Harold J. Laski'nin (1962) şu tespitini aktarmak yerinde olacaktır; "Demokrasinin hiçbir tanımı; demokrasi kavramının ifade ettiği geniş tarihi kucaklayamaz."

Kökleri Antik Yunan Perikles Dönemi Atina'sına dayandığı kabul edilen demokrasinin günümüze gelene kadar toplumlarca farklı tatbik edildiği görülmektedir. Diğer bir deyişle toplumlar demokrasiyi hukuksal, politik ve sosyo-ekonomik açıdan kendi yapılarına göre farklı bir biçimde yaşamışlardır. Demokrasinin gelişim süreci toplumların yapısına ve çağdaşlaşma anlayışına paralel bir seyir izlemiştir. Bu noktada demokratik değişimin hangi etkenlerce belirlendiği konusu önem arz etmektedir. Demokratik değişim dış etkenlerle ve bu etkenlerin beraberinde getirdiği toplumsal değişimle doğrudan ilişkilidir. Toplumsal değişim de beraberinde ekonomik değişim şartını getirmektedir. Buna göre bir toplumda demokratik dönüşümün yaşanabilmesi için söz konusu toplumun; yurttaşlık bilincinin yüksek olduğu, kitle iletişim araçlarının eğitici sunumlarından yararlanabildiği, etkin ve girişimci bireyler yetiştirecek eğitim olanaklarına erişebildiği, bireylerin ekonomik, siyasal ve toplumsal ihtiyaçlarının eşit olarak karşılanabildiği bir kentleşme seviyesine sahip olması gerekmektedir. Bu seviyelere ulaşmak sanayileşmeyle, kişi başına düşen gelir oranıyla yani kısaca ekonomik refahla doğru orantılıdır. Demokratik dönüşüm birtakım geleneksel ve dini unsurların bir engel olmaktan çıkarılmasını gerektirmektedir. Ek olarak bireyin kişiliğinin oluşmasında etkili olan ailenin yapı itibarıyla katılımının sağlandığı ve kuşak çatışması ile gelenekselliğe yer vermeyen çekirdek aile tipine uydurulmasını da şarttır. Bu etkenler toplumun hukuksal ve siyasal düzenlemelerinin varlığını da beraberinde getirmektedir. Başlarda toplumlarca farklı bakış açılarıyla değerlendirilen demokrasinin dünya genelinde itibar görmeye başlaması da 20. yüzyılı bulmuştur.

Türkiye'de ise demokratikleşme girişimlerinin kökeni Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısında bütünlüğünü korumak üzere, Ortaylı'nın (2018, s. 7) ifadesiyle de askeri zaruretten bir sonucu olarak gerçekleşen modernleşme hareketlerine dayanmaktadır. 1808 yılındaki Sened-i İttifak ile başladığı kabul edilen bu girişimlerin günümüze kadar izlediği seyir ve yaşanan gelişmeler Karpat'ın (1996, s. 23) da ifade ettiği gibi henüz tam bir demokratikleşmenin sağlanamadığını göstermektedir.

Bu bilgiler ışığında ilk bölümde demokrasi kavramı üzerinde durulmuş, ne ifade ettiği ve unsurlarının neler olduğuna kısaca değinilmiştir. Ardından tarihi süreç içerisinde demokrasinin gelişimi ve bu zaman diliminde ortaya çıkan modelleri hakkında bilgi aktarılmaya çalışılmıştır. Çizilen bu çerçeve sonrasında Türkiye'de demokrasinin gelişimi ve karşılaştığı engellere geçilmiştir. Türkiye demokrasisi, gelişim süreci boyunca ne gibi engellerle karşı karşıya kalmıştı ve kalmaktaydı? İşte çalışma esas olarak bu soruya yanıt aramaktadır.

2. Demokrasi: Olgu, Kavram ve İlkeler

Bir zamanlar Doğu Almanya'nın resmi adı (Demokratik Alman Cumhuriyeti) ya da günümüzde Kuzey Kore'nin tam adında (Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti) olduğu gibi devlet isimlerinde de yer alan demokrasi kavramı birçok farklı tanımla bünyesinde barındırmaktadır. Karşılaşılan pek çok anlam ve demokrasi kavramından türeyen geniş literatür, demokrasinin kuşatıcı bir biçimde tarif edilmesini neredeyse imkânsız kılmaktadır.

Eski Yunanca halk anlamına gelen "demos" kelimesi ile yönetim, iktidar anlamına gelen "kratia" kelimesinin köklerinden türetilen demokrasi, halk yönetimi anlamına gelmektedir (Gözübüyük, 2003, s. 22). Demokrasi hem teorik hem de kurumsal yönde derin bir tarihi geçmişe ve tecrübeye sahiptir. Pek çok düşünür ortaya koydukları fikir ve yaklaşımlarla birçok siyasal yapıda kurumsal uygulamalarındaki tecrübeleriyle demokrasinin Antik Yunan'dan başlayıp günümüze kadar uzanan gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Ancak halkın çok farklı ilgi, çıkar ve taleplere sahip karmaşık yapısı bugün demokrasi olarak bildiğimiz yönetim şeklini farklı kavramlarla açıklama gereğini doğurmuştur. Sonuç itibarıyla de her toplum değişikliğinde kendini

yeniden inşa ederek zamanla anlam kayması ve yorum enflasyonuna maruz kalmıştır (Coşkun, 1997, s. 135).

Kavramsal bazda insanlığa mal olan demokrasi hakkında, ne ifade ettiğini bilen bilmeyen herkesin bir fikri olması kelimenin anlamını oldukça karmaşık bir hale getirmiştir. Bu tanımlamayı yapan eserlere bakıldığında da öncelikle kavramın belirsizliğine ilişkin tespitlere yer verildiği görülmektedir (Marshall, 1999, s. 140). Demokrasi kavramının bu denli karmaşık bir hal almasında çoğu insan tarafından kabul gören bir anlayış olması etkilidir (Levy, 1988, s. 88). O kadar etkilidir ki modern çağ siyasetçilerinin demokratik olmasalar bile kendilerini öyleymiş gibi gösterdikleri ve rakiplerini demokratik olmamakla eleştirdikleri bir durum da söz konusudur (Stanley, 2006, s. 699). Sartori de (1996) bu noktada demokrasinin, siyasette genellikle bir düşünceyi açıklamaktan ziyade gizlemek için kullanılan bir araç olarak görüldüğünü belirtmiştir. Sartori'nin diğer bir görüşü ise sözcük anlamının demokrasiyi anlamaya yetmeyeceği ve "demokrasi nedir"i "demokrasi ne olmalıdır"dan ayırmanın mümkün olmayacağı şeklindedir (1996, s. 8). Öte yandan Birch'e (1993) göre karışıklığın iki sebebi vardır. Birincisi demokrasi kavramının yönetim sistemi olmakla birlikte diğer sosyal ilişkileri tanımlamada da kullanılmasıdır. İkincisi ise siyasi sistem terimlerin belirsizliği, bu terimleri açığa kavuşturmanın güçlüğü ve teorisyenlerinin demokrasi konusundaki birbirleri ile olan uyumsuzluklardır. Sosyal anlayış olarak bakıldığında ise Steven Levitsky ve David Collier'in 1995 yılında yayımladıkları "Sıfatlarla Demokrasi" adlı makalede demokrasiyi 550 farklı biçimde ortaya koydukları görülmektedir (1997, ss. 430-451). Karadağ'ın iddiasına göre demokrasinin bu denli farklı biçim ve tanım olarak ayrılmasının bir nedeni olarak siyasal rejimlerin demokrasiyi referans göstererek kendilerini meşrulaştırmaya çalışmalarıdır (2006, s. 75).

Demokrasi üzerine yapılan ilk yazılı değerlendirme M.Ö. 5.yüzyılda kaleme alınan Herodot Tarihinin 3. cildinde bulunmaktadır. Yapıta göre demokrasi halk egemenliği olarak nitelendirilmiştir (Kışlalı, 1995, s. 198). İlk olarak Atina'da karşılaşılan demokrasi için o dönemin ünlü düşünürleri tarafından olumsuz yorumlar yapılmıştır. Demokrasi yönetimi Platon'a göre devletin en kötü hastalığı olarak tanımlanırken, Aristo anayasadan sapma olarak ifade etmiştir (Schmidt, 2002, s. 28). Yeniçağ'a kadar günümüzdeki saygınlığına ulaşamayan demokrasiden 1795'te Kant "despotluk" olarak söz etmiştir. Demokrasinin günümüzdeki asaletine kavuşması ise Spinoza, Rousseau ve Tocqueville gibi düşünürlerin tarifleri ile mümkün olmuştur. Emmanuel-Joseph Sieyes ile birlikte de günümüz demokrasilerinin teorik çerçevesi oluşturulmuştur (Göztepe, 2010, s. 130-173).

Tüm yönetim şekillerinde olduğu gibi demokrasi de bazı ilkelere dayanmakta ve bu ilkeler çerçevesinde ideal olana ulaşmaya çalışmaktadır. Bu ilkelerin bazıları şunlardır:

Özgürlük ve Eşitlik: Bir ülkede demokrasinin varlığından söz edebilmek için olması gereken temel değer özgürlüktür. Özgürlükten kastedilen şey ise bireylerin yasal sınırlar içinde kalarak başkalarının özgürlüğünü kısıtlamadan dilediğini yapabilmesidir. Bu duruma; yaşam, çalışma, eğitim, hak arama, haberleşme, düşünce özgürlüğü gibi özgürlükler örnek gösterilebilir (Tanilli, 1996, s. 39). Bu özgürlüklerin olmadığı toplumlarda temel haklardan ve demokrasiden söz edilemez. Başka bir deyişle demokrasinin olduğu toplumlarda bireyler her türlü düşünceyi özgürce savunabilmektedir. Demokrasiler için diğer bir olmazsa olmaz ilke eşitliktir. Burada da esas kriter bireylerin yasalar önünde, karar alma sürecinde ya da devletin sunmuş olduğu hizmetlerde din, dil, ırk, inanç, eğitim, cinsiyet vb. farklılıkların gözetilmeden uygulamada herkese eşit olmasıdır (Öztekin, 2010, s. 63). Sonuç itibariyle demokrasilerde halkın egemenliği ancak bireylerin statü farkı gözetilmeden yönetimlere katılabilmesiyle mümkün olmaktadır.

Siyasal Temsil: Demokrasiler için gerekli olan bir diğer unsur siyasal temsildir. Siyasal temsil ilkesindeki amaç ülke yönetimi için gerçekleşen yarışa her türlü ideoloji ve düşüncenin kısıtlanmadan ve örgütlenmesi engellenmeden katılabilmesi, bu düşüncenin meclislerde temsil edilebilmesi, hak ve çıkarlarını savunabilmesi ve seslerini duyurabilmesidir. Muhalefetin yer almadığı sadece belirli kesimin katıldığı bir ülke yönetimi yarışında demokrasiden söz edilememektedir (Duverger, 1974, s. 15).

Siyasal Katılım: Bu ilke mümkün olduğunca fazla kişinin katılımı ile halkın kendisini yönetecek kişileri seçmesi, seçim sonrasında örgütleri aracılığı ile zaman zaman siyasal iktidarın uygulama kararlarına katılabilmesi, verilecek olan o kararlarda etkili olabilmesidir. Örnekleri Batı Avrupa ülkelerinde görülen katılımçılıkta her türlü meslek grupları çeşitli düzeylerde örgütlenme hakkına sahiptir. Ayrıca örgütler kendi aralarında birleşerek federasyon sonrasında da konfederasyon oluşturabilmektedir. Böylelikle çok sayıda üyeye sahip olarak ve farklı kesimleri temsil ederek özellikle toplumsal sorunlarda siyasi iktidar üzerinde bir baskı oluşturup onları yönlendirmeleri hatta yeri geldiğinde değiştirebilecek güce sahip oldukları bile söylenebilir (Tanilli, 1996, s. 37-38).

Haklar: Gözler'e (2001) göre özgürlüğün somutlaştırılmış biçimi olan hak kavramı sosyal ve ekonomik haklar ile siyasal haklar olarak iki gruba ayrılabilir. Bireylerin yaşam standardı, eğitimi, istihdamı ve diğer ihtiyaçları karşılayacak olan sosyal ve ekonomik haklar toplumdaki farklılıkları azaltacağından dolayı yönden demokrasiyi etkilemektedir. İfade özgürlüğü, düşünce ve vicdan özgürlüğü, toplantı ve gösteri yapma gibi haklar da siyasal hak ve özgürlükler kapsamına girerek demokrasinin gelişimine doğrudan etki yapmaktadır (Beetham ve Boyle, 1998, s. 11).

Söz konusu ilkelerin yanı sıra bir yerde demokrasinin var olabilmesi yer, zaman ve koşullar açısından farklılık göstermektedir. Diğer bir ifadeyle de ülkelerde demokrasinin var olması çeşitli sebeplerden oluşan bir kombinasyona bağlıdır. Ancak genel olarak bir ülkede demokratikleşme; otoriter rejimin sona ermesi, demokratik rejimin kurulması ve bu demokratik rejimin pekişmesi süreçlerini içerir (Huntington, 1996, s. 34-37). Bu bağlamda demokrasinin gerçekleşmesi için gerekli olan unsurları ifade etmek gerekirse; partiler, seçimler, siyasi eşitlik, yarışmacı siyaset, siyasal iktidarın seçimle değişmesi, yine siyasal iktidarın halka hesap verebilirliği, azınlık haklarına saygı, iktidarın değişik seviyelerde paylaşılması, sivil-siyasal haklar, hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı ve son olarak sivil toplum olarak sıralanabilir.

3. Demokrasinin Tarihsel Gelişimi

Siyasi düşüncenin beşiği olarak kabul edilen Antik Yunan dünyası, siyaset ile ilgili olarak bugün hala kullandığımız çok sayıda terimin mucididir. Bu ilkler hem Antik Yunan dünyasındaki siyaset biliminin özgünlüğünü hem de bu deneyim üzerine teorik bir bakışın inşa edildiğini göstermektedir. Bugün siyaset dilimize damgasını vuran demokrasi de yönetim tarzı olarak tarihte ilk kez Antik Yunan şehir devletlerinde ortaya çıkmıştır. Bu şehir devletlerinden en çok öne çıkanı ise Atina'dır (Erdoğan, 1997, s. 173).

Demokrasinin beşiği olarak bilinen Antik Yunan'a bakıldığında hem oluşturdukları şehir devletleri tecrübesiyle hem de Sokrates, Eflatun ve Aristo gibi siyasal düşünürleriyle demokrasinin gelişimine katkı sağlamıştır. Doğrudan demokrasinin ilk örneği sayılan Antik Yunan siyasal sisteminin diğer bir adı da Atina demokrasisi olarak bilinmektedir. Ne var ki Atina'da uygulanan demokrasi bugün anladığımız türde bir yönetim tarzı olmaktan çok uzaktır. Teoride şehir devletindeki bütün yurttaşlar mecliste fikrini söyleme ve oy verme hakkına sahiptir. Uygulamaya bakıldığında ise başta kadınlar ve köleler olmak üzere o şehir devletinde doğmayan yabancı kökenli kişilerin mecliste bulunma ve oy verme hakkına sahip olmadığı görülmektedir. Bu nedenle Atina'nın demokrasiden çok aristokrasi ile yönetildiğini söylemek daha doğru olur (Hüner,

2013). İslam dünyasında Eflatun olarak bilinen Platon demokrasiyi, liyakatin alt üst edildiği ve yoksulların zenginleri baskıladığı anarşik bir sistem olarak tanımlamıştır (Parkinson, 1976, s. 165). Sokrates ve Aristo ise ortaya koydukları destekleyici fikir ve yaklaşımlarla demokrasinin gelişimine katkıda bulunurlar. Sokrates sıradan vatandaşların yönetimde olmasına mesafeli durur. Bununla birlikte soylular yerine bilgili ve erdemli kişilerin yönetimde olması gerektiğini savunur. Aristo ise benzer şekilde halkın çoğunlukta olduğu bir yönetimi önemsemekle birlikte seçkin kişilerin oluşturduğu bir azınlık yönetimini tercih etmiştir. Aristo'ya göre halk toplamda bir araya geldiğinde, seçkin bir azınlıktan üstündür. Ancak Aristo sıradan yurttaşların yönetici olmaktan çok yasaların yapımına katkı sunmalarının daha faydalı olacağını düşünmektedir. Aristo'nun demokrasiye sunduğu katkılardan bir tanesi de iyi ve istikrarlı bir yönetim için güçlü bir orta sınıfın gerekliliğine yapmış olduğu vurgudur. Sosyoekonomik gruplar arasındaki dengesiz gelişimin sosyal patlamalara ve yönetsel sorunlara yol açabileceğini belki de ilk kez dile getiren yine Aristo'dur (Aristo, 1990).

Roma döneminde cumhuriyet kavramı demokrasi kavramının önüne geçmiştir. Yine de bu dönem; düşünürlerinden çok ortaya koyduğu hukuk sistemi, kurumları ve küçük bir cumhuriyetten büyük bir imparatorluğa geçişte yaşadığı yönetsel tecrübeleriyle demokratik yönetimlere katkı sunmuştur. Çağdaş siyasal yönetimlerin norm ve temellerini oluşturan hukuk ilkeleri Antik Roma'da görülmüştür.

Orta Çağ genel olarak feodal yapısı, kilise baskısı ve skolastik düşüncesiyle bilinir. Ancak bu dönemde de sınırlı da olsa demokrasinin gelişimine katkı sunan olgular ortaya çıkmıştır. Ayrıca ardından gelen Rönesans ve Reform hareketleriyle Aydınlanma ve Sanayi Devrimine zemin hazırlayan gelişmeler bu çağda yaşanır. Antik Yunan'da ilk uygulamalarına rastlanan demokrasi Orta Çağ'a kendisini taşıyamasa da diğer adı Büyük Sözleşme olan ve 1215 yılında İngiltere'de ilan edilen Magna Carta, demokrasi adına en önemli gelişme sayılmaktadır. Tarihte ilk kez kralın yetkilerini sınırlayan bu sözleşme anayasacılık hareketinin başlangıcı kabul edilir (Büyükkarağöz ve Kesici, 1998, s. 20).

15. ve 16. yüzyıl demokrasinin gelişiminde önemli kavşak noktalarıdır. Bu zamanlar Rönesans ve Reform Hareketlerinin yaşandığı zamanlardır. Avrupa, kilisenin baskısından kurtulmuş, modernleşme çağına geçmiştir. Skolastik düşünce bu dönemde yıkılmış ve özgür düşünce yayılmaya başlamıştır. Protestanlık, Kalvenizm ve Anglikanizm gibi yeni mezheplerin ortaya çıkmasıyla Avrupa'da mezhep birliği bozulmuştur. Din adamlarının ve kilisenin halk üzerindeki otoritesi sarsılmıştır. Eğitim ve bilim üzerindeki baskılar ortadan kalkmıştır. Bu dönemde demokrasi ve egemenlik tartışmaları açısından ön plana çıkan iki önemli düşünür Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes olmuştur. "Amaca giden her yol mubahtır" sözü ve Makyavelizm olarak adlandırılan anlayışı temsil etmesi ile bilinen Machiavelli'nin eserlerinde rasyonellik ve pragmatizm ön plana çıkmaktadır. İktidarın sınırlarını ve meşruluğunu tartışan Machiavelli'ye göre güvenliğin ve egemenliğin tesisi için güç kullanma da meşru bir araçtır. Halk, güvenliğini sağlayabilmek için bir egemene yetki vermelidir. İnsanların doğuştan eşit olduğunu dile getiren Thomas Hobbes, aynı zamanda "insan insanın kurdudur" sözünün de sahibidir. Bu sebeple çatışma ve savaşın kaçınılmaz olduğunu ve böyle bir ortamda insanların güvenliklerini sağlayabilmek için bir toplumsal sözleşme ile haklarının bir kısmını egemene devrettiğini iddia etmiştir. Devletin varlık sebebini, devletle birey arasında toplumsal bir sözleşmeye bağlayan bu durum aynı zamanda devlete meşruluk kazandırma çabası olarak da değerlendirilmektedir. Hem Machiavelli hem de Hobbes egemenliğe meşru bir sınır çizmeye ve devletin varlığını gerekçelendirmeye çalışmışlardır (Bağcı, 2007, s. 1-19).

Toplumsal sözleşmenin 17. ve 18. yüzyıllardaki temsilciliğini iki büyük düşünür John Locke ve Jean-Jacques Rousseau yapmıştır. John Locke siyasal liberalizmin kurucularından ve en

önemli isimlerinden biri olarak da kabul edilmektedir. İnsanların özgürlük ve eşitliğine vurgu yaparak güçler ayrılığı ilkesini benimseyen Locke, aynı zamanda yasama ve yürütme erklerinin farklı ellerde olmasının bireyler açısından bir güvence oluşturduğunu dile getirmiştir (Uygun, 2003, s. 118-120). Daha sonra bu ilke Fransız düşünür Montesquieu tarafından geliştirilmiştir. Günümüzde çağdaş demokrasilerin en önemli niteliklerinden bir tanesi bu ilkedir. Locke'ın özgürlük, eşitlik, yaşam ve mülkiyet hakkı ile güçler ayrımı üzerine düşünceleri demokrasi kuramının gelişimine büyük katkı sunarken, Amerikan Anayasasına da bir arka plan oluşturmuştur (Heywood, 1997). Fransız Devrimine ve liberal teoriye katkı yaparak bu dönem öne çıkan isimlerden biride Rousseau olmuştur. Rousseau teorisinde eşitlik, özgürlük ve genel irade kavramlarına vurgu yapmıştır. Rousseau, barış koşullarının oluşup toplumsal mutabakatın sağlanabilmesi için bireysel çıkardan ziyade, ortak faydaya dikkat çekmiştir. Bu yaklaşım çoğunluk için iyi olanın herkes için iyi olacağı öngörüsünü barındırmaktadır. Günümüz siyaset anlayışında milli irade olarak da ifadesini bulan genel iradenin kamu çıkarlarını hedeflediği ve her zaman haklı olduğu varsayılmaktadır. Bu yönüyle Rousseau'nun teorisinin liberal mi yoksa totaliter mi olduğu tartışılmalıdır (Göztepe, 2010).

18. yüzyıl Aydınlanma Çağının üç büyük filozofu olan Locke, Montesquieu ve Rousseau'dur. Onların görüşleri 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesine ve 1789 Fransız Devriminin özgürlük, eşitlik, kardeşlik anlayışına esin kaynağı olmuştur. Sonuçta demokrasi anlayışının gelişiminde kilometre taşları kabul edilen 1787 tarihli Amerikan Anayasası ve 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ortaya çıkmıştır. Amerikan Anayasası insan hak ve özgürlüklerinin korunmasını ve hükümetlerin seçimlerle kurulmasını öngörerek Amerika'da ilk liberal demokrasinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Nevins ve Commager, 2005, s. 31). Fransız Anayasası'yla da iktidar halkın seçeceği bir parlamento ile kral arasında paylaştırılmıştır. Bu gelişmeler daha önce sadece küçük topluluklara uyan bir hükümet şekli olarak anılan demokrasinin büyük devletlerin de yönetim şekli olabileceğini göstermektedir. Bundan sonra demokrasi hızla yükselen bir değer haline gelmiştir.

Amerikan ve Fransız Devrimleri sonrasında da demokrasi teorisi gelişmeye devam etmiştir. 19. yüzyılda demokrasi teorisinin gelişiminde John Stuart Mill ve Alexis de Tocqueville isimleri öne çıkmıştır. John Stuart Mill demokrasi teorisine katılımın önemine vurgu yaparak katkıda bulunmuştur. Ayrıca Mill'in iktidarı bölüştürerek özgürlük alanını genişletmeye yönelik yaklaşımı, sivil toplum ve katılımcı demokrasi anlayışının gelişimine katkı sağlamıştır. Tocqueville ise siyaset bilimi klasikleri arasında yer alan "Amerika'da demokrasi" adlı eserinde demokrasinin Amerika'da gelişmesinin ve kök salmasının sebeplerini analiz ederken diğer taraftan da bireysel özgürlüklere ve fırsat eşitliğine dikkat çekmiştir (Dahl, 1993, ss. 30-36). Antik Yunan'da ortaya çıkan demokrasinin gelişim serüveni, birçok kurumsal deneyim ve siyasal düşünürün ortaya koyduğu farklı fikir ve yaklaşımlarla yoğrulup olgunlaşarak günümüzde en önemli ve yaygın yönetim şekli haline ulaşmıştır. 20.yüzyıldan itibaren İngiltere, Kıta Avrupası ve Kuzey Amerika'da başlayarak birçok ülkeye yayılan demokrasi dalgası, farklı model ve uygulamaları da beraberinde getirmiştir.

4. Demokratlaşma Dalgaları

Samuel Huntington tarafından modern demokrasinin üç dalga halinde geliştiği iddia edilmiştir (Huntington, 1991, s. 11). Demokratlaşma dalgasını, belli bir zaman dönemi içinde demokratik olmayan rejimlerden demokratik rejimlere doğru gerçekleşen geçiş olarak tanımlayan Huntington, yaptığı sınıflandırmanın başlangıç tarihleri ve üç ayrımda değerlendirilmesi eleştirilse de demokrasi tarihini sistematik bir hale getirmiş ve bilimsel analize hazırlamıştır. Bu dal-

gaların her ülkede aynı şekilde cereyan etmediğini ve bazı ülkelerde anılan dalgalarda anti-demokratik rejim ve uygulamaların da var olduğunu belirten Huntington (1991, ss. 26-34), demokrasi dalgalarını tarihleri ve başlamasına neden olan olaylarla şu şekilde sınıflandırmıştır:

- Birinci Dalga (1828-1926), ABD Başkanlık Seçimleri beyaz erkeklerin %50'si oy kullandı.
- Birinci Ters Dalga (1922-1942), Roma yürüyüşü ve Mussolini'nin iktidarı alması.
- İkinci Dalga (1943-1962), Müttefiklerin Nazi işgalindeki Batı Almanya, İtalya, Avusturya, Japonya ve Kore'de demokratik kurumları tesis etmesi.
- İkinci Ters Dalga (1958-1975), Pakistan'da sıkıyönetim.
- Üçüncü Dalga (1974 -), Portekiz'de Karanfil Devrimi.

Huntington, birinci ve ikinci demokratlaşma dalgalarından sonra demokrasiye geçmiş olan ülkelerinin bir bölümünün yeniden demokratik olmayan yönetime döndüğünü ters dalga olarak ifade etmiş ve ülkeleri Tablo 1'deki gibi sınıflandırmıştır.

Kategori	Ülkelerin Sayısı	Birinci Dalga	Birinci Ters	İkinci Dalga	İkinci Ters	Üçüncü Dalga	Üçüncü Ters
L	2						
K	11						
J	6						
I	1						
H	9						
G	9						
F	3						
E	4						
D	5						
C	10						
B	1						
A	10						
Demokratik Ülkeler		33 (Mak)	11 (Min)	51 (Mak)	29 (Min)	62 (Mak)	59 (Min)
Net Değişim		33	-22	40	-22	33	-3
Ülke Toplamı = 71							

Demokratik veya Yarı Demokratik Evreler

Daha önceden demokratik olan ülkelerin, demokratik olmayan evreleri

Tablo 1. Demokratlaşma Dalgaları ve Ters Dalgalar (Huntington, 1991).

Tablo 1’de harf grubuna göre ayrılan kategorilerde yer alan ülkeler ise şu şekildedir:

A grubu	Avustralya, Kanada, Finlandiya, İzlanda, İrlanda, Yeni Zelanda, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık, ABD
B grubu	Şili
C grubu	Avusturya, Belçika, Kolombiya, Danimarka, Fransa, Batı Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Norveç
D grubu	Arjantin, Çekoslovakya, Yunanistan, Macaristan, Uruguay
E grubu	Doğu Almanya, Polonya, Portekiz, İspanya
F grubu	Estonya, Letonya, Litvanya
G grubu	Botswana, Gambia, İsrail, Jamaika, Malezya, Malta, Sri Lanka, Trinidad ve Tobago, Venezuela
H grubu	Bolivya, Brezilya, Ekvator, Hindistan, Güney Kore, Pakistan, Peru, Filipinler, Türkiye
İ grubu	Nijerya
J grubu	Burma, Fiji, Gana, Guyana, Endonezya, Lübnan
K grubu	Bulgaristan, El Salvador, Guetemala, Haiti, Honduras, Moğolistan, Namibya, Nikaragua, Panama, Romanya, Senegal
L grubu	Sudan, Surinam

Tablo 2. Tablo 1’deki ülkelerin sınıflandırılması (Huntington, 1991).

5. Demokrasinin Uygulanış Biçimleri

Demokrasi kavramının tanımlandığı çağın hukuksal, sosyal ve siyasal yapısına göre farklılaştığı ve bu sebeple çeşitli tanımları olduğu belirtilmişti. Günümüzde evrensel yakın bir şekilde kabul gören bu kavram aynı zamanda ortaya çıktığı andan itibaren tartışılmıştır ve farklı uygulanış biçimleriyle hayata geçirilmiştir. Bu uygulama biçimleri demokrasinin nasıl algılandığını, halkın hakimiyet hakkını nasıl kullandığını göstermesi açısından önemlidir (Bal, 2014, ss. 213-229).

Doğrudan Demokrasi: Demokrasi modellerini ele alırken önce doğrudan demokrasi ile temsili demokrasi arasındaki farkı açıklamak gerekmektedir. Bu kapsamda doğrudan demokrasiyi araçlar olmaksızın halkın kendi kendini doğrudan yönettiği yönetim şekli olarak açıklamak yerinde olacaktır. Bu demokrasi modelinin ön planda tuttuğu unsurlar siyasal eşitlik, çoğunluk yönetimi ve halk katılımı şeklinde sıralanabilir. Doğrudan demokrasinin en eski ve en önemli örneği Antik Yunan Atina’sında görülmüştür. Doğrudan demokrasi halk yönetiminin ve egemenliğin ideal bir ifadesi olarak kabul edilmektedir. Bu demokrasi modelinin uygulanabilmesi için bazı şartların var olması gerekmektedir. Bunlar; nispeten kültürel olarak türdeş bir toplum, küçük bir nüfus ve halk arasında birbirine yakın zenginlik ve mülktür. Bu şartların sağlanabilmesi oldukça güç olduğundan dolayı doğrudan demokrasi uygulamalarına tarih boyunca pek rastlanmamıştır (Gözler, 2010, ss. 115-116).

Temsili Demokrasi: Temsili demokrasi halkın kendi adına yönetimi gerçekleştirmek üzere temsilcilerine vekalet verdiği yönetim şekli olarak tanımlanabilmektedir. Ülke nüfuslarının artması, bu nüfusun heterojen bir yapıda olması ve siyasal ya da ekonomik yönden farklı çıkar gruplarının oluşmasıyla birlikte doğrudan demokrasi uygulamaları imkânsız hale gelmiştir. Bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Kıta Avrupası’ndaki büyük devletlerin yönetilmesi farklı bir demokrasi türünü gerektirmiştir. Son birkaç yüzyılda bu ülkelerde ortaya çıkan yönetim tarzı, modern dünyadaki en temel demokrasi çeşidi olarak gelişmiş ve farklı isimler altında nitelendirilmiştir. Örneğin hukuki olarak iktidarı sınırlandırdığı için anayasal demokrasi, bireysel hak ve özgürlükleri esas aldığı için liberal demokrasi ve bu modeli uygulayan ülkeleri kapsayan coğrafi konumdan dolayı Batı demokrasisi olarak adlandırılan bu yönetim tarzı,

halkın yönetime katılımı için kullandığı teknikten dolayı daha yaygın şekilde temsili demokrasi olarak bilinmektedir. Temsili demokrasi siyasal eşitlik, çoğunluk yönetimi ve katılım gibi bazı unsurlar bakımından doğrudan demokrasiye benzemekle beraber, politikaların kapsamı ve uygulanması gibi konularda da doğrudan demokrasiye ayrılmaktadırlar (Gözler, 2010, s. 117).

Yarı Doğrudan Demokrasi: Doğrudan ve temsili demokrasinin birleşimi olarak değerlendirilen bu demokrasi modelinde egemenliğin kullanılması halk ile temsilcileri arasında paylaşılmış durumdadır. Egemenliğin kullanımını halkın seçtiği temsilcilere bırakması açısından temsili demokrasiyle, referandum gibi araçlarla doğrudan katılımın sağlanmasıyla doğrudan demokrasiye benzer özellikler göstermektedir (Gözler, 2010, ss. 120-124). Bu demokrasi modelinde halk imza toplamak suretiyle kanun çıkartması için yasama organını harekete geçirebilirken referandum ile bir yasanın kabul edilmesine ya da kabul edilmemesine karar verebilmektedir (Teziç, 2006, s. 232).

6. Türkiye’de Demokratik Dönüşümün Temel Belirleyicileri

Demokrasinin varlığı veya yokluğu çeşitli şartlarla ifade edilir. Türkiye serüveni denilen bu uzun süreçte bütünü ile bir değerlendirme yapabilmek oldukça güçtür. Dolayısıyla bu bölümde Türk demokrasisinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimine genel bir değerlendirme şeklinde yer verilecektir. İlk olarak Osmanlı döneminde yaşanmış olan demokratikleşme hareketlerine kısaca değinildikten sonra cumhuriyetten günümüze demokratik dönüşümün temel belirleyicileri olarak kendisini doğrudan etkileyen toplumsal ve ekonomik etkenler, seçimler, siyasi partiler, darbeler, sivil toplum örgütleri, kamuoyu ve medya, AB üyelik süreci başlıkları altında incelenecektir.

6.1. Osmanlı Dönemi

Türk toplumunun iki yüz yılı aşkın süredir devam eden demokratikleşme sürecinin başlangıcını 1808 yılında imzalanan ve görece ilk kez padişahın mutlak otoritesinin kısıtlandığı Sened-i İttifak kabul edersek, günümüze kadar bu yolculuğun bazen hızlanan bazen de duraksayan temposuyla düşse kalka ilerlediğini söyleyebiliriz.

Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde bürokratik yapısı, siyasi egemenliğin padişahın tekelinde olduğu ve diğer devletlere mutlak üstünlüğün sağlandığı bir zaman dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda bu durum 19. yüzyılın sonuna kadar neden temsili kurumların oluşmadığının da bir göstergesidir (Özbudun, Ergüder, Kalaycıoğlu ve Turan, 1988, ss. 2-4). 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşmasıyla yaşanan ilk toprak kaybı ve devamında başlayan duraklama ve gerileme sürecinde Batı’nın ve Rusya’nın her alanda güçlenmesi karşısında Osmanlı Devleti bozulan kuvvetler dengesini lehine çevirmek adına başta askeri alanda olmak üzere devlet yönetiminde birtakım reformlar gerçekleştirmiştir (Karpas, 1996, s. 31). Ancak bu reformların demokratikleşme adına değil, devleti bulunduğu durumdan kurtarmak için yapıldığını belirtmek yerinde olacaktır (Kaliber, 2002, s. 107).

Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci’nde (1997) belirtildiği gibi Osmanlı devlet ve egemenlik anlayışına uygun olmamasına ve padişahın istememesine rağmen devleti bulunduğu durumdan kurtarmak için imzalanan Sened-i İttifak halk egemenliği anlamı taşımasa da padişahın yetkilerini sınırlamış ve Tanzimat Dönemi için basamak oluşturmuştur. Sened-i İttifaktan sonraki bir başka yenilik anayasacılık hareketlerinde önemli bir yere sahip olan Tanzimat Döneminin yaşanmasıdır. 1839 yılındaki Tanzimat Fermanı ile benzer özellikleri taşıyan 1856 Islahat Fermanı da bir başka hukuki düzenlemeleri içeren yenilik olarak tarihteki yerini almıştır. Bu iki fermana göre padişah yetkileri kısıtlanarak hukuk kurallarına göre hareket edileceği belirlenmiş, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Müslüman ve gayrimüslim tüm uyruklara eşit haklar tanınmış ayrıca can ve mal güvenliği anayasal zeminde güvence altına alınarak askeri,

vergi ve yargısal alanda düzenlemeler yapılmıştır. Ancak Genç Osmanlılar da denilen ve Avrupa'da buldukları süre zarfında yayınladıkları eserlerle demokrasi fikirlerini yaymış olan bazı aydınlar tarafından bu düzenlemeler yeterli görülmemiş ve Tanzimat Dönemini sona erdirerek 1876'da I. Meşrutiyet ilan edilmiştir (Güneş, 1985, s. 12). Böylelikle kuruluşundan beri mutlakiyet ile yönetilen Osmanlı Devleti parlamenter hayata geçmiştir. Mamafih yeni anayasa ve ilk parlamento gelişmeleri de dönemin padişahı II. Abdülhamit tarafından 1877-1878 yıllarındaki Rus Harbi gerekçe gösterilerek askıya alınmıştır (Kızıltan, 2006, ss. 251-272). Meclisin kapatılarak anayasanın yürürlükten kaldırılması ülkede özgürlük mücadelesini yeniden başlatmıştır. Bu bağlamda ülke içinde ve başka ülkelerde gizli cemiyetler kurulurken bunlardan en önemlisi İttihat ve Terakki Cemiyeti olmuştur. Bu cemiyetin mevcut düzen karşısındaki ayaklanması neticesinde II. Abdülhamit 1908 yılında Meclisi yeniden açarak Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koymuştur (Karpas, 1996, s. 37). II. Meşrutiyet dönemi olarak adlandırılan bu gelişmelerle birlikte siyasi partiler ve dernekler kurularak gazete ve dergiler çıkarılmaya başlanmıştır. *Türk Parlamento Tarihi* (1997) adlı eserde de belirtildiği gibi ülkede anayasal düzene tekrar geçilip demokrasi adına ümitler yeşerirken bu durumu tersine çevirecek iç siyasi çekişmeler gün yüzüne çıkmış ve çok partili dönem sona erdirilerek demokratik ilkelerle bağdaşmayan gelişmeler yaşanmıştır. Diğer taraftan mebuslar arasında yaşanan ideolojik ayrılıklar 1911 yılında geniş tabanlı bir siyasi parti olan Hürriyet ve İtilaf Fırkasının kurulmasına vesile olmuştur. Bu gelişme karşısında iktidarı kaybedeceğini düşünen İttihatçılar parlamentonun kapatılmasını sağlamış ve yeni bir seçim ile tekrar meclise girmişlerdir. Demokratik yollarla başa geçen İttihatçıların bu başarısı da uzun sürmemiştir. Zira Makedonya'da eyleme geçen genç subaylar hükümeti görevden almış ve meclisi dağıtmıştır. 1914'te yeniden açılan meclis, 1918'de padişah Vahdetin tarafından dağıtılana kadar görevini sürdürmüştür. 1920'de tekrar toplanan Mebusan Meclisi son olarak Misak-ı Milli kabul etmiş ve itilaf devletleri tarafından İstanbul'un işgal edilmesiyle artık görev yapamaz hale gelmiştir (Gözübüyük, 2003, s. 109). Bu durum Osmanlı Devleti'nde kendine yer edinmeye çalışan parlamenter sistemi fiilen ve hukuken sona erdirmiştir (Güneş, 1985, s. 42).

Sonuç olarak dış baskılar neticesinde zoraki yapılan ve küçük bir seçkinler grubu dışında toplumsal taban bulamadığından yüzeysel kalan reformlar Osmanlı Devleti'nin çöküşüne engel olamamış ve hatta bazı tarihçilerin iddialarına göre de çöküşü hızlandırmıştır.

6.2. Cumhuriyetten Günümüze

1923'ten 2000'li yıllara kadar geçen sürede demokratik kurum ve kuruluşlar kurularak halkın hizmetine sunulurken, iç ve dış politikada yaşananlar demokratikleşme sürecini doğrudan etkilemiştir. Bu etkiler kısmen demokrasinin gelişiminde olumlu rol oynarken bazen de demokrasinin işlevini sekteye uğratmıştır. Aynı zamanda bu süreçlerin temelini de cumhuriyetin kuruluşundan sonra yapılan inkılap hareketleri oluşturmuştur. Bu bölümde Türkiye'de demokratik dönüşümün temel belirleyicilerine değinilmeye çalışılacaktır.

6.2.1. Toplumsal ve Ekonomik Etkenler

Toplumsal ve ekonomik etkenleri kendi içerisinde ailenin, dinin, kentleşmenin, eğitimin ve ekonominin rolü olmak üzere beş kategoriye ayırmak mümkündür. Bittabi bu sayı daha da artırılabilir ancak toplumsal ve ekonomik etkenler bakımından genel bir değerlendirme yapıldığını hatırlatmak yerinde olacaktır.

Kategorize edilmiş olarak karşımıza ilk çıkan aile kavramı, yapı itibarıyla Osmanlı döneminde başlayan Batılılaşma hareketi ile değişim yaşamaya başlamıştır. Türk ailesinin alışkanlıkları ve yaşam tarzını etkileyen Batı kültürü aynı zamanda aile içindeki erkek egemenliğindeki cinsiyete dayalı hiyerarşiyi de yumuşatmıştır. Eşitlikçi yöndeki bu değişim neticesinde erkek ve kız çocukları arasındaki sosyalleşme farkı da azalmıştır (Kağıtçıbaşı, 2015, s. 55). Medeni Kanun'un ilan edilmesiyle birlikte de kadın-erkek eşitliği sağlanmıştır. 1930'da oy kullanma hakkı,

1934'te seçme ve seçilme hakkı verilen Türk kadınına tanınan hak ve özgürlükler aile yapısının değişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Kentleşme ve sanayileşmenin getirdiği çalışma hayatı da kadınlara ekonomik bağımsızlık kazandırırken toplumdaki rollerinin de değişimini başlatmıştır. Bu bağlamda Atatürk'ün kadınlara biçtiği rolün ve Batılılaşmaya dönük demokratik bir toplum yaratmanın en güzel örneğini Sabiha Gökçen gerçekleştirmiş ve model olmuştur (Arat, 1999, s. 85). Böylece kadınlar açısından çağdaşlaşma süreci istenilen düzeyde olmasa da ilerleyen yıllar için önemli bir adım atılmıştır.

Modern sanayi toplumlarındaki sosyal değişmelere bağlı olarak değişen kırsal-kentsel aile yapılarıyla birlikte toplumlar da homojenliğini kaybederek heterojenleşmektedir. Bunun sonucu olarak da geniş ailelerin çekirdekleşerek izole olması, akraba bağlarının zayıflaması, evlenme yaşının değişmesi gibi birtakım farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Demokratik açıdan ailenin önemi ele alındığında kararlara katılım demokratik kişiliğin gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Bireylerin demokratik kültüre sahip olmasını sağlayacak temel birim ailedir. Bireyin ailesinde alacağı bu bilinç ile demokratik toplumlar oluşacaktır. Türkiye'deki veriler incelendiğinde de aile içi şiddet oranının bir hayli yüksek olduğu görülmektedir. Kuşak çatışması da aileyi tehdit eden diğer bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Kongar, 2000, s. 594). Dolayısıyla Türk ailesi için geleneksel yapıdan tam anlamıyla ayrılmadığı müddetçe demokratik bir hüviyete ulaşmış denilemez.

İkinci olarak inanç dünyasının yanı sıra toplumsal hayatı da şekillendiren din anlayışının rolüne bakıldığında Türklerin 9. yüzyıldan itibaren İslam dinini kabul ettikleri bilinmektedir. Modernleşme içindeki Türkiye'de İslam sosyal kimlikten bağımsız değerlendirilmiş ve çağdaşlaşmak adına laikliğin onun yerini dolduracağı düşünülmüştür (Aydın, 2000, s. 139). Bu doğrultuda Batıdan alınan laiklik ilkesiyle saltanat ortadan kaldırılmış, egemenliğin kaynağı dinden alınıp halka verilmiştir (Kongar, 2000, s. 242). Toplumun laikleşmesi için yapılan çalışmalar halk nezdinde kabul görmemiş ve dinin boşluğu doldurulamamıştır. Bu durum da cemaatler, tarikatlar ve siyasilere tarafından istismar edilmiş ve sonuç olarak demokrasinin gelişimine engel olan gelişmelerin yaşanmasına yol açmıştır. Demokrat Partinin çok partili hayata geçişteki muhafazakâr söylemleri, Refahyol Partisi döneminde 28 Şubat'a giden süreçte yaşananlar ya da Özal'ın "Siyasal İslam" kimliği bunlara örnek gösterilebilir.

Üçüncü olarak birçok toplumsal, ekonomik ve siyasal değişimi beraberinde getiren temel öğelerden biri olan kentleşme incelendiğinde toplumların gelişmişliğini ölçen önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Okur-yazarlık oranlarının ve kitle iletişim araçlarına ulaşımın siyasal davranışları etkilediği göz önüne alındığında kırsal kesimden kentlere nüfus hareketlerindeki veriler gösterge olacaktır. Bu doğrultuda Türkiye'de 1950'lerden itibaren sanayileşme ile birlikte köyden kente göç yaşanmaya başladığını göstermektedir. Yoğun göç alan kentlerde sağlıklı kentleşme yaşanmakla birlikte demokrasi için önem arz eden sivil toplum örgütleri oluşmaya başlamıştır. Kentlerin büyüüp gelişmesiyle birlikte katılımcılık kültürü de gelişme göstermiştir (Emini, 2006, s. 530).

Dördüncüsü, toplumda var olan kültürü bireylere aktarmayı ve bu sayede bireylerin davranışlarını etkileyerek hem toplumsal hem de siyasal hayata adapte olmalarını sağlayan eğitim, demokrasilerin toplumda kabul görmesinde önemli bir role sahiptir. Diğer bir ifadeyle eğitim seviyesi yüksek olan toplumlarda demokrasinin kabul görmesi daha kolay olmaktadır. Kozlu'ya göre de kendi kendine idare edebilmeyi öğrenmenin yolu eğitimden geçmektedir (Kozlu, 1995, s. 223). Temel amaçlarından birisi de demokrasiye sahip çıkacak, demokrasiyi geliştirecek bireyler yetiştirmek olan eğitimin bu anlamda 1739 sayılı Milli Eğitim Kanununda yer alan demokrasi eğitimi ilkesi ile desteklendiği görülmektedir (Cafoglu, 1997, s. 597-599). Diğer taraftan

eğitim ile ilgili yapılan çalışmalar II. Mahmut zamanında ilköğretimin zorunlu hale getirilmesiyle başlamıştır. 1924 yılındaki Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile modernleşmenin temelleri atılmış, Türk alfabesinin kabulü ile okur-yazar artışı sağlanmış, temel eğitimin zorunlu hale getirilmesiyle birlikte de okulların sayısında artış yaşanmıştır. Böylelikle katılımcı ve etkin bireylerin yetişmesi amaçlanmıştır (Emini, 2006, s. 529).

Beşinci ve son etken olarak ekonominin demokrasi ile doğrudan ilgili olduğu yıllardır tartışılmıştır (Türkkan, 1996, s. 1). Bir toplumda ekonomi, demokrasinin yerleşmesi açısından önem taşıırken kentleşme, eğitime ulaşma, sanayileşme, kültürün yaygınlaşması gibi olgularla da sebep sonuç ilişkisini doğurmaktadır. Demokrasiden uzaklaşmanın ekonomik hayata yansımaları da enflasyon, kapitalist sınıfın oluşmaması ve borçlanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik olayların toplum üzerindeki etkileri siyaset ile de doğru orantılıdır. Özbudun'a göre ekonomik gelişmeler siyasi tutumları geliştirirken diğer taraftan da siyasi yabancılaşmaya yol açabilmektedir. Böylelikle ekonomik gelişme siyasete bireysel katılımı olumlu yönde etkilerken mobilize katılımı da azaltmaktadır (Özbudun, 1975, s. 120). Türkiye odaklı ekonomik gelişmelere bakıldığında ise Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak temel amaç haline gelmiştir. Bu hedef doğrultusunda sanayileşmeye önem verilerek devletçilik politikası benimsenmiş ve ülkeye özel sermaye çekilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde İktisat Kongreleri ile planlamalar yapılarak piyasa ekonomisine geçmek ve toplumun toprak kültürünün demokratik ve sanayi kültürü ile bütünleşmesini sağlamak için geleceğe yönelik, modern düzenlemeler yapılması amaçlanmıştır. 1950'li yıllardan itibaren de toprak sahipleri, devlet memurları, tüccarlar ve aydınların oluşturduğu orta sınıfın güçlenmesi ile otoriter hükümet şeklinin eli zayıflamıştır (Beetham ve Boyle, 1998, s. 126). Diğer taraftan yine bu dönemden itibaren siyasal değişimlerde etkili işçi sınıfı ve sermayenin kişilerin elinde toplandığı küçük esnaf grubu ortaya çıkmış ve sendikalar aracılığı ile siyasal fikirler yayılmaya başlanmıştır (Karpas, 1996, s. 97).

6.2.2. Siyasi Partiler

T.C. 1982 Anayasasının 68. maddesinde yer aldığı şekliyle siyasal hayatın vazgeçilmez unsurları olarak nitelendirilen siyasi partiler, demokrasinin hem ön koşulunu oluşturmakta hem de varlığını garanti altına almaktadır. Ancak tek başına partilerin var olması demokrasi için yeterli olmamaktadır. Siyasi partiler, halkın yönetime katılabilmesine ve yönetenleri belirleyebilmesine aracı olurken bu misyonlarıyla da demokrasinin siyasal hayata yerleşimini sağlamaktadırlar. Nihayetinde demokratik yönetildiğini iddia edip siyasi partilerin kurulmasını veya çalışmasını engelleyen hiçbir ülke yoktur. Siyasi partilerin iktidar olma amacı dışında halkı siyasal ve toplumsal sorunlar karşısında bilinçlendirme, kamuoyu oluşturma, halktan gelen istek ve talepleri yetkili mercilere ulaştırma gibi görevleri de vardır. Bu nedenle demokrasinin siyasi partilere muhtaç olduğu ve partisiz demokrasinin günümüzde olamayacağını belirtmek gerekir (Tunaya, 1980, s. 279). Zira siyasi partiler olmazsa birçok seçmen beklentilerini dile getirebilecek bir örgütlenmeye sahip olamayacaktır.

Bir siyasi partinin yukarıda değinilen misyonları gerçekleştirebilmesi için anayasal çerçevede özgürce örgütlenebilmesi, iktidara gelebilmesi için meşru yollarla faaliyetlerde bulunabilmesi, kamuoyu oluşturmada iktidarın elinde olan imkanlardan yararlanabilmesi ve en önemlisi yöneticileri denetleyebilecek özgürlüğe sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda demokrasi sadece yönetenlerin seçimle işbaşına gelmesi olarak nitelendirilemez. Çağdaş demokrasi, adil ve serbest bir seçim sonrası göreve gelen yöneticilerin çoğulculuğa saygı duyarak katılımcı, müzakereci ve özgürlükçü bir anlayışla ülkeyi yönetmesini gerektirmektedir. Diğer taraftan tüm toplumun çıkarını gözetmek adına yöneticilerin buldukları faaliyetler için hesap vermesini garanti eden hukuk devleti ilkesi benimsenmeli ve belirli aralıklarla tekrarlanan yarışmacı, adil ve özgür seçimler yapılmalıdır (Şahin, 2008, s. 17).

Siyasi partilerin demokrasi ile ilişkisinden bahsederken değinilmesi gereken başka bir konu da parti içi demokrasi kavramıdır. En basit ifadeyle partinin iç işlerinde demokrasi ilkelerinin uygulanması olarak tanımlanabilen parti içi demokrasi, parti içindeki karşıt düşüncelerin ve farklı çözüm önerilerinin ifade edilebilmesi, yönetici ve kararların belirlenmesinde katılımcı anlayışın uygulanması için önemlidir. Bu noktada da kendi içinde demokratik değerlere sahip olmayan bir partinin iktidara geldiğinde demokrasiyi benimsemesi ve geliştirmesi beklenemez. Parti içi demokrasi konusu Türkiye’deki siyasi partiler açısından incelendiğinde hiyerarşik bir yapının varlığı yani parti liderlerinin tekelinde olan bir egemenlik görülmektedir (Çapoğlu, 1994). Bu durumda da parti içi demokrasinin uygulanabilmesine engel olmaktadır.

Siyasi Partilerin tarih sahnesine çıkışına bakıldığında modern anlamda ilk örneklerine 19. yüzyılda İngiltere ve ABD’de rastlanmaktadır. Türkiye’de ise 1908’de Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Yasal mevzuat çerçevesinde de siyasi parti kavramı ilk kez 1961 Anayasasında kendine yer bulabilmiştir (Kışlalı, 1995, s. 273).

6.2.3. Seçimler

Günümüzün çağdaş demokratik ülkelerinde seçim kavramı önemli bir yere sahiptir. Halkı temsil edecek yöneticileri belirleyen seçim işlemi birtakım teknik düzenlemeleri de içermektedir. Bunların başında kuşkusuz seçim sistemlerinin belirlenmesi gelmektedir. Seçim sistemleri ülkelerin siyasal ve toplumsal yaşamına doğrudan etkide bulunduğundan uygulamada hangi yöntemlerin olacağı sürekli tartışılmaktadır. Bu tartışmalar daha ziyade temsilde adalet ve istikrar etrafında şekillenirken her ülke kendisine uygun olan bir seçim sistemini tercih etmektedir (Tuncer, 1999, s. 4).

Modern demokrasilerde uygulama şekli olarak karşımıza çıkan temsili demokraside halk seçeceği temsilciler aracılığıyla egemenliğini kullanmaktadır. Dolayısıyla etkin siyasal makamları belirleyen seçim kavramı için demokrasinin “olmazsa olmaz” unsuru denilebilir. Öte yandan modern demokrasilerde seçim sisteminin iki işlevi vardır. İlki halkın yönetime katılarak farklı görüşleri iktidara taşınması, ikincisi ise seçimin sonucunda hükümetin ortaya çıkmasıdır. Seçim hukukunda bu işlerden ilki “demokratik temsil” ya da “adalet”, ikincisi ise “istikrar” ilkesi olarak ifade edilmektedir (Yüzbaşıoğlu, 1996, s. 105).

Seçimler doğası gereği seçime katılmak ve seçilebilmek şeklinde iki unsuru bünyesinde barındırır. Yani bir tarafta aday olanları seçmek için sandık başına giden seçmen varken diğer tarafta seçilebilmek için aday olan kişiler vardır. Seçme hakkı günümüz demokratik rejimlerinin hepsinde olduğu gibi gerekli şartlara haiz tüm vatandaşlara ait bir haktır. Demokratik bir seçimde özgür ve eşit şartlarda yarışan adaylar ve serbestçe istediği siyasi partiye oy veren seçmenin olması gerekir. Ayrıca seçim sonuçları her türlü hileden uzak, adil bir sayım ile belirlenmelidir.

Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri incelendiğinde ise Meşrutiyet dönemlerinde demokratik değerlerden uzak olan iki dereceli çoğunluk yöntemiyle seçim yapıldığı görülmektedir. 1946 yılında tek dereceli seçimin uygulanması ve 1950 yılında gizli oy, açık sayım ilkesinin belirlenmesi ile demokratikleşme adına önemli bir adım atılmıştır. 1961 yılı itibarıyla de nispi temsil sistemi uygulanmıştır (Emini, 2006, s. 535).

6.2.4. Darbeler

“Ordu-Millet” geleneği ve asker ocağının kutsallığı düşüncesi Türk topraklarında yüzyıllardır süregelen bir yaklaşım olmuştur. Başta Cumhuriyetin kuruluşu olmak üzere birçok zaferin askeri kuvvetle sağlanması ve Atatürk gibi asker kökenli kişilerin siyasi iktidarın başında bulunmaları, asker bürokratların siyasi yönetimlerde etkinliğini artırmıştır. 73 yıllık çok partili hayattaki Türkiye Cumhuriyeti de kimi zaman sivil-asker bürokratların iş birliği yapıp ortak hareket

ettiğine, kimi zaman da siyasi çatışmalar yaşadıklarına tanıklık etmiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesinden itibaren çağdaşlaşma ve demokratikleşme yolunda adımlar atan Türkiye’de sayısız yazardan yazara farklılık gösteren 1960 ve 1980 askeri darbeleri, 12 Mart 1971 ve 28 Şubat 1997 askeri müdahaleleri ve son olarak 15 Temmuz 2016 darbe girişimiyle demokrasi dışı olaylar vuku bulmuştur. Bu acı olaylar neticesinde ülkede insan hakları ve özgürlükler yara almış ve demokrasinin gelişimi engellenmiştir. Halkın seçimle işbaşına getirdiği siyasi iktidarı illegal yollarla yerinden ederek yönetimi ele geçirmeye çalışmak ya da alınacak siyasi kararlara müdahalede bulunmak ne demokrasi ile ne de hukuk ile bağdaşmamaktadır. Ancak bu olaylar ülkede belli bir sivil kesim tarafından desteklenmiştir. Bu durum da demokrasinin Türkiye’nin siyasal kültüründe zayıf olduğunu göstermektedir.

6.2.5. Sivil Toplum

Türkiye’de demokrasi kavramıyla birlikte özellikle 1980’lerden itibaren gündeme gelen sivil toplum kavramı genel anlamda devletten özerk, kendi kendini oluşturan, gönüllü ve kendi ayakları üzerinde durabilen örgütlü sosyal bir yaşam alanıdır (Sarıbay, 1997, s. 33). Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) yer aldığı bu alanda farklı dünya görüşleri karşılıklı hoşgörü ve barış içinde bir arada olabilmektedir. Sivil toplumun demokrasi ile ilişkisine bakıldığında siyasi otoriteden güçlü ve belirleyici bir sivil toplumun siyaset biliminde demokratik rejim olarak sınıflandırıldığı görülmektedir (Çaha, 2007, s. 125). Batılı demokrasilerde sivil toplum kamusal bir kontrol mekanizması oluşturarak iktidarı yetkisini kötüye kullanmaması için denetlemektedir (Gönenç, 2001, s. 47). Devleti denetleyebilen ve siyasal anlamda yeni seçenekler üretebilen sağlıklı bir sivil toplum bulunduğu ülkede demokrasinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Sonuç itibarıyla günümüzde ağırlık kazanan düşünce katılımcı, dinamik ve politik mekanizmayı etkileyen bir sivil toplumun demokrasinin olmazsa olmaz koşulunu oluşturduğudur (Aslan, 2010, ss. 357-374).

Sivil toplum bir taraftan devleti sınırlandırırken diğer taraftan da devlet tarafından korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Böyle bir ilişkinin de ancak çağdaş toplumlarda yaşanabileceği ileri sürülmektedir (Gönenç, 2001, s. 50). Bu doğrultuda sivil toplum için demokrasi adına zorunlu olduğunu ancak tek başına yeterli olamayacağını belirtmek yerinde olacaktır.

Türkiye açısından sivil toplum ele alındığında ise vakıflar, loncalar, tarikatlar ve dini cemaatler var olsa da Osmanlı döneminde devletten ayrılmış, özel bir alana hakim örgütlenmeden bahsedilemez. Cumhuriyet döneminde ise tek partili siyasal hayatta demokrasinin toplumsal ayağı olan sivil toplumu oluşturan farklı düşüncelerin ifade edilip uygulamaya geçildiği bir dönem olmadığı görülmektedir. 1980 askeri darbesi sonrası gündeme gelen ve özellikle AB üyelik süreci ile adından sıkça söz ettiren sivil toplum Türkiye’de devlet eliyle kurulmaya çalışılmıştır. Oysa tanımında da yer aldığı üzere devletin güdümünde yer almamalıdır.

6.2.6. Kamuoyu ve Medya

1741 yılında “halkın düşüncesi” anlamında ilk kez İngilizler tarafından, 1744 yılında da “toplumun tavrı” anlamında Rousseau tarafından kullanılan kamuoyu kavramı bilim adamlarının 20. yüzyılın başından itibaren üzerine eğildikleri bir konu olmuştur. Bu durumun oluşmasında 18. ve 19. yüzyılda ortaya çıkan şehirleşme, sanayileşme, okuryazarlık oranındaki artış, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve demokratikleşme etkili olmuştur (Atabek, 2002). 18. yüzyıl öncesi ele alındığında haberleşme ve ulaşım imkanlarının kısıtlılığının yöneticilerin düşüncelerini alt tabakadaki kişilere aktarmalarını engellediği ve dolayısıyla kamuoyunun oluşumunun önlediği görülmektedir. Bu dönemde Avrupa’daki siyasal iktidarlar halkın görüşlerini etkileyerek mevcut düzeni tehdit eden bir hareketle karşılaştığında bunu zor kullanarak bastırmayı tercih etmiştir. 19. ve 20. yüzyıllarda demokratik gelişmelerin yaşanmaya başlaması ve genel oy hakkı

ile toplumun bütün kesimlerinin siyasal iktidarları belirlemeye başlaması, yöneticileri kamuoyunun görüşlerini dikkate almaları zorunluluğunu doğurmuştur. Demokratik ülkelerde adayların ve siyasi partilerin seçimle yönetime gelmelerinden dolayı öncelikle kamuoyunu ikna etmeleri gerekecektir. Nitekim bu gelişmeler ışığında demokratik ülkelerde kamuoyu oldukça önem arz etmeye başlamıştır (Ginsberg, 1986, s. 11). Kamuoyunun etkili bir role sahip olması da onun siyasal iktidarlar tarafından yönlendirilmesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Bu noktada da medyanın etkisi oldukça fazladır. Halk siyasal gelişmeleri ve hükümet politikalarını medya aracılığıyla takip etmekte ve bu sayede seçimlerde karar vermektedir (Irvan, 1994-95, s. 76).

Türkiye’de medya ve onun aracılığı ile kamuoyu üzerindeki gelişmelere bakıldığında 1980 darbesi sonrasında her kurumda olduğu gibi medyada da değişimler yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde medya siyasi konularda haber ve yorum yapmaktan kaçınmış, halkın sesini duyurmadığı için de halk desteğinden uzaklaşmıştır. 1990’lı yıllardan itibaren de medya kuruluşları sermaye grupları tarafından yönetilmeye başlanmış ve ticari firma haline gelmişlerdir (Gezgin, 2006). Medya sektörünün kar etmeyen yapısı ve medya patronlarının başka alanlardaki yatırımları, eleştiriden uzak hatta hükümete yakın bir anlayışla yayıncılık yapmalarına sebep olmuştur. Sonuç itibarıyla Türkiye’de medyanın yıllardır tarafsız kalamadığı ve medya patronları ile iktidar arası yakın ilişkiler sonucu bir nevi otosansür ikliminin etkisi altında faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu manada Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü’nün yapmış olduğu basın özgürlüğü sıralamasında Türkiye’nin 180 ülke arasından 149. sırada yer alması da medyanın özgür olmadığını göstermektedir (Sözeri, 2015).

6.2.7. AB’ye Üyelik Süreci

Kuruluşunun 61. yılında olan birlik; ekonomik ilerlemeler dışında siyasal istikrar, hukukun üstünlüğü, demokrasi ve toplumsal barışa önem veren bir topluluk olduğu iddiası ile karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’nin de demokratikleşme süreci 1959 yılında AB ilişkileri ile boyut değiştirmiştir. Türkiye’nin AB’ne üye olmak istemesi demokrasi anlamında önemli adımlar atılmasını da beraberinde getirmiştir (Sözen, 2004, s. 2). Bu üyelik süreci ile birlikte Türkiye’de demokratik gelişmeler desteklenmiş ve yeni reformlar hız kazanmıştır (AB Bakanlığı, 2013, s. 5). İlk olarak 1999’da aday ülke kabul edilen, 2005’de de müzakerelerin başlamasıyla birlikte Türkiye AB tarafından belirlenmiş olan kriterleri yerine getirmek için önemli adımlar atmıştır (Baltacı, Eke ve Avcı, 2012, s. 147). Kubicek’e göre 2000-2005 arası bu dönem Türkiye’nin demokratikleşme adına altın çağı olarak ifade edilmektedir (2011, s. 914). AB tarafından Türkiye’de yaşanan gelişmelerin yer aldığı ilerleme raporlarına bakıldığında olumlu ve olumsuz anlamda ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Örneğin 2015 yılı Türkiye Raporu’nda 7 Haziran seçimlerine katılımın %84 olması Türk demokrasisi adına olumlu değerlendirilirken, partilere yönelik %10’luk seçim barajının seçimlere ilişkin hukuki çerçevenin eksikliği olarak belirtilmiştir (2015, s. 3). Genel anlamda AB üyelik sürecinin demokratikleşme bağlamında Türkiye’ye olumlu yönde etkisi olduğu görülürken basın özgürlüğü, hukukun bağımsızlığı ve özgürlükler gibi konularda yol alınması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

7. Sonuç

Atatürk’ün ifadesiyle “19. yüzyıl itibarıyla mukavemet edilemez bir kuvvet ve cereyan halini alan” demokrasi, Türkiye özelindeki serüveninde birtakım engeller ile karşılaşmış ve günümüzde de karşılaşmaya devam etmektedir. Demokrasi yolculuğunda yaşanan olaylara bakıldığında kesimlerin demokrasiyi başkalarına kendi görüşünü kabul ettirmek olarak tanımladığını, bunun sonucunda da demokrasi kavramının uygulama aşamasında tam olarak anlamını bulamadığını görmekteyiz. Diğer taraftan yaşanan askeri müdahaleler demokrasiye gelişimine set çekmişken halen devam eden rejim tartışmaları da demokrasiye sekteye uğrattak gözükmektedir.

Türkiye ekseninde demokrasiyi etkileyen düşünsel etkenlere bakıldığında ve vatandaş özgürlükleri, adil ve özgür seçimler, politik kültür ve katılım, devlet fonksiyonları gibi unsurlara göre belirlenen Dünya Demokrasi İndeksine (The Economist Intelligence Unit, 2018) göre 165 ülke içerisinde 110. sırada yer alan Türkiye'nin sıralaması göz önüne alındığında demokrasiye ulaşmak için sağlam adımların atılması gerekliliği açıktır.

Batı'da farklı toplumsal kesimlerin mücadelesi sonucu gerçekleşen dönüşümlerle elde edilen demokrasinin dayanağı tarihsel ve kültürel birikimler olmuştur. Türkiye'de ise modernleşme toplum temelli olmaktan ziyade devlet elitleri öncülüğünde yürütülmüş ve hem siyasal hem de ekonomik hayatta onların belirleyicilik kazanmasına yol açmıştır. Demokrasinin yaşayabilmesi, demokrasiye inanan ve onun için çabalayan siyasal iradenin varlığına bağlıdır. Hukukun üstünlüğüne inanmış yöneticilerin bulunması, demokrasilerin milletlere hizmet eden bir rejime dönüşmesinin temel şartıdır. Ayrıca demokrasinin varlığı ve devamlılığı devletin yanı sıra toplumun da demokratlaşması ile mümkündür. Toplumun demokratikleşmesi için de demokratik kültürün içselleştirilmesi gerekir. Bir ülkenin kısa süre içinde bütün demokrasi standartlarını yakalayabilmesi mümkün değildir. Ancak bu kadar acıyı çeken bir toplum bugünkü demokrasi standardından daha yüksek bir seviyede olmalıdır. An itibarıyla demokrasi yürüyüşünün sürdüğü görülmektedir. Bu durumun devam edip etmeyeceği ise muğlaklığını korumaktadır.

Kaynakça

- AB Bakanlığı. (2013). *Türkiye Tarafından Hazırlanan 2012 İlerleme Raporu: Yapılan Çalışmalar ve Kaydedilen İlerlemeler*. Ankara : Fotomat Matbaacılık.
- Aktan, C. (1997). Yeni Sivil Toplum Sözleşmesi. *Yeni Türkiye Dergisi* , 130-149.
- Arat, Y. (1999). Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar. S. Bozdoğan içinde, *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (s. 82-98). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Aristo. (1990). *Politika*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aslan, S. (2010). Sivil Toplum ve Demokrasi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 357-374.
- Atabek, N. (2002). Kamuoyu, Medya ve Demokrasi. *Kurgu Dergisi* , 223-238.
- Avrupa Komisyonu. (2015). *Komisyona Çalışma Dokümanı 2015 Yılı Türkiye Raporu*. Brüksel : AB Genişleme Stratejisi.
- Aydın, M. (2000). *Kurumlar Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bağcı, H. E. (2007). Siyaset ve Demokrasi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi* , 1-19.
- Bal, H. (2014). David Held'in Sınıflandırmasına Göre Demokrasinin Klasik Modelleri. *The Journal of Academic Social Science Studie* , 213-229.
- Baltacı, C., Eke, E., & Avcı, M. (2012). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Türk Anayasal Demokrasisi Üzerine Etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 133-149.
- Beetham, D., & Boyle, K. (1998). *Demokrasinin Temelleri*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Birch, A. (1993). *Concepts and Theories of Modern Democracy*. London: Routledge.
- Büyükkaragöz, S., & Kesici, Ş. (1998). *Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayını.
- Cafoğlu, Z. (1997). Eğitim ve Demokratik Kimlik. *Yeni Türkiye Dergisi*, *Türk Demokrasisi Özel Sayısı* , 594-598.
- Collier, D., & Levitsk, S. (1997). Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research. *Word Politics* , 430-451.
- Çaha, Ö. A. (2007). *Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Çapoğlu, G. (1994). *Türkiye'de Siyasi Tıkanıklığı Aşmak İçin*. Ankara: Stratejik Araştırmalar Vakfı .
- Dahl, R. (1993). *Demokrasi ve Eleştirileri*. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği ve Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Duverger, M. (1974). *Siyasal Partiler*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Emini, F. (2006). Türkiye'de Demokratikleşme Sürecinin Düşünsel ve Tarihsel Temelleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi* , 521-540.
- Erdoğan, M. (1997). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gezgin, S. (2006). Medya ve Demokrasi. *20. Alman-Türk Gazeteciler Semineri*, (s. 165-176). Antalya.

- Ginsber, G. (1986). *The Captive Public*. New York: Basic Books.
- Gönenç, A. (2001). *Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi*. İstanbul: Alt kitap.
- Gözler, K. (2001). *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Göztepe, E. (2010). *Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışına Karşı Çoğulcu Demokrasi Modelleri*. Ankara: TBB Yayını.
- Gözübüyük, A. (2003). *Anayasa Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güneş, İ. (1985). *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Heywood, A. (1997). Demokrasi. *Liberal Düşünce Dergisi* , 108-121.
- Huntington, S. (1991). *The Third Wave Democratization in The Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Huntington, S. (1996). *Üçüncü Dalga Yirminci Yüzyılın Sonlarında*, Yetki Yayınları, Ankara.
- Hüner, M. (2013). Antik Yunan Demokrasisi - Modern Demokrasi Karşılaştırması. *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi* , 162-183.
- Irvan, S. (1994-95). Demokratik Sistemde Medyanın Rolü. *Birikim Dergisi* , 76-83.
- John, R. (2006). *Halkların Yasası*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2015). Türkiye’de Aile Kültürü. *Kadın Araştırmaları Dergisi* , 49-57.
- Kaliber, A. (2002). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*. İstanbul: İletim Yayınları.
- Karadağ, A. (2006). Sürdürülebilir Demokrasi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Bilimler Dergisi* , 75-101.
- Karpat, K. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Kışlalı, A. (1995). *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kızıltan, Y. (2006). I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan’ı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 251-272.
- Kongar, E. (2000). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kozlu, C. (1995). *Türkiye Müzesi İçin Misyon Arayışları ve Asya Modelleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kubicek, P. (2011). Political Conditionality and European Union’s Cultivation of Democracy in Turkey. *Democratization* , 910-931.
- Laski, H., & Strachey, J. (1962). *Demokrasi Nedir?, Sosyalizm Nedir?* İstanbul: Evren Yayınları.
- Marshall. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nevins, A., & Commager, H. (2005). *ABD Tarihi*. Ankara: Doğubatu Yayınları.
- Ortaylı, İ., (2018). *Türkiye’nin Yakın Tarihi*. İzmir: Timaş Yayınları.
- Özbudun, E. (1975). *Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Özbudun, E., Ergüder, Ü., Kalaycıoğlu, E., & Turan, İ. (1998). *Perspectives on Democracy in Turkey*. Ankara: Turkish Political Science Association.
- Öztekin, A. (2010). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Parkinson, N. (1976). *Siyasal Düşüncenin Evrimi*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Sarıbay, A. (1997). Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum. *Liberal Düşünce Dergisi* , 32-43.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Schmidt, M. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Sözen, A. (2004). *Türkiye’de Kopenhag Kriterleri Çerçevesinde Demokratikleşme ve Türk Dış Politikasına Yansımaları*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Sözeri, C. (2015). *Türkiye’de Medya-İktidar İlişkileri Sorunlar ve Öneriler*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü.
- Stanley, B. (2006). *Democracy, Encyclopedia of Philosophy*. New York: Thomson Gale Corporation.
- Şahin, B. (2008). *Liberal Demokrasinin Temelleri: Güncel Demokrasi Tartışmaları*. İstanbul: Orion Yayınları.
- Tanilli, S. (1996). *Devlet ve Demokrasi*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Teziç, E. (2006). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- The Economist Intelligence Unit, (2018). *Democracy Index 2018: Me too? Political participation, protest and democracy*.

- Tunaya, T. (1982). *Siyasal Kurumlar*. Ankara: Ekin Yayınları.
- Tuncer, E. (1999), 18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, TESAV Yayınları, Ankara.
- Türk Parlamento Tarihi. (1997). *Meşrutiyete Geçiş Süreci I ve II. Meşrutiyet*. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Türkkkan, E. (1996). *Ekonomi ve Demokrasi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Uygun, O. (2003). *Demokrasinin Tarihsel, Felsefi ve Ahlaki Boyutları*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Yayla, A. (2000). *Liberal Bakışlar*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yüzbaşıoğlu, N. (1996). Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* , 103-150.

Submission: 04.11.2019
Acceptance: 25.11.2019

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Ekonomik Boyutu

Suna Şahin¹
A. Cevdet Bayhan²

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin
Ekonomik Boyutu

Economic Dimension of Gender Inequality in Turkey

Öz

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği çok boyutlu bir eşitsizlik durumudur. Bu eşitsizliğin ekonomik boyutu siyasal, toplumsal ve kültürel boyutlar açısından son derecede belirleyici bir etkiye sahiptir. Toplumsal eşitsizlikler dikkate alındığında eşitliğin hedeflenmesi ve cinsiyetçiliğin iktisadi çerçeve üzerinden sorgulanarak toplumsal dönüşüm sürecinin önünde duran dinamiklerin tespit edilmesi gerek ülke refahı gerekse çağdaş bir toplum yapısına ulaşmak için gereklilik göstermektedir. Bu çalışmada kadın istihdamını artırmak suretiyle toplum-sal cinsiyet eşitsizliğinin aşamalı olarak ortadan kaldırılması için ekonomi politikalarına ve önlemlere ışık tutacak bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Socioekonomik Durum, Feminist Bakış, Kadın İstihdamı

Abstract

Gender inequality is a multi-dimensional state of inequality. The economic dimension of this subject has a significant influence on its political, social and cultural dimensions. When social inequalities are taken into consideration, in order to increase welfare of countries and create modern societies, determination of dynamics existing in the process of social transformation by questioning the equality of sexism and the economic framework is extremely necessary. In this study, an evaluation is made to shed light on economic policies and measures required for the gradual elimination of gender inequality by increasing female employment.

Keywords: Gender Inequality, Socioeconomic Status, Feminist Perspective, Woman Employment

1. Giriş

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramının ortaya çıkış nedeninin kadın ve erkeğin genetik, biyolojik özellikleri olmadığı belirtilebilir. Toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik cinsiyetle açıklanamayan sosyal sınıf, ataerkillik, siyaset ve toplumdaki üretim biçimiyle bağdaştırılmaktadır (Savcı, 1999).

Toplumsal cinsiyet, toplumlar arasında dahi birtakım farklılıklar taşımaktadır. Tarihsel olarak hem cinsiyet konumu hem cinsiyet kimliği sürekli değişim içerisinde olmuştur. Buna ilaveten sadece cins belirlemekle kalmayan toplumsal cinsiyet, cinsler arasındaki eşit olmayan güç ilişkilerini de belirtmektedir (Berktaş, 2000).

Cinsiyet eşitsizliğini kaldırmak adına birçok ülkede ulusal sistemler, örgütler kurulmakta ayrıca devlet kurumlarında, planlarında ve politikalarında çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Kadınlar toplum içerisinde iş alanı olarak dışlanma, becerisizlik, suçlanma ve ötekileştirme problemi yaşamaya başladıklarında, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sorgulamaya ve bu hegemo-

¹ Corresponding Author. Member of Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Trade and Logistics at Istanbul Yeni Yüzyıl University, Istanbul-TURKEY Lecturer at Istanbul Yeni Yüzyıl University, Istanbul-TURKEY, suna.sahin@yeniuyuzuil.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8241-739X

² Senior Expert at Borsa İstanbul, ORCID: 0000-0002-0749-1151

nik yapıya karşı mücadele etmeye başlamışlardır. Günümüzde kadınların mücadele etmek zorunda kaldıkları birçok sorunun toplumsal cinsiyetle ilişkili olduğu yönünde yaygın bir kanaat olduğu görülmektedir (Ökten, 2009).

Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğe biçilen rollerin cinsiyetlerine bağlı olması demektir (Barhar, 2011, ss. 127-130). Cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki fiziksel farkı ifade ederken toplumsal cinsiyet “kadınlık” ve “erkeklik” rolleri arasındaki farkı göstermektedir (Durgun ve Gök, 2017). Toplumsal cinsiyet kavramı hem kadına hem erkeğe toplumsal açıdan farklı rollerin yüklenmesine sebebiyet vermektedir (Tokol ve Alper, 2011). Toplumdaki kadın ve erkekler kültürel açıdan yerleştirilmeye çalışılmış rollerini uygulamaya çalışırken aslında hiyerarşik bir yapının oluşmasına neden olmaktadır. Oluşturulan bu hiyerarşide erkeğe çocukluk çağlarından başlamak üzere otoritenin temsilciliği ve erk sahibi olma rolü verilmektedir (Yavuz, 2016). Kadınlar ise daha geri planda tutulmaktadır. Kadının ikincil durumda bırakıldığı bu sistem gelir ve servet paylaşımı açısından da birtakım sorunları beraberinde getirmektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımının yapılması kadın ve erkek arasındaki ekonomik, siyasi, kültürel ve toplumsal alanlarda “eşitsizlik” durumunun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ridgeway, 2011, s. 242). Endüstrileşme sayesinde kadınlar tarım dışı sektörlerde de çalışmaya başlamıştır. Ancak istihdam oranlarına bakıldığında hala kadın istihdamının erkek istihdam oranının gerisinde kaldığı görülecektir. Tabi ki bunun altında yatan nedenlerden birisi de kültürel olarak yerleştirilmiş olan cinsiyet eşitsizlik kavramıdır.

2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Toplumların birçoğunda çocukluk çağından başlamak üzere bireylere farklı davranılmaktadır. Kız çocuklarına ve erkek çocuklarına uygulatılan farklı davranışlar ileriki yaşam döngülerinde, örneğin meslek seçimlerinde, birçok etki yaratmaktadır. Kadın ya da erkeğin toplumsal düzen içindeki hareketleri ya da davranışlarının nasıl olacağını toplumun kültürü belirlemektedir (Günay ve Bener, 2011)

2010 yılında UNDP tarafından İnsani Gelişmişlik Endeksi boyutları altında üç farklı indeks oluşturulmuştur. Bunlar yoksulluk, eşitsizlik ve cinsiyet üzerinedir. Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (GII) 2014 yılında oluşturulmuştur. GII, erkek ve kadını insani gelişmişlik endeksi bazında karşılaştırmaktadır. GII, kadının güçlenmesine dayanmaktadır. Yaşam fırsatlarındaki dengesizlikler ve seçimler gelirdeki eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Eğitim, sağlık, teknolojiye erişim bu fırsat eşitsizlikleri arasında en önemli konular olarak ön plana çıkmaktadır. Eşitsizlikler, sürdürülebilir kalkınmayı engellemektedir.

Kadınların ve genç yaşta kızların karşılaştığı dezavantajlar büyük bir eşitsizlik kaynağıdır ve insani gelişmenin önündeki engelleri teşkil etmektedir. İnsani gelişme endeksi en düşük olan ülkelerde kadın erkek eşitsizlik farkı yüzde 16’ a kadar yükselebilmektedir. Kadının düşük gelir seviyesi eğitim eşitsizliğine dayanmaktadır.

GII, kadınların üreme, sağlık, eğitim, politik temsil gücü ve işgücü piyasası konularında karşılaştıkları eşitsizlikleri göstermektedir. GII değeri ne kadar yüksekse ülkelerde meydana gelen cinsiyet eşitsizliği o kadar yüksektir. Yaşam döngüsü perspektifi kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikleri belirleme konusunda önem kazanmaktadır. İlk ve orta öğretim dönemlerinde cinsiyetteki bazı boşluklar kapanıyor gibi görünse de yetişkin kitlede cinsiyet arasındaki boşluk hala yüksek seyretmektedir. Kadınların hane üretimindeki katkıları kayıt dışı ekonomide önemli bir payı oluşturmaktadır.

Kadınlar ve erkekler arasındaki geniş fark ayrıca yaşlılıkta da görülmektedir. Ortalamada kadınlar erkeklerden daha uzun yaşıyor olsalar da emekli aylığı alan erkeklerin oranı daha yüksektir. Bu durum, kadınlar için sosyal güvenlik programlarının ve öncelikle ücretsiz bakım işi yapan kadınlar için, emeklilik maaşlarının yetersiz olduğunu göstermektedir.

Kadınların güçlenmemesi cinsiyet eşitsizliğinin kritik bir nedenidir. Kadınlar için güçlenme engellerinin birçok biçimde var olduğu bu dönemde kadınlar özellikle fiziksel bütünlüğün yok-sunluğuna karşı savunmasızdırlar. Güney Asya'da kadınların %31.7'i, Güney Afrika'da % 31,5'i, Avrupa'da ve Orta Asya'da % 26,3'ü eşinden şiddet görmüştür. İnsani gelişmişliği düşük olan ülkelerde, 20-24 yaş arası kadınların %39'u 18 yaşından önce evlendirilmiştir. Çocuk yaşta yapılan evlilikler genç yaştaki kızların yaşam biçimlerini belirler ve onların eğitim, gelir ve bağımsızlık fırsatlarını kısıtlamaktadır. Özellikle ergen yaştaki kız çocuklarının sahip olduğu yüksek doğurganlık oranı, onların genç yaşta yakalayacağı fırsatların engellenmesine sebebiyet vermektedir. Örneğin, 15-19 yaş arası erken yaşta hamilelik durumu dünyada 1000 kız çocuğunda 44 iken Sahraaltı Afrika'da 101,3 olarak karşımıza çıkmaktadır (Human Development Indices and Indicators, 2018, s. 16)

Tablo 1'de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından oluşturulmuş insani gelişmişlik endeksi değerleri ve sıralamaları gösterilmiştir. İnsani Gelişmişlik Endeksi bileşenlerini; sağlık, eğitim ve gelir gibi faktörler oluşturmaktadır. Buna göre ilgili ülkeler arasında, insani gelişmişlik endeksinin en yüksek olduğu ülke 0,953 endeks değeri ile Norveç, en az olduğu ülke ise 0,354 endeks değeri ile Nijerya'dır. Türkiye 0,791 endeks değeri ile cinsiyet eşitsizliği bakımından 189 ülke içinde 64'üncü sıradadır. Türkiye, diğer ülkeler arasında 2000 yılından bu yana İrlanda'dan sonra en çok gelişme kat eden ülke olmuştur. Buna ilaveten insani gelişmişlik endeksi yüksek seviyelerde olan ülkelerde çoğu kez bir paradoks görülmektedir. Şöyle ki endeks değeri yüksek olan çoğu ülkenin toplumuna eşit bir gelişme düzeyi sunmadığı görülmektedir. (Hacıoğlu ve Hobikoğlu, 2012, s. 123).

Sıralama	Ülke	Değer
1	Norveç	0.953
2	İsviçre	0.944
3	Avustralya	0.939
4	İrlanda	0.938
5	Almanya	0.936
6	İzlanda	0.935
7	Hong Kong	0.933
8	İsveç	0.933
9	Singapur	0.932
10	Hollanda	0.931
64	Türkiye	0.791
189	Nijerya	0.354

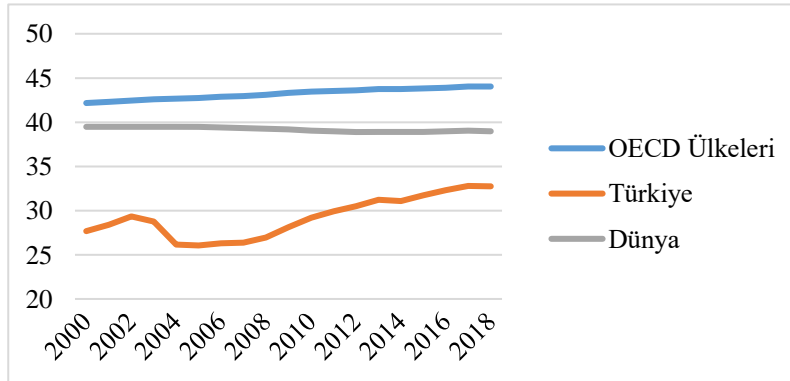
Tablo 1. İnsani Gelişmişlik Endeksi (UNDP, 2018).

Tablo 2'ye göre eğitim, sağlık, parlamentoya katılım, işgücünde yer alma gibi kriterleri değerlendiren toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi sıralamasında 189 ülke arasında Türkiye 64'üncü sırada yer almaktadır.

Sıralama	Ülke	Değer
1	Norveç	0.048
2	İsviçre	0.039
3	Avustralya	0.109
3	İrlanda	0.109
4	Almanya	0.072
5	İzlanda	0.062
6	İsveç	0.044
7	Singapur	0.067
8	Hollanda	0.044
9	Danimarka	0.040
64	Türkiye	0.317

Tablo 2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (UNDP, 2018).

Toplumsal eşitsizlik endeksi bileşenleri arasında yer alan işgücüne katılım yüzdesinde Türkiye 2000 yılından bu yana gelişme kaydetmiş olsa da hala Şekil 1’de görüldüğü üzere Dünya ve OECD ülkeleri ortalamalarının altında seyretmektedir. Dünya yüzdesinin de ciddi bir gelişme kaydetmediği görülen bu grafikte, kadınların ve kız çocuklarının doğumdan itibaren eğitim, sağlık ve gelir anlamında karşılaşmış oldukları zorlukların kaldırılması yönünde atılacak adımların az gelişmiş ülkelerde daha fazla önem arz ettiği söylenebilir. Bununla birlikte kadınların işgücüne katılımının artması gelişmiş ülkeler açısından da önemlidir. Zira nüfus artış hızı azalan ve hızla yaşlanan gelişmiş ülke ekonomilerinde devam eden ekonomik büyüme bu ülkeleri bir işgücü yetersizliği ile karşı karşıya bırakabilmektedir. Bu durumda kadınların işgücüne katılımının artırılması işgücü piyasasındaki daralmanın negatif etkisini hafifletebilir (Akbakay, 2019, s. 301). Küresel ekonomik kriz, gelişmişlik düzeyi öncülleri ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Ofisi’nin İnsani Gelişme Raporu verileri ve sosyal devlet yapısının rolü elbette yadsınmaz. Fakat daha bilinçli müdahalelerle toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilebileceğine dair çalışmalar yapılmalıdır. Bu alandaki iyileştirmelerin önünü açacak politikalara yasa koyucu ve uygulayıcı mercilerin daha fazla hassasiyet göstermesi ve bu alandaki çalışma ve örgütlenmelerin çoğaltılması gerekmektedir.

Şekil 1. Dünya’da Toplam İşgücünde Kadınların Yüzdesi (Dünya Bankası, 2018)

Cinsiyetçi yaklaşımlar kadının çalışma yaşamını ve gelecek hedeflerini negatif yönde etkilemektedir. Bugün Türkiye dâhil birçok ülkede kadının çalışma hayatına girmesine yönelik birçok engel bulunmaktadır. Bu engellerin başında da çoğu kez aile üyelerinin tutumu yer almaktadır. Birçok eş, eğer kadın çalışma hayatına başlarsa ev işlerinin ve aile kavramının zayıflayacağı algısı vardır. Özgürlükleri kısıtlanan kadınların bu algı karşısındaki tutumu ikincil konumda kalmalarına neden olmaktadır. Birçok toplumda özellikle eşler arasında kadının aile reisi olarak görülen babadan fazla ücret alması, evi geçindirmekten sorumlu tek kişinin erkek olduğu düşüncesinin toplumca kabul görmesi gerekçesiyle bir sorun olarak görülmektedir. Bu durum ise emek piyasasında kadınların daha düşük ücret almasına neden olmaktadır. Ev işleri için harcanan emek, ekonomik olarak görülmemektedir (Koray, 2008, ss. 33-50).

Türkiye’de okuma bilip ilkökul, ortaokul ve lise eğitimi almış kadınların istihdam oranlarının erkeklere oranla yaklaşık 3’te 1’i kadar olduğu Tablo 3’te görülmektedir. Kadının emek sektöründeki yerinin çok zayıf olduğu, ancak yükseköğretimde bulunmuş kadınlarda istihdam oranının görece yüksek olduğu görülmektedir. Cinsiyetçi yaklaşımların kadınlara daha az öğrenim düzeyi, daha az işgücüne katılım ve daha düşük gelir düzeyi gibi eşitsizlikleri yarattığını belirtiriz (Şimşek, 2011, s. 120).

	Kadın	Erkek
Okuma yazma bilmeyen	%15	%29
Okuma yazma bilen ama hiç okul bitirmeyen	%20.8	%49.8
İlkokul	%28.8	%66.1
İlköğretim	%27	%81.3
Ortaokul	%17.3	%51.4
Lise	%25.7	%64.3
Yükseköğretim	%61	%78.4

Tablo 3. Eğitim Durumuna Göre Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılma Oranı (TUIK, 2018).

Türkiye’de kadın işgücünün toplumsal anlayışta “kadın işi” olarak atfedilmiş düşük statülü ve düşük gelirli işlerde, tarım alanlarında, tekstil, gıda, tütün gibi emek-yoğun sanayi dallarında, ücretsiz aile işçisi ya da kayıt dışı olarak yoğunlaştığı görülmektedir. İşgücüne katılım oranları ise gelişmiş ülkelere kıyasla oldukça düşük seviyelerde kalmaktadır. Türkiye’de kadın işgücüne katılım oranlarındaki düşüklüğün temel sebeplerinden biri aile ve iş yaşamındaki uyumlaştırıcı faktörlerin yoksunluğudur (Serel ve Özdemir, 2017, s. 132).

Cinsiyetçi yaklaşımlardan dolayı kadın ve erkek benzer ya da aynı işi yapsalar da farklı bakış açıları ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki eğer işi yapan kadın ise bu iş kolay bir iştir ya da o iş şans eseri yapılmıştır. Dolayısıyla da ödüllendirmeye değmez. Eğer işi yapan erkek ise o iş zordur ve çaba, beceri gerektirir. Dolayısıyla erkeğin yaptığı iş kesinlikle ödüllendirilmelidir (Hogg ve Voughan, 2005, s. 390).

Ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma için kadınların eğitime, ekonomik fırsatlara ve üretken girdilere erkeklerle aynı düzeyde erişebilmesini önleyen engelleri kaldırmak gerekir. Fırsat eşitliğinin tanınması daha rekabetçi ve daha küresel hale gelen dünya ekonomisinde çok daha önemlidir (Özaydınlık, 2014, s. 103).

3. Feminist Eleştirisi

Feminist eleştirisi üretim ve sosyal değer kavramlarının yeniden tanımlanması gerektiğini belirtmektedir. Feministlere göre dünya, devletler ve piyasalar ya da burjuvazi ve proletaryadan değil kadınlar ve erkeklerden meydana gelir. Uluslararası ekonomi, politikada feminist eleştirisi toplumsal cinsiyeti dikkate alarak analiz yapmak gerektiğini anlatır. Toplumsal cinsiyet analizi, biyolojik cinsiyetin farklılığının kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsizliğini açıklamayacağını bunun tarihsel ve toplumsal süreçlerde ortaya çıktığını anlatır. Erkeğin ya da kadının doğası diye bir şey söz konusu değildir. Erkeğe akıl ile kadına ise duygu ile davranmayı öğreten cinsiyetçilik kadınları ev içinde aile için karşılıksız emek harcamaya erkekleri ise piyasa ilişkileri için para kazanmaya yönlendirir, böylece eşitsizlik ortaya çıkar.

Ev içinde harcadıkları karşılıksız emek nedeniyle kadınlar ücretli emek gücüne katıldıklarında daha niteliksiz ve düşük ücretli işlerde çalışmanın yanı sıra cinsiyetçi iş bölümü uyarınca ev işlerinin uzantısı türündeki mesleklerde çalışmaya mecbur edilirler. Bu işler ise daha az eğitim ve beceri gerektirdikleri varsayılarak daha az ücret almalarına neden olur.

Neo-klasik ekonomi sadece üretim ve birikim ile ilgilenir. Bu durumda üretimde çalışan erkeğin emek gücünün yeniden üretimin gerçekleştiği özel alan ekonomik analizlerin dışında tutulurken aslında kadınların toplumsal olanın da dışında tutulması mümkün hale gelir. Duygusal emek ise neredeyse hiç gündeme gelmez. Oysa özellikle yeni ücretli emek nesillerinin yetişmesi yani çocukların büyütülmesi yoğun bir duygusal emeği de gerekli kılar. Kısacası kadınların ekonomik katkıları neo-klasik ekonomi de tümüyle görünmez kılınır. Ev içindeki emek görünmeyen emektir. Ancak uluslararası ekonomi politığın son yirmi yıldaki gelişimiyle üretimin ağırlığı erkeklerin ürettiği maddi malların üretiminden kadınların ürettiği hizmetlerin üretimine doğru kaymıştır. Böylece kadınlar da üretim süreçlerinde görünür hale gelmiştir. Özellikle esnek çalışmanın üretim süreçlerinde belirleyici hale gelmesiyle kadınlar da ev dışında çalışma olanağı elde etmişlerdir. Bu da neo-liberal kalkınma politikaları aracılığıyla kadınların çalışma oranının artmasını sağlamıştır. Ekonomik aktivitenin küreselleşmesi kadınlara yeni iş imkânları yaratırken evden çıkmalarını ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını mümkün kılmıştır (Balaam ve Veseth, 2004, ss. 98-100).

4. Cinsiyet Ayrımcılığı ve Kadının Dışlanmasına İlişkin Değerlendirme

Günümüzde kadınların karşılaştıkları ve mücadele etmek zorunda kaldıkları birçok sorun, kadın ve erkek kimlikleri ve rolleri konusunda toplum ve kültür tarafından belirlenmiş ön kabul-ler ve kalıp yargılarla, başka bir deyişle toplumsal cinsiyetle (*gender*) ilişkilidir. (Fatmagül, 2000)

Sanayi devrimi kadını işgücü piyasasındaki konumunun belirlenmesinde önemli bir dönüm noktasıdır. Sanayi devrimi ve sonrası oluşan teknolojik, ekonomik ve toplumsal değişiklikler kadınlara, ev içindeki annelik ve ev kadınlığı rollerinin dışında ekonomik faaliyetlere ücret karşılığı katılma imkânı yaratmıştır (Parlaktuna, 2010).

Ülkenin genel refah düzeyinin artmasında kadınların sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda işgücüne katılım açısından kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. Ne var ki dünyada kadınlar çalışma yaşındaki nüfusun yaklaşık yüzde 50'sini oluşturmasına rağmen, küresel işgücünün ancak %40'ını temsil edebilmekte ve işgücüne katılım oranı %50 civarında seyretmektedir. Bu ise fiili ve potansiyel GSYH arasındaki açığın artmasına neden olmaktadır (Akbakay, 2019, ss. 301-302). Kadınların çalışma yaşamına katılımlarının artması iktisadi büyümeyi olumlu yönde etkilerken toplum ve aile içindeki statüsünü de iyileştirmektedir. Cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılık kadının işgücü piyasasındaki konumunu etkilemekte ve kadınlar bu yüzden birçok sorunla baş etmek zorunda kalmaktadır. Örneğin; iş bulma, terfi süreci, ücretlendirme gibi.

Dünya genelinde kadınların işsizlik oranı erkeklere oranla çoğalmaktadır. Bunun nedeninin fırsat eşitsizliği olduğu belirtilebilir. Kadının meslek edinmede, eğitimde karşılaştığı zorluklar eşitsizliğin temelini oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye’de çalışma yaşamında işleyen ataerkil bir yapı vardır. Türkiye’de alım süreçlerinde işverenler genel kabul görmüş değer yargıları ile hareket edebilmekte ve kadını çalışma yaşamında daha az güvenilir bulmaktadır. Bazı meslek gruplarında daha az kadın istihdamı söz konusudur. Kadının dışlanmaya maruz kaldığı önemli bir alanda siyasettir. Cinsiyet temelli eşitsizlik ülke siyasi yaşamının da handikabıdır. Esasen 1930 yılı yerel seçimleri ve 1934 yılı milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına kavuşan Türk kadını bu elverişli görünen ortama karşın siyasal katılım anlamında rakamsal olarak önemli bir yol kat edememiştir.

Kültürel bir olgu olan evlenme kadının rol değişimidir. İş yerlerinden ayrılmaların temel nedeni evlenme veya nişanlanma olmaktadır. İş kanununda bunu teşvik edici uygulamalar mevcuttur. Kadının çalışma hayatından dışlanması eğitim ve meslek tercihinde fırsat eşitliğinin olmaması ile başlar. Pozitif ayrımcı uygulamalar da yine kadının aktif rol almasını engellemektedir.

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
1980	29	29	-
1990	31	30	1
1995	34	32	2
2000	36	36	-
2001	36	36	-
2002	25	24	1
2003	22	21	1
2004	22	21	1
2005	22	21	1
2006	22	21	1
2007	24	23	1
2008	24	23	1
2009	24	22	2
2010	24	22	2
2011	25	24	1
2012	25	24	1
2013	25	24	1
2014	25	24	1
2015	27	25	2
2016	27	26	1
2017	27	25	2
2018	16	14	2

Tablo 4. Türkiye’de Cinsiyete göre Bakan Sayıları (TÜİK, 2018).

Kadının emek sektörü kapsamında siyasi hayatta da durumu farklı gözükmemektedir. Tablo 4, siyaset alanında kadının bakan düzeyinde katılımını yansıtmaktadır. Buna göre, 1980 yılından

bu zamana Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kadın bakan sayısında hiçbir dönemde artış olmadığı ve erkek egemen bir siyaset yönetim tarzının benimsendiği ve bu tablonun yıllar içinde değişmediği görülmektedir.

Seçim yılı	Toplam milletvekili sayısı	Erkek	Temsil oranı	Kadın	Temsil oranı
1935	399	381	95.5	18	4.5
1939	429	413	96.3	16	3.7
1943	455	439	96.5	16	3.5
1946	465	456	98.1	9	1.9
1950	487	484	99.4	3	0.6
1954	541	537	99.3	4	0.7
1957	610	602	98.7	8	1.3
1961	450	447	99.3	3	0.7
1965	450	442	98.2	8	1.8
1969	450	445	98.9	5	1.1
1973	450	444	98.7	6	1.3
1977	450	446	99.1	4	0.9
1983	399	387	97.0	12	3.0
1987	450	444	98.7	6	1.3
1991	450	442	98.2	8	1.8
1995	550	537	97.6	13	2.4
1999	550	527	95.8	23	4.2
2002	550	526	95.6	24	4.4
2007	550	500	90.9	50	9.1
2011	550	471	85.6	79	14.4
2012	548	469	85.6	79	14.4
2013	548	469	85.6	79	14.4
2014	535	458	85.6	77	14.4
2015	550	469	85.3	81	14.7
2016	550	469	85.3	81	14.7
2017	539	464	86.1	75	13.9
2018	600	496	82.7	104	17.3

Tablo 5. Seçim Yılı ve Cinsiyete Göre Milletvekili Sayısı ve Meclis'teki Temsil Oranı (TÜİK, 2018)

Tablo 5'e göre kadınların Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde toplam milletvekili sayılarında son 8 senede ciddi bir artış olduğu görülse de toplam sayı içinde hala %20'leri aşamadığı ve geleceğe dönük kadınların temsil oranını artırması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

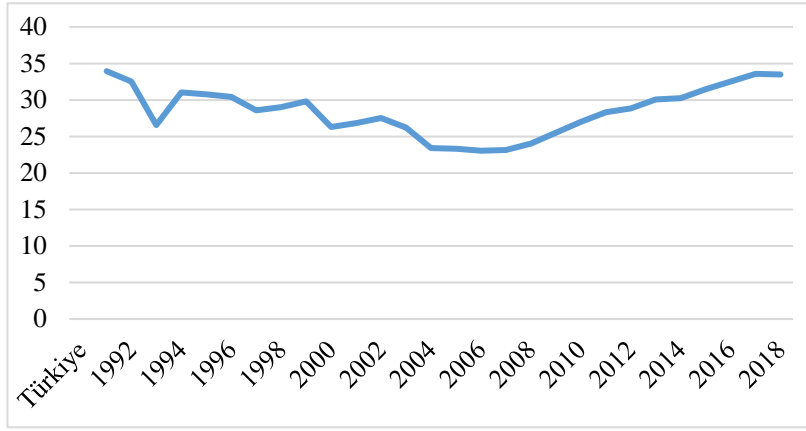
Tablo 6'ya bakıldığında kadınların mahalli idarelerde yönetime katılma oranının meclis katılımına göre çok daha düşük olduğu görülmektedir. Bu oran özellikle toplumun temelini oluşturan ve kültürel bağlarını koruyan köylerde yok denilecek kadar azdır. Köyden şehre, yerel yönetimden genel yönetime kadar uzanan süreçte feminist bakıştan farklı fikirlerin ve uygulamaların hayata geçirilmesi, toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için, kadınların daha aktif olması gerektiği söylenebilir.

Türkiye'de kadın istihdamı AB ülkeleri ile kıyaslanamayacak kadar düşüktür. Çalışma yaşamına katılmayan kadın oranı ise oldukça yüksektir. Genel olarak kadın istihdamı hükümetlerin sosyal politikalarında hak ettiği yeri bulamamıştır. Bunu iyileştirmek adına Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde birtakım yasal düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır.

	Toplam	Erkek		Kadın	
		Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
1999					
Belediye Başkanı	3,215	3,197	99.4	118	0.6
Belediye Meclisi Üyesi	34,084	33,543	98.4	5541	1.6
İl Genel Meclis Üyesi	3,122	3,078	98.6	444	1.4
2004					
Belediye Başkanı	3,225	3,207	99.4	118	0.6
Belediye Meclisi Üyesi	34,477	33,660	97.6	8817	2.4
İl Genel Meclis Üyesi	3,208	3,151	98.2	557	1.8
2009					
Belediye Başkanı	2,948	2,922	99.1	226	0.9
Belediye Meclisi Üyesi	31,790	30,450	95.8	11,340	4.2
İl Genel Meclis Üyesi	3,379	3,269	96.7	1110	3.3
Köy Muhtarı	34,275	34,210	99.8	665	0.2
Köy İhtiyar Heyeti	138,177	137,848	99.8	3329	0.2
Mahalle Muhtarı	18,607	18,178	97.7	4429	2.3
Mahalle İhtiyar Heyeti	72,583	71,174	98.1	11,409	1.9
2014					
Belediye Başkanı	1,396	1,356	97.1	440	2.9
Belediye Meclisi Üyesi	20,498	18,300	89.3	22,198	10.7
İl Genel Meclis Üyesi	1,251	1,191	95.2	660	4.8
Köy Muhtarı	18,143	18,085	99.7	558	0.3
Köy İhtiyar Heyeti	80,696	79,689	98.8	11,007	1.2
Mahalle Muhtarı	31,635	31,013	98.0	6622	2.0
Mahalle İhtiyar Heyeti	137,781	134,362	97.5	33,419	2.5

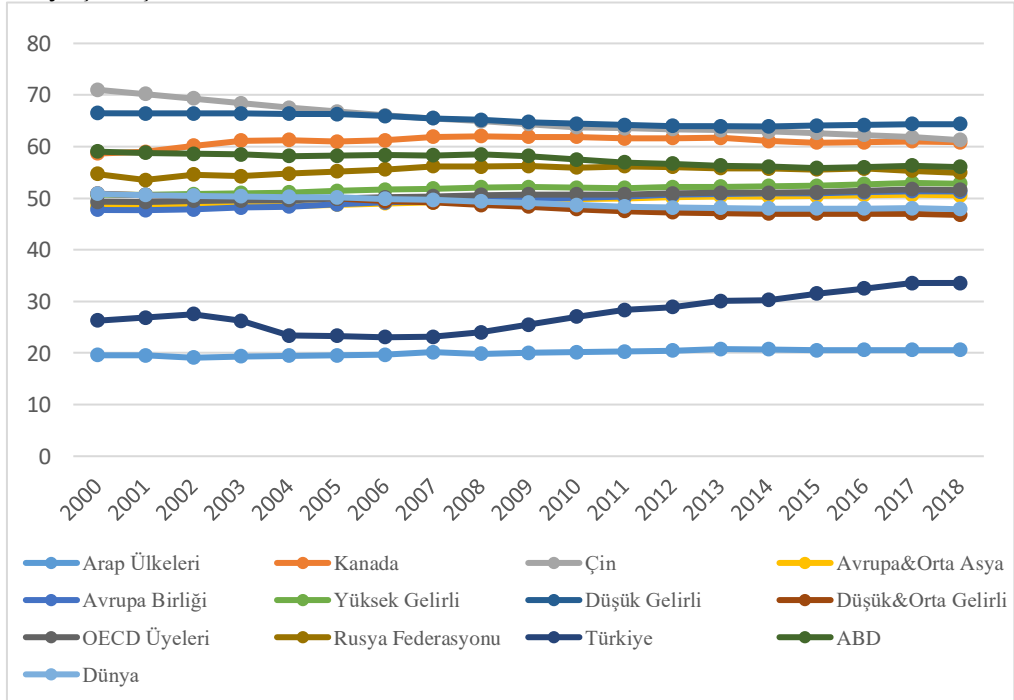
Tablo 6. Yerel Yönetimlerde Erkek ve Kadın Oranı (TUİK, 2018).

Şekil 2, 1990 yılından itibaren Türkiye’de 15 yaş üstü kadın istihdam oranını yansıtmaktadır. Grafiğe göre istihdam oranı 2004-2008 arası dip seviyelerini görmüş, sonrasında yükselmeye başlamıştır. 1990’ların başından 2004 yılına kadar devam eden kadınların işgücüne katılımdaki bu düşüşün temel nedeni bu dönemde kırsaldan kente doğru göçün hızlanması ve buna bağlı olarak tarımsal faaliyetlerin azalmasıdır (Akbakay, 2019, s. 310). 2008’den sonra %23 ile %33 arasına seyir izleyen istihdam oranında ciddi bir artış gözlenmemektedir. Tarımın, kadının istihdam oranında etkisi büyük olduğundan tarım dışı istihdam oranlarının daha kötümser bir geleceğe işaret etmektedir.

Şekil 2. Türkiye’de 15 Yaş Üstü Kadınlarda İstihdama Katılma Oranı (Dünya Bankası, 2018).

Şekil 3, Türkiye’nin kadın istihdamı konusunda içinde bulunduğu kötü durumu açıkça yansıtmaktadır. Türkiye Arap Ülkelerinden sonra kadın istihdamı konusunda en düşük orana sahip olup dünya ortalamasının oldukça altında seyretmektedir. Fakat şu belirtilmelidir ki, Türkiye’de son 5 sene içerisinde kadın istihdam oranında diğer dünya ülkelerini geride bırakan bir izlenim ortaya çıkmıştır.

Şekil 3. Seçilmiş Ülkelerde 15 Yaş Üstü Kadın İstihdam Oranı (%) (Dünya Bankası, 2018).

Gelişmiş ülkelerde gelişmemiş olmayan ülkelere göre cinsiyet ayrımcılığının azaldığı görülmektedir (Tunçsiper ve Sürekci, 2004). Birleşmiş Milletler kalkınma programı tarafından cinsiyete dayalı eşitsizliğin giderilmesi konusunda “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksi (GDI) ve kadınların ekonomik ve siyasal yaşamdaki katılımını ölçen Toplumsal Cinsiyete Dayalı Güç Ölçütü (GEM) endeksi” geliştirilmiştir. Türkiye’de de TÜİK, Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri Veri Seti yayınlamakta ve daha önce yayınladığı verilere buna ek olarak Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri Minimum Seti’ni de 2018 yılında yayınlamaya başlamıştır.

5. Cinsiyet Eşitsizliğinin Ekonomik Etkisi

Üretim faktörlerinin ne kadarının istihdam edildiği bir ekonominin makroekonomik performansını belirleyen temel faktörlerden biridir. Kaynakların tam kullanıldığı yani tam istihdamın sağlandığı bir ekonominin makroekonomik performansı da yüksek olacaktır. Bu bağlamda sürdürülebilir bir büyüme ile kadınların işgücüne katılımı arasında oldukça yakın bir ilişki vardır. Bir üretim faktörü olarak kadınların işgücüne katılımlarının yüksek olması doğal olarak üretim miktarını da artıracaktır. Ekonomik büyümedeki artış ise kadın istihdamına yönelik imkanların artmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda büyüme ile kadınların işgücüne katılım oranı birlerini destekleyen birer değişken olarak kabul edilmektedir (Akbakay, 2019, s. 300).

İskandinav ülkeleri dışındaki tüm sanayileşmiş toplumlarda, işgücü piyasasına erkeklerden daha az kadın katılmaktadır. İdeolojik olarak geçmiş yüzyıllarda kadınların çalışmalarına sistematik olarak değer biçilmemiştir ve dikkate alınmamıştır. Kadınların işgücüne katılım oranları şimdiki dönemde de çok yüksek değildir. Kadınlar üretime olan katkılarının ölçülmesindeki değer düşüklüğü ulusal istatistiklerde de kadınların katkılarının yansıtılmadığını göstermektedir.

Ev işleri, hane halkı tarafından hızlıca tüketilen, piyasa çalışması ile ölçülen ve GSYİH'ye önemli bir katkı sağlayan mal ve hizmetleri üretir. Yerli faaliyetlerin önemli ve büyüyen bir oranı hane halkı hesaplarından hariç tutulmaktadır. Kadınlar hala tüm hane işlerinin yarısından fazlasını üretmektedirler ve bu işlere erkekler ortalama %40 oranında katkıda bulunmaktadır. Ev işleri ve aile işçiliği her ne kadar üretken olsa da rekabetçi piyasa ekonomisindeki ücretlerden ciddi oranda farklılık göstermektedir.

Hane halkı iş piyasasında rekabetin olmaması, belirli görevler için makul işçilik süresi sınırları normlarının olmadığı anlamına gelir. İş ve boş zaman üretim ve tüketim arasında katı bir ayırım söz konusu değildir. Verimliliği artırmaya veya maliyetleri düşürmeye eğilim yoktur ve üretim süreci üzerinde dış bir gözle kontrol yapılmamaktadır. Piyasa istihdamı, işin aile ilişkilerinden ve atfedilen rollerden, bireysel üretkenlik artışıyla ayrışmasını sağlar. Hane işlerinde cinsiyet farkı, piyasa ekonomisi işlerinde cinsiyet farkını yansıtmaktadır ve uzun vadeli eğilim kadınlar ve erkekler tarafından yapılan ücretli ve ücretsiz çalışma saatlerinde yakınsama doğrudur. Farklı iş aktiviteleri hane içi ve dışı toplandığında kadınların tam olarak erkeklerle aynı saat ürettiği görülür. Hatta geçmişte bundan ötürü tam zamanlı ev kadını mesleki prestijde iyi bir konuma sahip olmuştur.

İşgücü istatistiklerine ilişkin ekonomik kavramsal çerçevenin ideolojik önyargıların eleştirileri aydınlatılmamış ve çoğu zaman, emeğin ekonomi ve sosyolojik ekonominin temel kavramlarına aşinalık olmamasına dayandırılmıştır. Mevcut zamanda, tam zamanlı eğitimde olan insanlar, uzun zamanlı hasta ve emekliler genellikle ayrı ayrı tanımlanmaktadır. Aksi takdirde diğer çalışma çağındaki işsiz insanlar ayırt edilemez, hatta küçük yaşta olup çocukları olan bireyleri

evden ayırt etmek bile imkânsız hale gelmiştir. Tam zamanlı ev çalışanlarının yaptıkları işler konusunda daha fazla bilgi ekonomik açıdan faydalı olacaktır. Feministler kadınların ev işlerinde yarattıkları değerlerin belirlenmesinde daha etkili rol alırlarsa ev işlerinin verimlilik, miktar ve çıktı kalitesinin belirlenmesi kolaylaşacak, ev kadınlarının özel hayatları daha iyi irdelenebilecektir (Hakim, 2016).

1980’den sonra kadınların istihdama katılım oranında ciddi artış gerçekleşmiş ve kadınların istihdam oranı artışına ek olarak aynı zamanda farklı iş kollarında da katılımın arttığı görülmüştür. (Granrose, 2010, s. 3) Kadının işgücüne katılımının ekonomik büyüme ve kalkınma adına öneminin çok büyük olduğu anlaşıldığında kadınların ekonomideki yerinde yükseltilmesinin zorunluluk olduğunun farkına varılacaktır (Yetişen ve Tutar, 2009, s. 121).

1980 sonrası artan yoksulluk çeşitli kalkınma stratejilerini de gündeme getirmiştir. Bunlardan birisi de kadınların üstlendikleri geleneksel rollerden ayrılıp çalışma hayatında aktif rol alacakları işgücü piyasaları yaratmak ve bu girişimleri finanse edecek kredi sistemlerini uygulamaktır. Bu sistemlerin genel amacı yeni istihdam alanları yaratmak ve atıl kalan kadın işgücünü bu alanlarda değerlendirmek olmuştur. Birçok ülke de uygulanan mikro kredi uygulamaları altında dar gelirli kadınlara ufak miktarlarda krediler verilerek kendi işlerini geliştirme ve yeni iş kurma fırsatları sunulmuştur (Demir, 2016, s. 58). 1980’lerden sonra küresel ekonomik değişimin başlamıştır. Kadının istihdam ve üretkenlik rolü sadece ekonomik alanlarda değil aynı zamanda sosyal, siyasal birçok önemli organizasyonel ve yönetsel alanlarda da artmıştır (Nazneen ve diğerleri, 2007, s. 7-24). Örf ve adet hukukunun değişmezliğinin değişmesi ve esnemesi kadının tarımla birlikte toprağa sonrasında sermayeye erişimi artmış zamanla rolü sadece çocuk bakımından çıkmış ve kadının ekonomik olarak bağımlı olduğu düşüncesi bozulmuştur. Bu durum kadınlara ekonomi içinde üretime katılmayan yeteneklerini istihdam sektöründe farklı alanlarda kullanmalarına imkânı sağlamıştır (Bryceson, 2019, s. 61).

Kadınların istihdama katılım ve ekonomide yarattıkları değer artışının arkasında bazı yönlendirici unsurlar olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan en önemlisi, kadının aile içinde partnerine aile ihtiyaçları anlamında azami gayreti göstermesi ve ataerkil bir ortamda arka planda durmayarak aile karar mekanizmasında aktif bir şekilde aile ekonomisine katkı sağlamasıdır. Diğer bir faktör aile içi tüketimi düşürüp üretimi artırmak ve tasarrufu etkili bir şekilde planlayarak iş fikirlerinde kullanılmasına vesile olmaktır. Kadın bu aksiyonları alırken ihtiyaç duyduğu en önemli unsurlardan biri de uzun vadeli güven ve partnerinin kendisinin attığı adımlarda desteği olarak ön plana çıkmaktadır (Sophia ve Rachael, 2019, 53-62). Geçmişte kadınların tarım üretimi içindeki aktif rolü ve tarımda verimliliği artırması, gelecek dönemlerde kadının öz güven kazanıp, ekonomik olarak özgürleşmesine ve aynı zamanda güçlenmesinin adımlarını atmasında etkili olmuştur (Adams ve Diğerleri, 2019, s. 282).

6. Cinsiyet Eşitliğini Sağlamaya Yönelik Çalışmalar

Türkiye’de kadınların işgücüne katılımlarında yasal açıdan herhangi bir engel olmasa da çalışma hayatındaki faaliyetleri oldukça düşüktür. Dolayısıyla kadınların çalışma hayatı içinde etkin olabilmeleri ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesine yönelik kamu politikalarının oluşturulması her zaman güncelliğini korumuştur. Buna rağmen erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların işgücüne katılım oranları hep düşük seviyede kalmıştır. Bununla birlikte son dönemlerde kadınları desteklenmesi gereken özel gruplar kapsamın-da değerlendiren politikaların sonuç vermeye başladığı görülmektedir (Akbakay, 2019, s. 305).

Türkiye de cinsiyet eşitliği politikaları Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde önem kazanmıştır. Cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak için kadınlar lehine düzenlemeler yapılmıştır ve yapılmaya devam edilmektedir. Önemli bir adımın 2002 yılı medeni kanunda yapılan

değişiklik ile atıldığını söyleyebiliriz. Böylece, kadın hakları daha çok korunmaya başlanmıştır. Örneğin, evlilik birliğinde edinilmiş mallar rejimindeki ortaklık, 2003 yılında iş kanununda ve işgücü piyasasında AB direktiflerine uyum sağlanmıştır. 2004 yılı Anayasanın 10. Maddesindeki değişiklik ile kadın ve erkek eşit haklara sahiptir. “Devlet bu eşitliği yaşama geçirmekle yükümlüdür,” Fıkrasının eklenmesi bir diğer önemli gelişmedir. 4857 no’lu iş kanunu 5. Madde ile Cinsiyete dayalı ayrımcılık yasaklanmıştır. Aynı veya eşit değerdeki bir iş için eşit ücret ilkesi benimsenmiştir (TBMM).

Türkiye’de işe alım sürecinde cinsiyet ayrımcılığının mevcut olduğunu şu örnekle de pekiştirebiliriz. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne (CEDAW) verilen gölge raporda Türkiye’de özellikle erkek egemen sektörlerde ayrımcılığın yaygın olduğunu ve bankacılık gibi kadın yoğun sektörlerde bile işe alımdan önce kadınların evlenme ya da çocuk sahibi olma niyetlerinin sorgulandığını görmekteyiz.

Kadın ve erkek eşitliğini sağlamaya yönelik politikalar incelenirken bu alanda kesin ayrımcılık yapan bazı yasa ve uygulamaları dikkatle incelemek gerekir. Örneğin; iş kanunundaki kıdem tazminatı ile ilgili madde hala evlilik sonrası kadınların işten ayrılmalarını teşvik edici niteliktedir. Evlenme nedeniyle 1 yıl içerisinde işten ayrılmaları durumunda kadınlar kıdem tazminatının tamamına hak kazanırlar. Erkekler için böyle bir düzenleme yoktur.

2010 yılına kadar 3 yaş üstü çocukların %90’ı kamusal olarak bakım hizmetinden faydalanabilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı bunu sağlayan temel kuruluştur. Fakat okul öncesi eğitimde 3 yaş altı çocuklar için kamusal bir veri yoktur. Örneğin iş kanunu belli sayı üzerinde bayan çalışanı bulunan kurumlara kreş açma zorunluluğu getirirken, birçok kurum bu kuralı uygulamak yerine cezai yaptırım olan bu kuralın maddi tazminini tercih etmektedir. Bu ve benzeri boşluklar kadın çalışanların işgücüne katılımında caydırıcı olan uygulamalardır.

Yukarıda da belirtildiği gibi çocuk bakım hizmetlerinde, zorunlu eğitim çağına kadar (6 yaş) çocuklar genelde evlerde anne ya da diğer aile büyükleri tarafından bakılmaktadırlar. İş kanununa göre; doğumdan önce 8 hafta ve doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere toplam 16 hafta ücretli doğum izni kuralı uygulanmaktadır. Kamuda 1 yıl, özel sektörde ise 6 ay ücretsiz izin hakkı mevcuttur. Buna yönelik 08.11.2016 tarihinde bir düzenleme getirilmiştir. Resmî gazetede yayımlanan ‘Analık izni veya ücretsiz izin sonrası yapılacak kısmi süreli çalışmalar’ hakkındaki yönetmelikte değişiklikler yapılmış olup, kadın ya da erkek okul çağı gelene kadar bu süre maksimum 6 yıldır çocuğuna yarı zamanlı olarak bakabilecektir. Bu uygulama bazı istisnai detayları ve koşulları sağlamayı gerekli kılmakla beraber kullanılacak iznin kapsamına erkeklerin de dahil edilmesi sosyal devlet olgusunun uygulanabilirliği ile ilgili atılmış yakın tarihli önemli bir adımdır.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kadını ötekileştiren ve zorlayan en mühim noktalarından biri de mobbing (yıldıрма) sürecidir. Çalışma yaşamında kadınların günümüzde kullanılan terminolojiye göre mobbinge maruz kalma nedenleri cinsiyet kaynaklı olumsuz bir tabirle maalesef taciz kavramı ile açıklanabilir. Bu konuda ciddi mağduriyetlere maruz kalındığını gösteren istatistiklere de değinmek gerekmektedir. Bu noktada ayrımcılık elle tutulan somut uygulamalardan çok hissettirilen tutum ve davranışlar ile kendini göstermektedir. Toplumdan, aile yaşamından dışlanma, mahalle baskısı gibi sosyo-kültürel aksamalar ve yaftalama kaygısı tacize maruz kalan birçok kadın çalışanın temel haklarını koruyamadan ya sükûnetle aynı işyerinde devam ettiğini ya da istifa ederek kendi rızası ile işten ayrıldığını göstermektedir. İstatistikler yıldırma tacize maruz kalan bayan çalışanların esasen eğitilmiş ve özgüvenli kimseler olduğunu fakat bunların çok az bir kısmının kurumsal yetkili mercilere başvurarak haklarını korumaya çalıştığını göstermektedir.

7. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Yol Açtığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği tek bir çatı altında değerlendirmenin yanıltıcı olduğunu belirtebiliriz. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yol açtığı sorunların başında “eğitim faktörü” yer almaktadır.

Kadın-Erkek arasındaki eşitsizlikler ataerkil bir sistemin sonucu olarak doğmaktadır. Eğitim alanına da yansıyan bu eşitsizliğin kaldırılması için ataerkil anlayışın yok edilmesi gerekmektedir. Tüm kız ve erkek çocukların eşit eğitim olanaklarına sahip olmaları önem arz etmektedir.

Cinsiyet algısının bilinç düzeyi ile ilgili olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla eğitim almamış bilinçlenmenin olmadığı toplumlarda kadınlar geri planda tutulmuştur ve kız çocuklarının okuma hakları yok sayılmıştır. Eğitim almayan dolayısıyla bilinçlenemeyen bir kadını çocuğunu bilinçlendirememesi ve erkeğin karşısında durumunu sorgulayamaması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin mağdur sayısını her geçen gün arttırmaktadır.

Toplumumuzda kadının sosyal durumunun ne olduğunun sorgulanması ve durumu belirleyen faktörlerin saptanması önemlidir. Kadınların siyasi anlamda güçlendirilmesi gerekmektedir. Kadınların siyasi katılımlarındaki en önemli dönüşüm 1980’den sonra gelişmiş olan sivil örgütlenmelerdir. Siyasetle kadın temsili konusundaki sınırlılık, cinsiyet hiyerarşilerinin diğer biçimleri ile ilişkilidir. Temsil ve diğer toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı sorunların çözümü için önerilen “*Gender Mainstreaming*” (Toplumsal cinsiyet perspektifinin ana akımlaştırılması) tarzı stratejilerin geliştirilmesi gereklidir. Bu strateji; cinsler arasındaki eşitsizlikleri elemine etmek amacıyla uluslar nezdinde veya uluslar üstü organizasyonların ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarınınca izlenen ve teşvik edilen bir politikadır.

8. Sonuç

Türkiye, cinsiyet ayrımcılığı değerlendirildiğinde, eşitlik sağlama noktasında ciddi boşluklar olduğu görülmektedir. Kadını çalışma yaşamından geride tutmayı amaçlayan caydırıcı uygulamalar, kültürel statü kalıpları ve toplumsal değer yargılarıyla öne çıkmakta, annelik ve eş olma rolü özgülünen kadın ötekileştirilip cinsiyet ayrımcılığına maruz bırakılmaktadır.

Toplumsal eşitsizlikler göz önünde bulundurularak eşitliğin hedeflenmesi ve iktisadi çerçevede cinsiyetçi yapının sorgulanarak toplumsal dönüşüm sürecine girilmesi hem ülke refahı hem de çağdaş bir toplum yapısı için gereklidir.

Günümüz toplumlarında toplumsal cinsiyet kavramı toplumsal cinsiyet eşitliği olarak ülkelerin kalkınma ve demokratikleşme hedeflerinin arasında yer almaktadır.

Kadınların geri plana atıldığı ve cinsler arasındaki ayrımcılığın giderek arttığı bir dünyada kalkınma ve demokratikleşme süreçlerinden söz edilemez çünkü böyle bir durum olumsuz birçok faktörü beraberinde getirir. Bu nedenlerle ülkeler, bu konuları aşmak adına planlı projeler, politikalar ve proaktif yöntemler geliştirmelidirler.

İktisadi anlamda büyümeyi ve kalkınmayı hedeflemiş toplumlar açısından kadınların işgücüne katılımının sağlanması önem arz etmektedir. Bu nedenle bu hedefe ulaşmak isteniliyorsa cinsiyet eşitsizliğine son vermek gerekmektedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyet farklılıkları yüzünden çıkacak negatif ayrımcılıkların ortadan kaldırılması hem demokratikleşmeye hem de büyümeye çalışan ülkeler için bir zorunluluktur. Kadınların iş gücüne katılım oranlarının yükseltilmesi ve cinsiyet dayalı eşitsizliklerin örneğin, işe alınma, yıllık izin, terfi gibi azaltılması yönünde politikaların uygulanması gerekir. Geleneksel toplumlarda yer edinen kadın sorumluluklarının azaltılması yönünde yapılacak bir çalışmanın, kadın istihdamını artıracacağı görülecektir.

İnsani kalkınmanın önünde ilerlemeyi ve kalkınmayı yavaşlatan hatta durduran toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gelişmiş ya da az gelişmiş tüm toplumlarda henüz tam olarak kaldırılmadığını dolayısıyla cinsiyet eşitliğinin sağlanmadığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

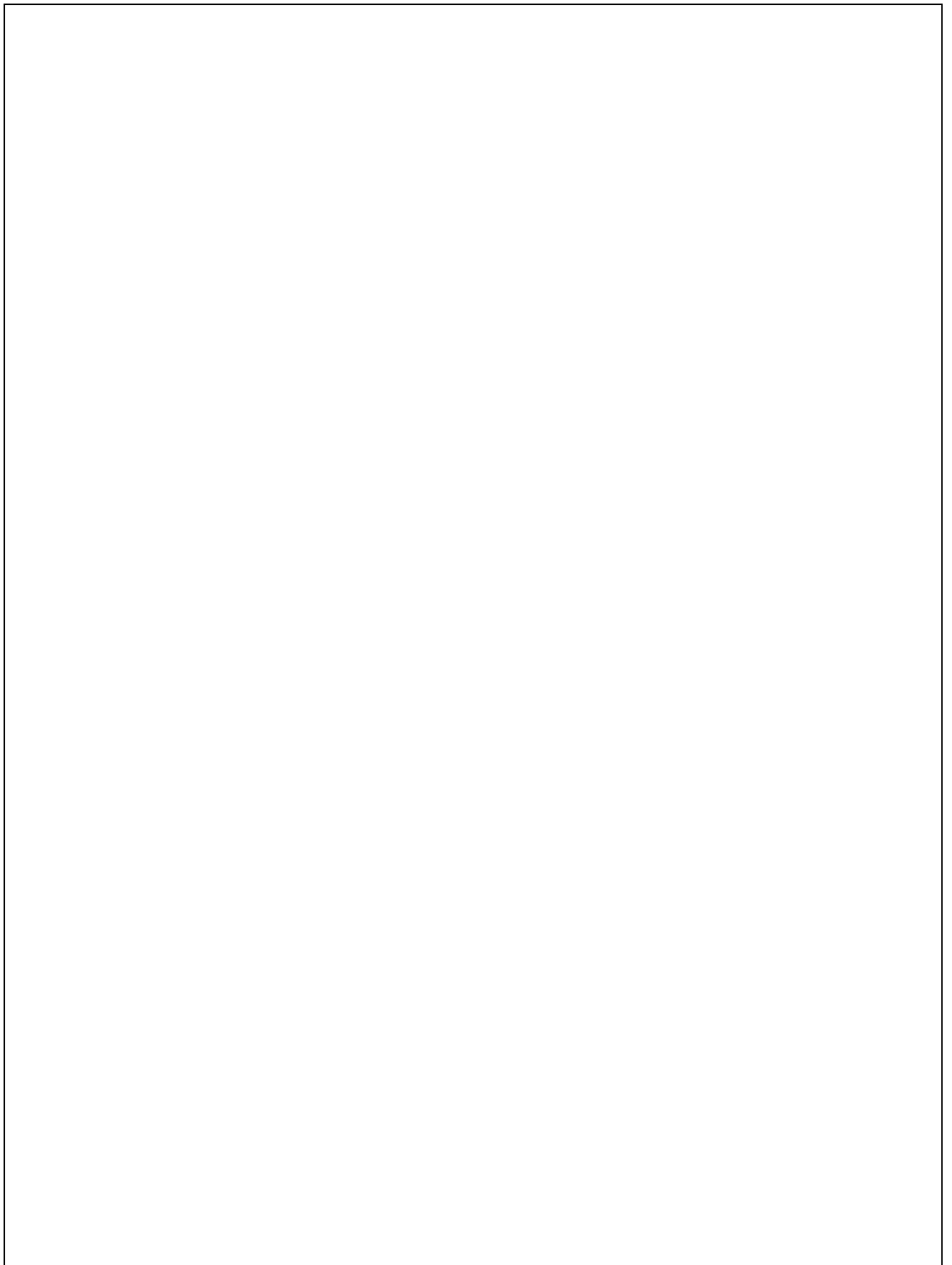
- Adams, T., Gerber, J ve Amacker, M. (2019). "Constraints and Oppurtunities in Gender Relations: Sugarcane-outgrowerschemes in Malawi". *World Development*, Vol. 122.
- Akbakay, Z. (2019). "Female Labor Force Participation in Turkey: An Analysis of Some Prominent Trends", iç. B. Bağış (Ed). *Development Policies: Local Opportunities and Local Development*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Bahar, H. İ., (2011). *Sosyoloji*. İstanbul: Alioğlu Matbaacılık.
- Balaam, D., ve Michael, V. (2004). *Introduction to International Political Economy*. Prentice-Hall.
- Berktaş, F., (2000). *Tektanlı Dinler Karşısında Kadın*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bryceson, D. F. (2019). "Gender and Generational Patterns of African Deagrarianiation: Evolving Labour And Land Allocation in Smallholder Peasant Household Farming 1980-2015". *World Development*, Vol. 113.
- Catherine, H., (2016). "Key Issues In Women's Work: Female Diversity and the Polarisation of Women's Employment". Second Edition, Routledge-Cavendish Publisher.
- Demir, Ö., (2016). İstihdam Yaratmada Mikrokredi Uygulamalarının Etkinliği. *İş ve Hayat*, Cilt.2, Sayı 4.
- Durgun, C., ve Oğuz G., (2017). "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Brics & G7 Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi". 10/2, 20-32 Doi: <http://dx.doi.org/10.18221/Bujss.288737>, 21-32.
- Dünya Bankası. (2018). *Indicators*, <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS>
- Erez, O. ve Erez, S., (2015). "Cinsel Suç Kavramı ve Delillendirme "Kadına Karşı Şiddete Yol Açan Faktörler". 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Yayınları, Cross Basım ve Yayıncılık.
- Granrose, C.S., (2010). *Women's Employment and Homemaking Careers*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Günay, G. ve Bener, Ö., (2011). "Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Bileşimleri". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 157- 171.
- Hacıoğlu D., Müjgan ve H. E., (2012). "Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi Çerçevesinde Kadın İstihdamının Ekonomik Değerlendirmesi: Türkiye Örneği". *Büyüme ve Gelişme*, International Conference on Eurasian Economies.
- Hogg, M. A. ve Vaughan, G. M., (2005). *Social Psychology*, 4 th , Harlow: Prentice Hall.
- Human Development Indices and Indicators. (2018), Statistical Update, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf, UNDP, New York.
- Koray, M. (2008). *Sosyal Politika*. Üçüncü Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Nazneen, K., Su Fei, T. ve Camilla, T., (2007). *Woman's Role in Economic Development*. New York: Routledge Publisher.
- Ökten, Ş. (2009). "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzen". *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, Vol. 2/8, 302-312.
- Özaydınlık, K., (2014). "Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı 33.
- Parlaktuna, İ., (2010). "Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi". *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 10, Sayı 4, 1217-1230.
- Ridgeway, C. L., (2011). "Framed By Gender", İngiltere: Oxford University Press.
- Savcı, İ., (1999). "Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji". *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 124-141.
- Serel, H. ve Özdemir, B. S., (2017). "Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi". *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*.
- Sophia, F. ve Rachael S., (2019). "Competing Priorities: Woman's Microenterprises and Household Relationship", Worldbank: Policy Research Working Paper.
- Şimşek, H., (2011). "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi: Türkiye Örneği". *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(2).
- TBMM. (????). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Komisyon Hakkında Genel Bilgiler. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/hakkinda.htm>

TUİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Tunçsiper, B. ve Sürekçi, D., (2004). “Çalışma Hayatında Kadın İşgücünün Ekonomik Bir Analizi, Kadın Çalışmalarında Disiplinler Arası Buluşma”. *Yeditepe Üniversitesi G.S.F Yayını*, Cilt:1, 95-102.

Tutar, F. ve Yetişen, H., (2009). “Türkiye'de Kadının Ekonomik Kalkınmadaki Rolü”. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2.

Yavuz, R. A. (2016). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ekseninde Kadın İstihdamı ve Ekonomik Şiddet”. *Journal of Life Economics*, 3(3), 78-99.

ARTICLES

WOMEN AS TRADERS: STUDY ON THE TRIPLE ROLES AND
GENDER INEQUALITY IN GRESIK

**Roudlotul Choiryah, Arum Sekar Ratrie, Sari Kurnia Putri,
Budi Prasetyo**

APPLICATION OF DIFFERENT METHODS FOR SEVERANCE
PAY ACCOUNTING

Lale Aslan

UNEMPLOYMENT IN JAPAN DURING DEFLATION YEARS
AND MEASURES TO COMBAT UNEMPLOYMENT

Özlem Toplu Yılmaz, Akyol Şahin

PARAMETERS OF TURKEY'S DEMOCRATISATION PROCESS

Burak Ercoşkun

ECONOMIC DIMENSION OF GENDER INEQUALITY IN
TURKEY

Suna Şahin, A. Cevdet Bayhan